

НОВАЛИС
Хайнрих фон Офтердинген

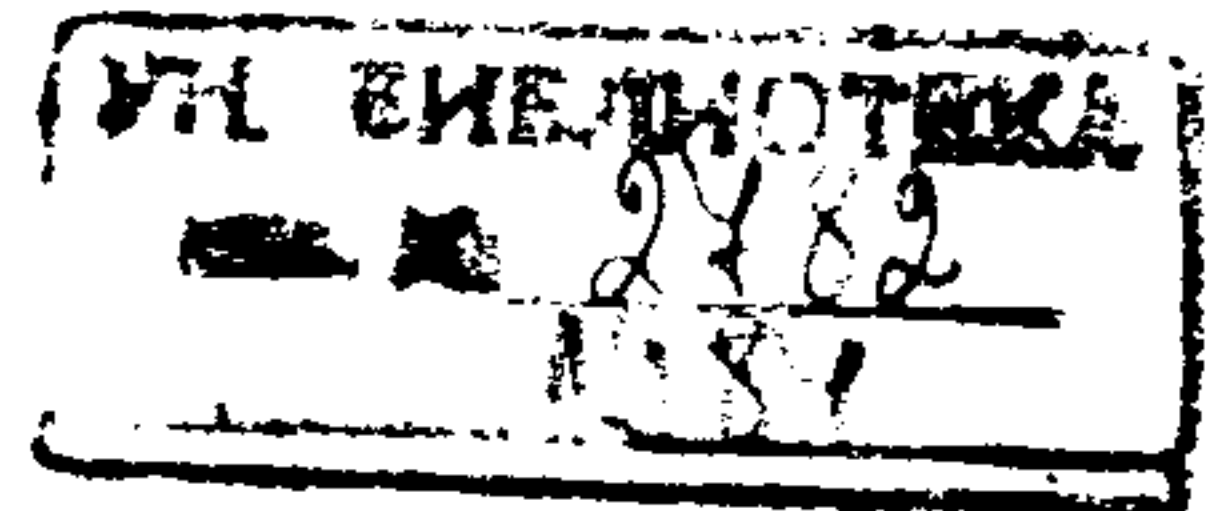
НОВАЛИС
Хайнрих фон Офтердинген

Превел от немски
ЛЮБОМИР ИЛИЕВ

НАРОДНА КУЛТУРА • СОФИЯ 1983

56030

ФЛ

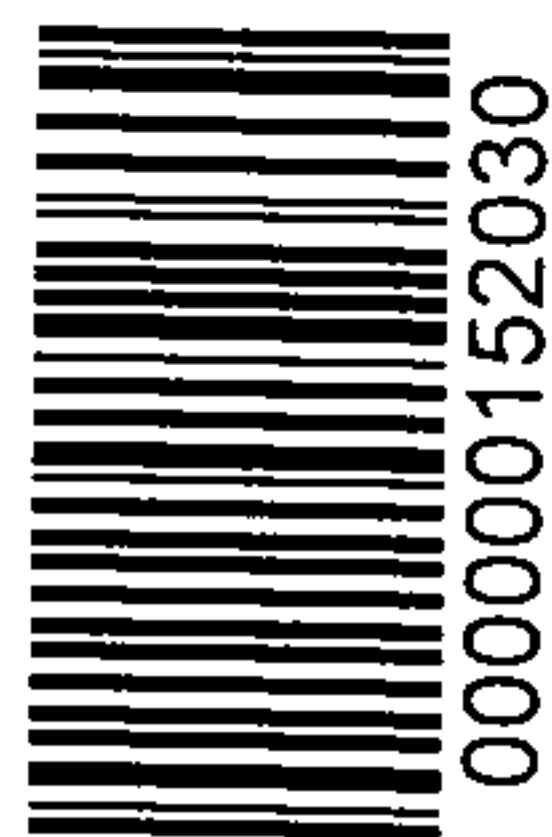

Novalis
Heinrich von Ofterdingen
Aufbau Verlag Berlin u. Weimar — 1979

Превод © Любомир Илнев
Художник © Светлана Носифова

НАРОДНА КУЛТУРА
София 1983

Ч830—3

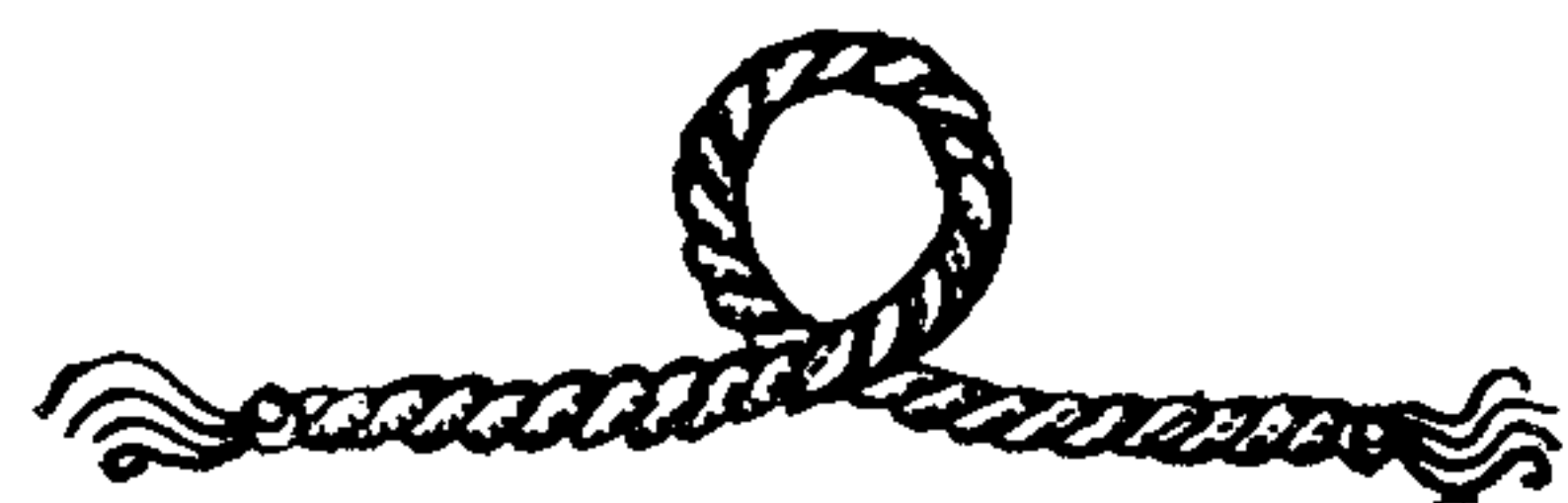
ПОСВЕЩЕНИЕ

*Ти чистия стремеж събуди в мен
в света голям да се вглъбя докрая:
с ръката си обзе ме и нехая,
че бурите вилнеят в моя ден.*

*Преброди с младенеца за пленен
полята, пълни с приказна омая;
жени, красиви като теб, извая
пред взора на младежа възхитен.*

*Но земната беда не е ли мнима?
Сърцето си нима не ти дарих?
Не бдиш ли ти над мен с любов незрима?*

*В изкуството чрез теб се посветих,
защото ти си Музата, любима —
закрилнице добра на моя стих!*

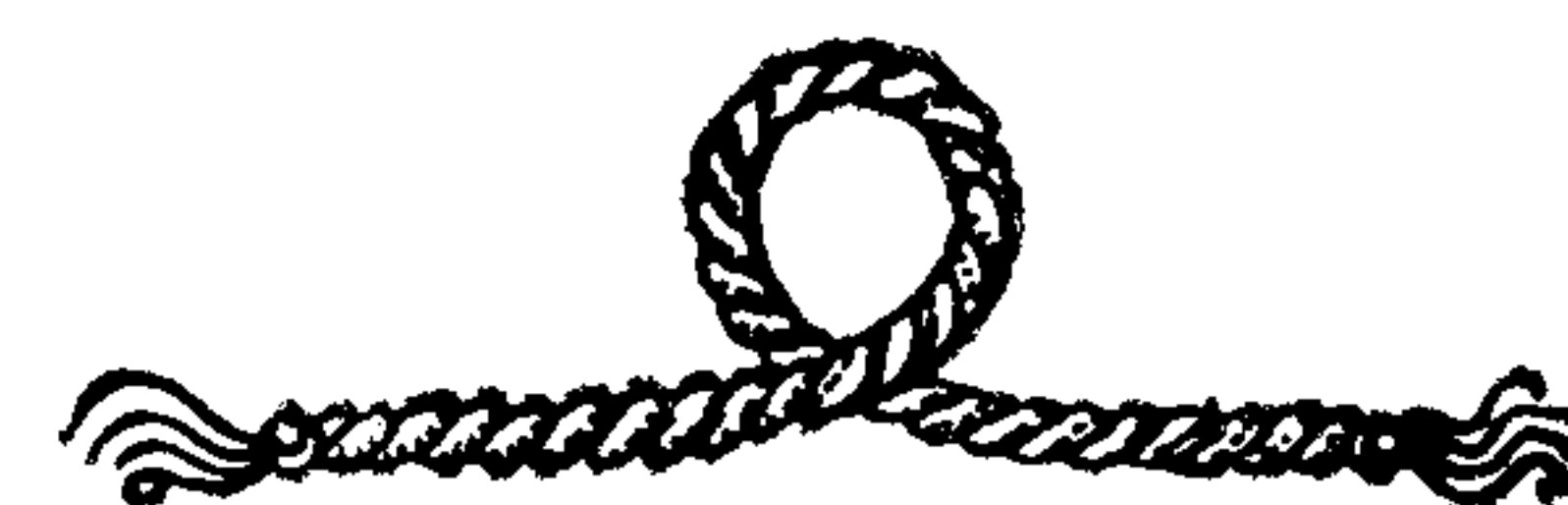

Неведомата мощ на песента
приветства ни в каква ли не одежда:
ту като вечен мир над нас се свежда,
ту ни обгръща като младостта.

Във взора светлина ни влива тя,
тя усет за изкуство ни отрежда
и преизпълва с радост и надежда
дори човека, стихнал в самота.

Не вкърмих ли живота от гръдта ѝ?
Чрез нея се преобразих така,
че весел моят лик да възсияе.

Духа ми тя от дрямка приласка;
съзрях я като ангел да витае
и с нея полетях, ръка в ръка.

Ч а с т п ъ р в а

О Ч А К В А Н Е Т О

ГЛАВА ПЪРВА

Родителите си бяха вече легнали и спяха, стенният часовник отмерваше еднообразния си такт, вятърът виеше пред хлопашите прозорци; сегиз-тогиз стаята се озаряваше от светлината на месечината. Момъкът се въртеше неспокойно в постелята си, чужденецът и неговите разкази не излизаха от ума му. „Не, не съкровищата събудиха в мен този неизразим копнеж — мислеше си той, — алчността ми е нещо твърде чуждо; ала копнея да зърна синьото цвете. То непрестанно ме занимава, тъй че не мога нито да творя, нито да мисля за друго. За пръв път ми се случва такова нещо: сякаш съм го сънувал отдавна или насън съм се пренесъл в друг свят; та кой би се трогнал от някакви си цветя в света, в който живея? Пък и никога по-рано не съм чувал за толкова чудновата страст към едно цвете. Откъде ли се взе този чужденец? Никой от нас не е виждал друг път такъв човек; не мога обаче да си обясня защо словата му разтърсиха с такава сила само мен — останалите също го слушаха, а не им се случи подобно нещо. Чувствавам се така блажен, но понеже не виждам пред себе си цветето, ме обзема дълбок, съкровен трепет: никой не може, никой не ще проумее това! Бих рекъл, че съм се побъркал, ако не гледах и не разсъждавах с такава яснота и бистрота — сега всичко ми е далеч по-познато! Чувал съм да разправят за древни времена, когато и животните, и дърветата, и скалите си говорели с хората. Сега ми се струва, че те всеки миг биха ме заприказвали и като че ли мога да отгатна какво ще ми рекат. Навярно има много думи, които не зная: ако знаех повече, бих могъл много по-добре да разбирам всичко. И тъй като обичам да танцувам, сега предпочитам да мисля със съпровода на музиката.“ Момъкът лека-полека се унесе в сладостни видения и заспа. Присъниха

му се необгледни далнини и диви, непознати местности. Прекосяваше моретата с непонятна леснина; виждаше чудновати твари; живееше с всякакви хора, ту по време на война, ту сред невъобразим смут, ту в смълчани хижи. Попадаше в плен, търпеше ужасни неволи. Поглъщаше всичко с неподозирана досега страст. Животът му бе безкрайно пъстър; умираше и пак се появяваше, любеше с безмерна жар, а после отново се разделяше на веки с любимата си. Едва призори, когато навън взе да се разсъмва, душата му се успокои, а образите станаха по-ясни и трайни. Стори му се, че броди сам през тъмна гора. Светлината на деня твърде рядко се прокрадваше през зелената мрежа. Скоро се озова пред скалиста стръмнина. Трябваше да се катери по обраслите с мъх камъни, довлечени от някогашната река. Колкото по-високо се изкачваше, толкова по-рядка ставаше гората. Най-подир стигна до малка поляна, разположена на планинския скат. Отвъд полянката се извисяваше стръмна канара, а в подножието ѝ той зърна отвор, който бе нещо като начало на издълбан в скалите проход. Равният проход не след дълго го отведе до голямо разширение; там проблясваше някаква светлина, която бе забелязал още отдалеч. Когато пристъпи, съзря мощна струя, тя бликаше като водоскок и стигаше до самия свод, а там се разпръскваше на безброй искри, които пак се събираха долу в голям басейн; струята сияеше като пламтящо злато; не се чуваше никакъв звук, дивната гледка бе обгърната от свещена тишина. Той приближи до басейна, който се къдреше и трептеше в неизброими цветове. Същата течност, която бе не гореща, а прохладна, покриваше и стените, ала там тя излъчваше само бледа, синкава светлина. Той потопи длан в басейна и навлажни устните си. През него сякаш мина някакъв духовен полъх и се почувствува изпълен със сила и бодрост. Обзе го непреодолимото желание да се изкъпе, затова се съблече и влезе в басейна. Струваше му се, че го обгръща зълезен облак; неземно чувство изпълваше гърдата му; безброй мисли напиреха да се слоят с небивала сласт в него; възникваха нови, невиджани по-рано картини, които преливаха една в друга и се превръщаха в зрими същества около него — и всяка вълна от гальовната стихия се притискаше към него като нежна гърд. В течността сякаш бяха

разтворени прелестни девойки, които, след като докоснеха момъка, тозчас се сдобиваха с плът.

Опиянен от възхищение, ала все пак с бистро съзнание за всичко наоколо, той заплува спокойно по течението на сияйната река, която изтичаше от басейна и се губеше в скалите. Обзе го някаква сладостна дрямка, в която му се присъниха неописуеми неща и от която го изтръгна друго просветление. Намери се върху мека морава, на брега на един извор, който струеше във въздуха и като че ли изчезваше в него. Недалеч се извисяваха тъмносини скали с пъстроцветни жили; дневната светлина, която го обгръщаше, беше по-ясна и по-мека от обикновено, небосводът бе тъмносин и съвсем чист. Но с най-голяма власт го привличаше едно стройно светлосиньо цвете, израснало до самия извор, което го докосваше с широките си бляскави листа. Заобикаляха го безброй цветя с най-различни цветове, из въздуха се носеше омайно благоухание. Той не виждаше нищо освен синьото цвете и го съзерцаваше с неизказана нежност. Накрая поиска да се приближи до него, но то ненадейно почна да се движи и променя; листата заблестяха по-ярко и се притиснаха до растящото стебло, цветето се сведе над неговия лик, а листчетата на чашката му се преобразиха в широка синя яка, оградил някакво нежно лице. В душата му сладостното удивление непрекъснато растеше, когато внезапно го събуди гласът на неговата майка и той се намери в стаята на родителите си, позлатена вече от лъчите на утринното слънце. Все още бе в плен на красивите видения, затова не се разсърди на майка си, а приветливо я поздрави с „добро утро“ и отвърна на сърдечната ѝ прегръдка.

— Ей, поспаливецо! — подвикна и баща му. — Да знаеш само откога седя тук и търкам с пилата! Заради теб майка ти не ми даде да удрям с чука — синчето ѝ трябвало да си поспи. . . Закуската също закъсна. Не си сбъркал, дето си избрал пътя на учените, заради които будуваме и се трепем от работа. Чувал съм обаче, че един прилежен учен би трябвало да повика на помощ и нощите, за да опознае великите творби на мъдрите си предци.

— Скъпи ми татко — отвърна Хайнрих, — не се дразнете от това, че спях по-дълго, отколкото вие сте свикнали да ме виждате. Дрямката ме обори твърде късно,

а и ме споходиха много неспокойни сънища, докато най-подир ми се присъни нещо прелестно, което дълго няма да забравя и за което ми се струва, че е било повече от сън.

— Скъпи Хайнрих — рече майката, — сигурно си спал по гръб или си мислил кой знае за какво по време на вечерната молитва. А и сега сякаш не си на себе си. Хапни и пийни, за да се ободриш.

Майката излезе, а бащата, който продължаваше да се труди усърдно, каза:

— Сънищата са празна работа, макар учените господа да си мислят за тях какви ли не небивалици. Няма да сгрешеш, ако стоиш по-далеч от такива безполезни и вредни разсъждения. Отдавна отминаха времената, когато в сънищата се явяваха и божествени видения, и ние никога не ще проумеем как са се чувствували онези избрани люде, за които ни разказва Библията. Изглежда, тогава и сънищата, и всички други неща са били по-различни. А в тази възраст на света, в която живеем днес, прекият досег с небето вече не съществува. Древните истории и писания са единствените извори, от които узнаваме по нещичко за свръхземния свят, стига то да ни е потребно; няма ги вече някогашните ясни откровения — сега Светият дух ни говори чрез разума на мъдри и добронамерени хора, чрез живота и съдбините на благочестиви люде. Днешните ни чудотворни икони никога не са изпълвали душата ми с особена набожност, никога не съм вярвал и на онези техни чудеса, за които ни разправят духовниците. Нека им вярва, който ще — аз обаче бих се стремил да не мамя доверието на хората.

— Но, скъпи татко, кое ви кара да се обявявате с такава неумолимост против сънищата, чиято странна променливост и лека, нежна природа несъмнено дават подтик на размислите ни? Та няма всеки сън, колкото и объркан да е той, не е необикновено явление, което — дори да не вземаме под внимание божественото предопределение — представлява сериозен прорез в тайнствената, хилядократно надиплена завеса, спусната в нас? И в най-мъдрите книги ще намерим неизброими описания на сънища, споходили хора, на които може да се вярва — достатъчно е да си спомните за съня, който неотдавна ни разказа дворцовият свещеник и който се

държеше твърде интересен и на вас самия. Но дори да останем тези истории настрана — когато за пръв път ви е споходило някакво съновидение, не вярвам да не сте се удивили и да сте отрекли чудодейната прелест на това явление, което по-сетне се е превърнало във всекидневие! Сънищата според мен са крепост против правилността и обичайността на живота, волна отмора за окованата във вериги фантазия, в която тя смесва всички житейски картини и прекъсва с безгрижна детска игра постоянната сериозност на възрастния човек. Без сънищата сигурно бихме се състарели преждевременно, ето защо всеки сън, макар да не ни е даден непосредствено свише, все пак следва да се разглежда като божествен дар, като дружелюбен спътник по друма ни към Божи гроб. Сънят, който ме споходи тази нощ, положително не е безплодна случайност в живота ми, защото чувствавам как се влива в душата ми като голямо колело и я отнася всемошно със себе си.

Бащата се усмихна приветливо и като погледна майката, която тъкмо влизаше в стаята, каза:

— Е, майко, всичко у нашия Хайнрих издава часа, чрез който появата му на този свят е станала възможна... В словата му кипи онова огнено чуждоземно вино, което бях донесъл от Рим и което пихме в сватбената ни вечер. Тогава и аз бях по-различен от днес. Южният въздух бе стопил всички ледове в гърдите ми, те преливаха от дързост и ведрина, а и ти самата бе пламенна красавица! Ей, че празник направихме тогава у баща ти! Отвред бяха надошли артисти и певци — в Аугсбург отдавна не бе вдигана по-весела сватба!

— И понеже одеете си говорехте за сънища — прекъсна го майката, — спомняш ли си, че и ти ми разказа тогава някакъв сън, който те бе споходил в Рим и те бе подтикнал веднага да си дойдеш в Аугсбург, за да поискаш ръката ми?

— Припомняш ми го тъкмо навреме — възкликна старецът, — съвсем бях забравил за този чудат сън, а тогава дълго не ми излезе от главата; ала тъкмо той е отлично доказателство в подкрепа на всичко, което изрекох във връзка със сънищата: по-прегледно и по-ясно едва ли може да се намери! И досега си спомням съвсем точно за всяка подробност от него. И все пак — какво в същност означаваше той? Беше съвсем естест-

вено да ми се присъниш ти и скоро след това да закоп-
нея да бъдеш моя — нали те познавах! Приветливата
ти миловидност отведнъж бе накарала сърцето ми да
забие по-силно и само моята жажда по чужди земи все
още потискаше желанието ми да те имам. По времето
на онова съновидение обаче любопитството ми до голя-
ма степен бе вече утолено, тъй че подобно влечение по-
лесно можеше да си пробие път.

— И все пак разкажи ни този чудноват сън — на-
стоя синът.

— Една вечер — подхвана бащата — се разхождах
безцелно. Небето бе чисто, а месечината сипеше върху
древните колони и зидове бледата си призрачна свет-
лина. Другарите ми бяха хукнали да задирят девойки-
те, а мъката по дома и любовта ме бяха накарали да
скитам из полето. Най-подир ожаднях и свърнах в пър-
вата къща, която се изпречи на пътя ми, за да поискам
чаша вино или мляко. Показа се някакъв старец, който
навярно ме сметна за твърде подозрителен гост. Изре-
кох молбата си, а когато онзи разбра, че съм чужденец,
че съм немец, ме покани дружелюбно в стаята и доне-
се шише вино. Накара ме да седна и ме заразпитва за
занятието ми. Стаята бе пълна с книги и старинни пред-
мети. Разговаряхме продължително; той ми разказва-
ше за древните времена, за художници, скулптори и
поети. Никога по-рано не бях чувал някого да говори
за такива неща. Струваше ми се, че стъпвам на нов
бряг. Старецът ми показва печати и други изкусно из-
работени старинни вещи; сетне живо и пламенно ми
чете прекрасни стихове, тъй че времето мина като миг.
Сърцето ми и днес се разведрява, когато си спомня за
пъстрата гмеж от странни мисли и чувства, които ме
изпълваха през онази нощ. Той се чувствуваше съвсем
сигурен, когато говореше за езическите времена, и из-
гаряше от копнеж по дълбоката древност. Най-сетне ме
въведе в една стаичка, за да прекарам в нея остатъка
от нощта, понеже бе станало твърде късно за връщане.
Не след дълго заспах и ми се присъни, че съм в родния
си град и тъкмо излизам от пределите му. Като че ли
трябваше да ида някъде, за да направя нещо, ала не
знаех накъде да замина и какво да сторя. Отправих се
към планината Харц с твърде бърза крачка и сякаш
отивах на сватба. Не крачех по друма, а поех направо

през нивя, долини и гори. Скоро стигнах до висок хребет, откъдето пред очите ми се откри Златната лъка¹, а погледът ми обгърна цяла Тюрингия, защото нито едно възвишение наблизо не му пречеше. Отсреща се възправяха тъмните върхове на Харц и аз видях неизброими замъци, манастири и поселища. Гърдите ми се изпълниха със сладост, сетих се за стареца, в чийто дом спях, и ми се стори, че съм бил при него преди много време. Скоро зърнах някакви стъпала, които отвеждаха навътре в планината, и започнах да слизам по тях. Вървах доста и накрая се озовах в голяма пещера, където някакъв престарял човек в дълга дреха седеше пред желязна маса и не сваляше очи от едно чудно красиво момиче, което стоеше пред него, изваяно от мрамор. Брадата на старика бе толкова дълга, че минаваше под масата и покриваше нозете му. Той имаше сериозен и приветлив вид и твърде ми заприлича на една от старинните глави, които моят домакин ми бе показал в черта. В пещерата струеше ярка светлина. Както си стоях тъй и съзерцавах стареца, домакинят ми внезапно ме тупна по рамото, хвана ме за ръка и ме поведе по някакви дълги коридори. След известно време забелязах отдалеч лека дрезгавина, сякаш в пещерата се мъчеше да проникне дневна светлина. Забързах натам и скоро се озовах на една зелена морава; ала всичко ми изглеждаше много по-различно, отколкото в Тюрингия. Исполински дървета с големи блестящи листа хвърляха сянка наоколо. Въздухът бе твърде жарък, но въпреки това не беше тежък. Накъдето и да обърнех поглед, виждах все извори и цветя, а едно от цветята особено ми хареса — стори ми се, че другите се свеждат към него.

— Ах, скъпи татко, за бога, кажете ми какъв бе цветът му! — извика синът силно развълнуван.

— Колкото и добре да съм запомнил всичко, това вече се е изличило от паметта ми.

— Не беше ли синьо?

— Възможно е — продължи старецът, без да обръща внимание на странното външение, обзело Хайнрих. — Спомням си още само това, че се чувствах неизказано блажен и че дълго не бях се оглеждал за спътника

¹ Плодородна котловина по южните склонове на Харц. — Б. пр.

си. Когато най-подир се извърнах към него, забелязах, че той внимателно ме наблюдава и ми се усмихва с искрена радост. Забравил съм вече как напуснах мястото, но отново се озовах горе на хребета. А спътникът ми, който стоеше редом с мен, каза: „Ти видя чудото на света. От теб зависи дали ще станеш най-честитото същество на земята, а освен това и прочут човек. Запомни какво ще ти река: ако отново дойдеш тук привечер на Еньовден и отправиш гореща молба към всевишния да ти разтълкува този сън, ще ти бъде въздаден най-висшият земен жребий; тогава насочи вниманието си изцяло към един син цвете, който ще откриеш тук на хребета, откъсни го и се предай смирено на небесното водителство.“ Сънят ми продължи, а аз се намирах все сред прекрасни ликове и хора, безкрайни епохи танцуваха пред очите ми в многообразна променливост. Езикът ми сякаш бе развързан, всичко, което изговарях, звучеше като музика. Сетне всичко отново стана тясно, мрачно, обикновено; съзрях пред себе си майка ти с нейния приветлив, свенлив поглед; тя държеше някакво лъчезарно дете и ми го подаваше, а детето изведнъж започна да расте пред очите ми, да става все по-ярко и по-лъчезарно, докато накрая се извиси над нас с ослепително бели крила, прегърна и двама ни и полетя с нас на такава височина, че земята изглеждаше като златно блюдо с изкусни инкрустации. После мога да си спомня само, че отново се появиха онова цвете, хребетът и престарелият човек; но не след дълго се събудих и се почувствах обзет от пламенна любов. Сбогувах се с гостолобния си домакин, който ме изпроводи с молбата честичко да го навещавам; уверих го, че скоро пак ще го посетя, и бих удържал думата си, ако след кратко време не бях напуснал Рим, за да поема неудържимо към Аугсбург.

Енбовден бе отминал и майката отдавна вече трябваше да иде в бащиния си дом в Аугсбург, за да представи все още непознатия внук на неговия дядо. За там сяха да пътуват във връзка с делата си неколцина търговци, добри приятели на стария Офтердинген. Майката реши да използва този случай, за да осъществи своето желание; а от известно време тя бе забелязала, че Хайнрих е много по-умълчан и затворен от обикновено, и това още повече я караше да замине. Смяташе, че синът ѝ е неразположен или болен, а едно продължително пътуване, срещите с нови хора и земи или — както скришом предполагаше — прелестта на някоя селска девойка ще пропъдят мрачното му настроение и ще го преобразят отново в онзи общителен и жизнерадостен момък, какъвто бе по-рано. Старият одобри замисъла на майката и Хайнрих беше безмерно радостен, че ще посети земи, за които отдавна слушаше от майка си и от някои странници и си ги представяше като земен рай, където често бе мечтал да бъде, ала все напразно.

Хайнрих тъкмо бе изпълнил двайсетата си година. Никога не бе ходил по-далеч от местностите около родния си град; познаваше света единствено от чужди разкази. Не бяха много и книгите, с които бе успял да се сдобие. Във владенията на ландграфа се живееше просто и безшумно, според обичая на тогавашните времена; а разкошът и удобствата на княжеския живот трудно можеха да се мерят с удоволствията, които един заможен собственик в по-късните времена бе в състояние да осигури без прахосничество на себе си и на своите близки. В замяна на това далеч по-изтънчен и задълбочен бе вкусът за сечива и вещи, които човек трупа край себе си, защото все някога ще му послужат за нещо в живота. Тъкмо те бяха много по-ценни за хората, ето защо им обръщаха и по-голямо внимание. И ако тайните на природата и възникването на телата в нея привличаха будния дух, то рядкото изкуство на обработването им, романтичната далнина, от която идеха, и светостта на тяхната древност — тъй като те често бяха грижливо съхранявани като притежание на много поко-

ления — увеличаваха копнежа по тези безмълвни спътници на живота. Често ги въздигаха до свещени залози за някаква по-особена благодат или съдба и от тяхното запазване зависеше благоденствието на цели държави и големи родове. *Прелестна* бедност красеше тези времена със своеобразието на сериозна и невинна простота; блясъкът на пестеливо разпределените съкровища в този здрач бе още по-ярък — той изпълваше умните люде с приказни очаквания. Ако е вярно, че само умелото разпределяне на светлини, цветове и сенки разкрива скритото великолепие на зримия свят и като че ли отваря някакво ново, по-висше око, то по онова време навсякъде можеше да се забележи подобно разпределяне и стопанисване; за разлика от това време новите и по-заможни епохи предлагат единствено скучната и незначителна картина на обикновения ден. Във всеки преход — като в ничия земя — напират сякаш някаква по-висша духовна мощ; и както по повърхността на обиталищата ни областите, особено богати на подземни и надземни съкровища, се намират по средата между дивите, негостолюбни планини и необятните равнини, така и между суровите времена на варварството и учения, многознаен и заможен днешен свят се е вместила мъдра и романтична епоха, под чиято проста дреха се крие възвишен лик. Кой не обича да броди в онази дрезгавина, когато нощта поглъща светлината, а светлината — нощта, за да се родят по-висши сенки и цветове? Затуй нека се вгълбим с охота в годините, когато е живял Хайнрих, устремен сега към новото и непознатото с преизпълнена душа. Той се сбогува с другарите си и със своя учител, стария и мъдър дворецов свещеник, комуто плодотворните заложби на Хайнрих бяха добре известни и който се раздели с него покъртен и отдаден на кротка молитва. Съпругата на ландграфа бе кръстница на Хайнрих и той често ѝ бе гостувал в замъка Вартбург¹; затова отиде да се сбогува и със своята закрилница, а тя му даде няколко добри напътствия и една златна огърлица и го изпроводи с приветливи слова.

Хайнрих напусна баща си и родния си град със сър-

¹ Прочут замък, недалеч от Айзенах, седалище на тюрингските ландграфове. — Б. пр.

це, свито от горест. Едва сега му стана ясно какво е раздялата; представите му за това пътуване не бяха съпроводени от странното чувство, което го завладя, когато досегашният му свят бе откъснат от него и той сякаш се намери запокитен на някакъв чужд бряг. Безкрайна е младежката жал при този пръв досег с преходността на земните неща, които неподготвеният дух е смятал за толкова нужни и задължителни, за толкова здраво сраснали със същинското битие и неизменни като него. Първата раздяла — това първо предвестие за смъртта — остава незабравима; и след като дълго е стряскала човека, сякаш е нощно видение, накрая, сред отслабващата радост от явленията на деня и растящия копнеж по един непоклатим и сигурен свят, тя се превръща в дружелюбен пътепоказател, в познание, което изпълва с утеха. Близостта на майка му твърде много успокояваше момъка. Старият свят като че ли все още не бе съвсем изгубен и той се бе вкопчил в него с двойна страст. Беше ранно утро, когато пътниците излязоха от градската порта на Айзенах, а сумракът бе твърде благоприятен за възвращението, обзело Хайнрих. Колкото повече се развиделяваше, толкова по-ясно виждаше той новите непознати места; и когато на едно възвишение изгряващото слънце отведнъж освети напуснатите земи, сред смътните мисли на смаяния момък звъннаха и някакви стари мелодии, които извираха от дълбините на душата му. Видя се пред прага на далнината, в която често и напразно се бе взираше от близките хълмове и която си бе представял в най-причудлива окраска. Беше готов да се гмурне в сините ѝ талази. Пред него бе синьото цвете, а той гледаше към Тюрингия, която тъкмо бе оставил зад гърба си, със странното предчувствие, че след дълго скитане по света, към който сега се бяха отправили, ще се завърне отново в родната си земя; струваше му се дори, че в същност крачи към нея. Спътниците му, които отначало бяха останали безмълвни по сходни причини, малко по малко взеха да се пробуждат и да разнообразяват времето си с всякакви приказки. Майката на Хайнрих реши, че трябва да изтръгне сина си от мечтанията, в които го виждаше вгълбен, и започна да му разказва за своя роден край, за дома на баща ѝ и за веселия живот в Швабия. Търговците потвърждаваха думите ѝ и още повече засилваха тяхната убедителност,

телност, хвалеха гостоприемството на стария Шванинг и не преставаха да изтъкват колко красиви са сънародничките на тяхната спътница.

— Добре постъпвате — казваха те, — че сте решили да отведете там сина си. Нравите във вашия роден край са по-ведри и дружелюбни. Хората там умеят да създават полезното, без да пренебрегват приятното. Всеки се стреми да задоволи нуждите си по забавен и очарователен начин. Търговецът се чувства твърде добре и се радва на всеобща почит. Изкуствата и занаятите се умножават и стават все по-благородни, а за усърдните люде трудът изглежда твърде лек, понеже с негова помощ изпитват безброй радости, а самите те са сигурни, че техните усилия ще им позволят да вкусят от пъстри-те плодове на всевъзможни занимания, които многократно ще ги възнаградят. Парите, трудът и стоките се създават взаимно, обикалят в бързи кръгове и довеждат до разцвета на страната и на градовете. А колкото по-усърдно се труди човек денем, толкова повече вечерта е посветена на прелестните забави с красивите изкуства и на веселото общуване с останалите хора. Душата копнее за отмора и разнообразие, но къде би могла да ги намери в по-благопристойен и очарователен вид, ако не в заниманието с волните игри и създания на нейната най-благородна мощ, на творещия разум? Никъде по света човек не може да чуе толкова прелестни певци, никъде не ще открие такива великолепни художници, никъде не ще види из танцуваните салони по-изящни движения и по-миловидни лица. Близостта с чужбина проличава в непринудените обноски и увлекателните разговори. Вие, представителките на нежния пол, сте истинска украса за всяко общество и без страх от злословия с пленителното си поведение можете да възбудите оживена надпревара у останалите да заслужат вниманието ви. Суровата сериозност и дивата несдържаност на мъжете сторва място на ведрата жизненост и кротката, скромна радост, а в своите хиляди лица любовта се превръща в напътстващ дух за честитите общества. Но това не става повод за разпуснатост или неподобаващи постъпки, защото злите духове сякаш избягват близостта на очарованието, и в цяла Германия надали ще се намерят по-непорочни девойки и по-верни жени от тези в Швабия. Да, млади приятелю, сред

бистрия и топъл въздух на южните немски земи вне положително ще се отренте от сериозната си свенливост; веселите девойки сигурно ще ви направят по-общителен и разговорлив. Самото ви име на чужденец и близкото ви родство със стария Шванинг, чиято поява изпълва с радост всички, ще насочат към вас прелестните очи на девойките; а ако следвате дядо си, несъмнено ще донесете на нашия роден град във вид на очарователна съпруга същия такъв накит, какъвто преди години донесе баща ви.

Майката на Хайнрих поруменя и благодари приветливо за хубавите и похвални слова, изречени по адрес на родния ѝ край, както и за доброто име, на което се радваха сънародничките ѝ, а потъналият в мисли Хайнрих не бе могъл да постъпи другояче, освен да изслуша внимателно и с вътрешно задоволство описанията за страната, която му предстоеше да види.

— Дори да не искате да наследите изкуството на баща си — подхванаха отново търговците, — а да предпочитате, както узнахме, заниманията с науките, все пак никой не ви кара да ставате духовник и да се отказвате от най-прекрасните наслади на този живот. А твърде голяма злочестина е, че науките се намират в ръцете на едно съсловие, откъснато от светския живот, и че съветници на нашите князе са тъкмо такива необщителни и в същност неопитни люде. В самотата си те са безучастни към световните събития и мислите им несъмнено присмат ненужен обрат, вместо да се нагодят към действителността. А в Швабия ще срещнете нанстина мъдри и опитни хора дори сред неуките; който и клон на човешкото познание да изберете, няма да ви липсват превъзходни учители и наставници.

Хайнрих, комуто тези думи бяха припомнили за приятеля му, дворцовия свещеник, помълча малко, а след това продума:

— Ако собственото ми невежество за нещата по света ви дава повод да говорите за неспособността на духовниците да насочват и преценяват световните събития, позволете ми все пак да извикам в паметта ви нашия забележителен дворецов свещеник, който без съмнение е пример за мъдър човек, чиито поуки и напътствия никога не ще забравя.

— О, ние почитаме от цялата си душа този възхи-

тителен човек! — възразиха търговците. — Ала все пак можем да се съгласим с вас, че той е панетна мъдър, само ако имате пред вид онази мъдрост, свързана с богоугодното му поведение. Но ако го смятате за също толкова мъдър и подготвен в житейските дела, колкото е и в душеспасението, тогава ни позволете да имаме по-различно мнение. Но това, струва ни се, с нищо не засенчва заслужената слава на този свят мъж; той е твърде вгълбен в изучаването на свръхземния свят, за да се стреми към разбирането и оглеждането на земните неща.

— Нима това най-висше учение не ни дава възможност да държим свършено безпристрастно юздите на човешкия живот? — рече Хайнрих. — Нима тази по детски естествена простота не сочи по-уверено правия път през лабиринта на тукашните събития, отколкото онази мъдрост, подвеждана и възпирана от собствената си изгода, заслепявана от безчислени нови случайности и усложнения? Не съм съвсем сигурен, но ми се струва, че виждам два пътя за стигане до науката за човешката история. Единият, труден и безкраен, с безброй извивки, е пътят на опита; другият, който сякаш е не път, а само *един* скок, е този на вътрешното съзерцание. Човекът, тръгнал по първия, открива нещата след продължителни пресмятания, докато другият предлага съвсем непосредствен поглед върху естеството на всичко и го представя в живи, многообразни връзки, за да го сравни с небивала лекота с другите неща — така както се сравняват фигурите върху дъската. Моля да ми простите за тези мои детински бълнувания; подобна дързост ми вдъхна единствено вярата във вашата доброта и споменът за моя учител, който ми посочи отдалеч втория от двата пътя като свой собствен.

— Нека ви признаем — казаха добродушните търговци, — че не сме в състояние да следваме мислите ви; ала все пак се радваме, задето си спомняте с такава топлина за превъзходния си учител, от когото, изглежда, сте възприели немалко неща. Струва ни се, че имате поетически заложби. Говорите така свободно за проявите на вашата душа, не ви липсват нито отбрани изрази, нито подходящи сравнения. Освен това изпитвате влечение към приказния свят, както подобава на един поет.

— Не зная — отвърна Хайнрих, — както се случи... Често съм чувал да говорят за поети и певци, ала до днес не съм видял нито един от тях. Дори не мога да си представя достатъчно добре странното им изкуство, но изгарям от копнеж да узная нещо за него. Вероятно трябва да разбере по-ясно онова, което сега е само мое мъгляво предчувствие. Често са ми разказвали за стихотворения, ала не съм видял ни едно, пък и учителят ми все не намираше повод да ме посвети в това изкуство. Не можах да схвана достатъчно ясно нищо от онова, което той ми е говорил за него. Ала всеки път казваше, че то е благородно изкуство, на което ще се отдам всецяло, когато го опозная. В древните времена било далеч по-достъпно и всеки разполагал с известни познания по него, макар че винаги имало един, който знаел повече от останалите. Това изкуство било събрат на някои други великолепни изкуства, които по-сетне изчезнали. Певците се радвали на божие благоволение и въодушевени от незримото общуване с всевишния, можели да възвестяват с пленителни звуци небесната мъдрост на земята.

А търговците рекоха:

— Тайните на поетите напестина никога не са ни занимавали, макар с удоволствие да сме слушали техните стихове. Трябва да е вярно, че когато се ражда поет, разположението на звездите е по-особено; защото поетичното изкуство е твърде необикновено. Останалите изкуства значително се различават от него и са много по-понятни. При художниците и музикантите човек лесно разбира какво се върши, а ако прояви повече старание, може да усвои и едното, и другото. Тонове са заложили в самите струни, достатъчно е просто умението да раздвижиш тези струни така, че звуците да се събудят и подредят в омайна последователност. А при картините природата е най-прекрасната учителка. Тя създава красиви и забележителни фигури, поднася ти цветовете, светлината и сянката, тъй че обиграната ръка, проникателното око и познанието за приготвянето и смесването на боите са в състояние напълно да наподобят природата. Ето защо е съвсем естествено да се разбере защо тези изкуства имат такова въздействие, защо техните творби толкова ни харесват! Трелите на славея, свистенето на вятъра, очарователните светлини,

цветове и образи ни се нравят, защото гъделичкат приятно сетивата ни; и тъй като нашите сетива са създадени от природата, която е майка и на всичките онези неща, изкуственото наподобяване на природата също ни се нрави. И самата тя иска да изпита удоволствие от своето велико изкуство, ето защо се е преобразила в човешкия род и по този начин се възторгва от собствената си прелест, подчертава приятното и очарователното в нещата и успява да му се наслади навсякъде, във всички времена и по всички места. При поетичното изкуство обаче никъде не виждаме нещо външно. На всичко отгоре то не си служи със сечива и ръце, окото и ухото не възприемат каквото и да било — защото слуховото възприемане на думите няма нищо общо с въздействието на това тайнствено изкуство. Всичко в него е вътрешно; и както другите творци изпълват външните сетива с приятни усещания, така поетът изпълва вътрешната светиня на духа с нови мисли, прекрасни и приятни. Той умее да събуди, когато си поиска, ония тайнствени сили в нас и чрез думите ни дава възможност да съзрем непознат, чуден свят. Като из бездънни пещери у нас се надигат стари и бъдни епохи, безброй хора, приказни места, чудати случки — и ни изтръгват от познатото настояще. Чуваме слова на чужд език, ала все пак разбираме какво означават. Казаното от поетите има върху нас магическо въздействие; и най-обикновените думи зазвучават с омайни тонове и опияняват прехласнатия слушател.

— Превръщате любопитството ми в жарко нетърпение! — възкликна Хайнрих. — Моля ви, разкажете ми за всички певци, които сте чували! Мога да слушам без насита за тези забележителни люде. Като че ли някъде в най-ранната си младост съм чувал нещо за тях, но за беда вече нищо не мога да си спомня. Ала това, което казвате, ми е тъй ясно, тъй познато; доставяте ми извънмерна радост с красивите си описания.

— Самите ние — продължиха търговците — с удоволствие си спомняме за не един приятен час, прекаран из чужбина, из Франция и Швабия в компанията на певци, и сме твърде радостни, че проявявате такъв жив интерес към думите ни. Когато човек пътува през планините, разговорите са двойно по-приятни, а времето лети неусетно. Вероятно ще ви доставим удоволствие с

няколко благопристойни разказа за поети — научили сме ги по време на пътуванията ни. За самите песни, които сме слушали, не бихме могли да кажем кой знае какво, понеже отрадата и опиянението на мига пречи на паметта да съхрани много неща, а неспирната ни заетост като търговци е заличила не един спомен... В древните времена цялата природа, изглежда, е била по-жизнена и по-смислена от днес. Дори бездиханните предмети са се поддавали на въздействия, които днес животните почти не забелязват, само хората ги чувствуват и им се наслаждават; а изкусните човешки ръце можели да създават неща, които сега ни се струват съвършено невероятни и измислени. В далечните епохи по земите на днешната гръцка държава — това сме го научили от странници, сами срещали такива предания сред тамошните люде — е имало поети, които чрез странните звуци на чудноватите си инструменти пробуждали скрития живот на лесовете и спотаените в стволите духове, възраждали умъртвените семена из дивите пуцинаци, за да ги преобразят в цъфтящи градини, опитомявали кръвожадни животни и приучвали на ред и благонравие подивели хора, изпълвали ги с мирни влечения и изкуството на кротостта, превръщали бесни реки в спокойни води и увличали дори мъртвите камъни в ритмични танци. В едно и също време те били гадатели и жреци, законодатели и знахари; чародейството им карало дори по-висшите същества да слизат при тях и да им разкриват тайните на бъдещето, съразмерността и естествения строеж на всички неща, а също вътрешните добродетели и целителните свойства на числата, растенията и различните твари. Преданието гласи, че тъкмо тогава в природата за пръв път възникнали многообразието от звуци и причудливите взаимни влияния и системи, защото преди това всичко било диво, безредно и враждебно. Странно е само, че макар подобни красиви следи, които напомнят за съществуването на някогашните благодетелни люде, да са се запазили, тяхното изкуство или пък нежната чувствителност на природата днес вече ги няма. Във времената, за които говорим, един от онези забележителни поети или по-скоро музиканти — макар че музиката и поезията са почти едно и също, защото са свързани помежду си горе-долу както устата и ухото, тъй като първата не

е нищо друго освен подвижно и отговарящо ухо, — та, значи, един от онези музиканти веднъж трябвало да прекоси морето, за да иде в някаква чужда страна. Той имал много красиви драгоценности и скъпи предмети, които бил получил в знак на благодарност. Намерил на брега кораб, а хората в него уж се съгласили да го превозят до исканото място срещу възнаградението, което им обещал. Ала блясъкът и изяществото на съкровищата му не след дълго накарали алчността им да пламне с такава сила, че се уговорили да го нападнат и хвърлят в морето, а сетне да си поделят имуществото му. И както се намирали сред морето, те изведнъж го връхлетели и му рекли, че ще умре, понеже са решили да го изхвърлят зад борда. А той захванал с най-трогателни думи да ги моли да го пожалят, предлагал им като откуп съкровищата си и им предричал голяма злочестина, ако осъществят замисъла си. Но нищо не могло да им повлияе: те се страхували, че някой ден той може да издаде пъклената им постъпка. Като видял колко са непоколебими, нещастникът ги помолил поне за милостта да изпее преди смъртта си своята лебедова песен, след което драговошно щял да скочи в морето пред очите им, ведно с простия си дървен инструмент. Нападателяте съзнавали твърде добре, че когато чуят омайния му глас, сърцата им ще се размекнат и ще ги обземе разкаяние; ето защо решили да удовлетворят молбата му, ала докато пее, да си запушат здраво ушите, тъй че нищо да не чуят и да могат да осъществят намерението си. Така и станало. Певецът подхванал прекрасна, безмерно покъртителна песен. Пригласял му целият кораб, вълните зазвънели, на небосвода едновременно се появили и слънцето, и звездите, а от зелените дълбини излезли безброй риби и морски чудовища. Запушили здраво ушите си, матросите стояли враждебно встрани и с нетърпение чакали да свърши песента. Скоро дошъл и краят ѝ. Тогава певецът скочил с ясно чело в тъмната бездна, стиснал в ръка чудодейния си инструмент. Едва докоснал блесналите вълни, и под него се надигнал широкият гръб на един благодарен морски гигант, който бързо отнесъл смаяния певец. Не след дълго стигнали до брега, за който той бил тръгнал, и животното внимателно го оставило в тръстиките. Поеът изпял на спасителя си една радостна песен и си

тръгнал с благодарност. След известно време предприел самотна разходка по морския бряг и със сладостни тонове започнал да жали за изгубените си драгоценности, които му били безкрайно скъпи като спомен за честити часове и като знак на любов и благодарност. Както пеел, морето внезапно се развълнувало и до него радостно доплувал старият му приятел, който избълвал на пясъка ограбените съкровища. След като певецът скочил от кораба, матросите тозчас започнали да си делят плячката. При подялбата между тях възникнал спор, който свършил с кървава разправа, отнела живота на повечето хора; малцината, които останали, не могли да управляват кораба сами и той скоро се блъснал о скалите и потънал. Те едва спасили живота си и се добрали до брега с празни ръце и разкъсани дрехи; а благодарното морско животно събрало скъпоценностите сред вълните и така те били върнати на притежателя им.

ГЛАВА ТРЕТА

Като помълчаха малко, търговците продължиха:

— А сега чуйте още една история. Макар в нея да няма такива чудеса и да води началото си от по-късни времена, тя сигурно ще ви хареса и ще ви помогне да опознаете още по-добре въздействието на това прекрасно изкуство. Един стар крал живеел в разкошен дворец. Отблизо и далеч се стичали хора, за да получат нещо от великолепието на живота в него; там всеки ден устройвали пиршества, в които не липсвали нито най-отбрани ястия, нито музика, разкошни накити и дрехи, нито безчислени игри и забавления, нито остроумни порядки или мъдри, приятни и възпитани мъже за поддържане и одухотворяване на разговорите, нито красиви, очарователни млади хора от единия и другия пол, които в същност били душата на ослепителните празненства. Старият крал, който иначе минавал за строг и сериозен човек, си имал две увлечения, те били истинският повод за съществуването на този разкошен дворец, на тях се дължала и красивата обстановка в него. Едното било

нежността на владетеля към дъщеря му, безкрайно скъпа, защото му спомняла за неговата рано починала съпруга и защото била неизразимо мила девойка; за нея той бил готов да пожертвува всички съкровища на природата и цялото могъщество на човешкия дух, само и само да ѝ създаде истински рай на земята. Другото му увлечение били поезията и нейните майстори. От младини кралят четял с огромна наслада творенията на поетите и влагал голямо старание и големи суми, за да си ги набави на всякакви езици, а особено много държал на личното общуване с певците. Привличал ги в двореца си от всички краища и ги обсипвал с почести. Не се уморявал да слуша изпълненията им, често някоя нова, пленителна песен ставала причина да забрави и най-важните дела, дори насъщните житейски нужди. Дъщеря му израсла сред песни, цялата ѝ душа не била нищо друго освен нежна песен, просто изражение на горест и копнеж. Благотворното въздействие на закриляните и почитани поети се чувствувало в цялата страна, ала най-вече в двореца. Хората вкусвали радостта от живота на бавни и малки глътки, сякаш била някакво чудно питие, и то с много по-голямо удоволствие, понеже всички противни и презрени страсти били прокуждани като фалшиви тонове от безбурното хармонично настроение, завладяло духовете. Душевен мир, блажено вътрешно съзерцание на един самосъздаден, щастлив свят отличавали онази приказна епоха, а раздорът присъществувал само в старите предания на поетите като отколешен враг на човека. И сякаш духовете на песента не били в състояние да дадат на своя покровител знак за благодарността си, по-прелестен от неговата дъщеря; а тя притежавала всичко, което най-сладостното въображение можело да обедини единствено в нежния образ на една девойка. Когато я зърнели на разкошните празненства сред възхитителната ѝ свита, облечена в ослепително бели дрехи, когато я видели да слуша вгълбено надпреварата на вдъхновените певци и поруменяла да слага уханен венец върху къдриците на онзи щастливец, чиято песен спечелвала наградата, тогава всички откривали в нея зримата душа на това великолепно изкуство, създадено от чародейните слова, и преставали да се учудват на унеса и мелодиите на поетите.

Ала сред този земен рай все пак витаела тайнствена

орис. Едничката грижа на обитателите на тези места била свързана с омъжването на разцъфтяващата принцеса, от което зависело по-нататъшното съществуване на блажените времена и съдбата на цялата страна. Кралят все повече остарявал. Тази грижа, изглежда, твърде много измъчвала и неговото сърце, ала все пак нямало никакви изгледи за брак, който да отговаря на всички желания. Свещената почит към кралския дворец не позволявала на нито един поданик да помисли за възможността да притежава принцесата. Хората гледали на нея като на свръхземно същество, а всички чуждестранни принцове, пристигнали в двореца заради кралската дъщеря, били толкова невзрачни в сравнение с нея, че никой дори не можел да си представи как принцесата или кралят ще обърнат внимание на някого от тях. Чувството, че ги държат на разстояние, лека-полека пропъдило всички, а разнеслият се слух за безмерната горделивост на това кралско семейство сякаш лишил и останалите от желанието да бъдат унижени по същия начин. Пък и този слух не бил съвсем без основание. Въпреки благодарието си кралят бил — донякъде неволно — обзет от чувство на превъзходство, което правело невъзможна или непоносима всяка мисъл да събере дъщеря си с човек от по-долно съсловие и по-неясен произход. А възвишената ѝ, неподражаема стойност все повече подсилвала това негово чувство. Той бил потомък на старо кралско семейство от Изтока, а съпругата му — последна издънка от рода на прочутия герой Рустан. Поетите, които канел, непрекъснато възпявали близкото му родство с някогашните свръхчовешки властелини на света, а във вълшебното огледало на изкуството им разликата между неговото потекло и произхода на другите, както и великолепието на рода му изглеждали още по-ясни; струвало му се, че е свързан с останалите хора единствено чрез по-благородното съсловие на поетите. Напразно се озъртал с копнеж, за да види някой втори Рустан, защото чувствувал, че сърцето на цъфтящата му дъщеря, състоянието на държавата и собствената му напреднала възраст правят женитбата крайно желателна във всяко отношение.

В уединено имение недалеч от престолнината живеел възрастен човек, който се занимавал преди всичко с възпитанието на единствения си син, а освен това по-

магал на земляците си със съвети, когато се разболявали тежко. Младежът бил сериозен и изцяло отдаден на природните науки, към които баща му го насочвал още от детинство. Старият човек бил дошъл в тази мирна и цъфтяща страна отдалеч преди много години и не искал нищо друго, освен кротко да изпитва радостта от благотворния покой, който витаел около кралския двор. Той го използвал, за да изследва силите на природата и да предава забележителните си познания на своя син, който проявявал голяма схватливост и на чийто буден ум природата с готовност доверявала тайните си. Момъкът имал съвсем обикновен и некрасив вид, ако не се смятали по-особеният израз на благородното му лице и небивалата яснота на очите му. Колкото по-дълго го гледал човек, толкова по-привлекателни ставали чертите му; било почти невъзможно да се откъснеш от него, когато чуеш мекия му проникновен глас и омайната му дарба да говори. Веднъж принцесата, чиито паркове граничели с леса, закътал в една долчинка имението на стареца, навлязла сама с коня си сред дърветата с намерението да се отдаде на размисъл, необезпокоявана от никого, и да си повтори няколко красиви песни. Свежестта на високата гора я привличала все по-навътре под нейните сенки, докато най-подир стигнала до имението, в което живеели старият човек и синът му. Допило ѝ се мляко, затова скочила от коня си, привързала го за едно дърво и влязла в къщата, за да помоли да ѝ дадат чаша мляко. Вътре бил и синът, който едва не се изплашил от очарователната поява на такава царствена девойка, накичена с цялата прелест на младостта и красотата, чиято неописуемо привлекателна прозирност на нежната, невинна и благородна душа ѝ придавала почти божествени черти. Докато се втурнал да изпълни молбата ѝ, която прозвучала като небесна музика, насреща ѝ с почителна скромност се изправил старецът и я поканил да седне до простото огнище в средата на къщата, от което безшумно и игриво се издигал плах синкав пламък. Още докато влизала, ѝ направили впечатление хилядите редки предмети, украсили помещението, а също порядъкът и чистотата в него и особена светост на това място, впечатлението за която се засилвало още повече от простичко облечения достолепен старец и от скромната благочинност на сина. Старе-

цът веднага я сметнал за някоя от дворянките — нещо, за което скъпите ѝ премени и благородното ѝ държане давали достатъчно основание. Докато синът отсъствувал, тя го попитала за някои по-забележителни неща, които особено били привлекли вниманието ѝ, и най-вече за няколко стари, малко странни картини недалеч от мястото до огнището, където седяла, а той се съгласил да я запознае с тях по твърде увлекателен начин. Не след дълго синът се върнал с чаша прясно мляко и ѝ го подал с неподправена почитателност. Като поговорила приятно с двамата, тя благодарила с пленителна усмивка за сърдечното гостоприемство, помолила с поруменели страни стареца за позволение да ги посети отново и да се наслади на поучителните му разкази за многото чудновати неща и поела с коня си обратно, без да издаде коя е, понеже забелязала, че бащата и синът не я познават. Макар престолният град да бил толкова наблизко, двамата, вгълбени в науките си, гледали да избягват хорската гмеж, а младежът ни веднъж не бил проявявал желание да ходи на празненствата в двореца; той оставял баща си сам за не повече от час, колкото да обиколи от време на време гората за пеперуди, буболечки и растения и да дочуе внушенията на безмълвния природен дух чрез въздействието на многообразните му красиви проявления. Срещата на стареца, принцесата и младежа била еднакво важна за всеки от тях. Старецът лесно забелязал новото дълбоко впечатление, което непознатата направила на сина му. Познавал го достатъчно добре и знаел, че всяко дълбоко впечатление остава в него за цял живот. Младостта му и естеството на неговото сърце не можели да не превърнат първото по-особено усещане в непреодолимо влечение. Стариият човек отдавна съзнавал, че някой ден това ще стане. Красивата поява на девойката неволно му внушила вътрешно одобрение, а неговата изпълнена с упование душевност отстранила всякаква загриженост за понататъшното развитие на тази странна случка.

Принцесата никога не била изпадала в състояние като това, в което бавно яздеа към дома си. Владееело едно-единствено, ясно и смътно, странно вълнуващо усещане за някакъв нов свят и то не позволявало в главата ѝ да се роди нито една същинска мисъл. В бистрото ѝ съзнание се простирало на широки дипли магиче-

ско було. Струвало ѝ се, че ако рече да го повдигне, мигом ще се озове в някакъв свръхземен свят. Споменът ѝ за изкуството на поезията, изпълвало до този ден цялата ѝ душа, се бил преобразил в далечен напев, който свързвал странния ѝ омаен сън с отколешните времена. Когато се прибрала в двореца, тя почти се уплашила от великолепието и от пъстрия живот в него; ала още повече я стреснал поздравът на баща ѝ, чийто лик за пръв път събудил в нея боязливо страхопочитание. Решила, че в някакъв случай не бива да споменава за случката. Всички били свикнали с мечтателната ѝ сериозност и с погледа ѝ, зареян сред фантазия и дълбоки мисли, тъй че не забелязали нищо необикновено. Вече не ѝ било така приятно; струвало ѝ се, че е сама сред чужди люде, и някаква странна боязън не я оставила чак до вечерта, когато радостната песен на един поет, който възславял надеждата и пеел с очарователно вдъхновение за чудесата на вярата в осъществяването на възжеланията ни, я изпълнил със сладостна утеха и я приспал сред най-приятни сънища. А младежът тръгнал из гората веднага след като тя се сбогувала. Като се криел из крайпътните храсти, той я последвал до самите врати на парка, а сетне се върнал по пътя. Както си вървял, изведнъж нещо в нозете му проблеснало. Навел се и вдигнал от земята тъмночервен камък; едната му страна ярко искряла, а върху другата били гравирани непонятни знаци. Познал, че това е скъп гранат, който като че ли бил виждал в средата на огърлицата на непознатата. Забързал окрилен към дома си, сякаш тя още се намирала там, и показал камъка на баща си. Двамата се разбрали на следващата сутрин синът да се върне по пътя и да изчака дали някой няма да потърси камъка, за да му го предаде; в противен случай решили да го съхранят до повторното идване на непознатата и тогава да ѝ го дадат. Почти през цялата нощ камъкът не свалил очи от граната, а призори почувствувал непреодолимо желание да напише няколко думи върху хартийката, в която бил увил камъка. Сам не знаел какво иска да каже с думите, които нахвърлял.

Гавиран е в сърцевината жарка
на камъка един неведом знак,
подобен на сърце — и там се мярка

ликът на непознатата... О, как
отвсякъде струят искри без мярка
и как сърцето е обвито в зрак!
А аз се питам: тази непозната
ще срещне ли сърцето на сърцата?...

Още в зори момъкът забързал по пътя към входа на парка.

А когато принцесата предишната вечер се събличала, забелязала липсата на скъпия камък в огърлицата си. Той бил спомен от майка ѝ, а освен това и талисман, чието притежаване осигурявало свободата ѝ, тъй като с негова помощ никога не би попаднала в чужда власт, ако сама не е дала съгласието си.

Тази загуба я накарала повече да недоумява, отколкото да се изплаши. Досетила се, че по време на вчерашната си разходка камъкът още бил на нея, и била убедена, че го е загубила или в дома на стареца, или по обратния път през гората; споменът за изминатия път бил съвсем пресен, тъй че решила още рано зоранта да потърси камъка и тази мисъл така я разведрила, сякаш тя съвсем не била огорчена от загубата, защото чрез нея получавала повод още веднъж да измине същия път. Щом изгрял денят, тя поела от парка към гората и понеже вървяла по-бързо от обикновено, ѝ се видяло съвсем естествено сърцето да бие така буйно в гърдите ѝ. Слънцето тъкмо започвало да позлатява върхарите на старите дървета, те се поклащали с тих шепот, сякаш искали взаимно да се отърсят от нощните си сънища, за да приветствуват заедно слънцето, когато някакъв далечен шум накарал принцесата да погледне надолу по пътя и да види забързания към нея момък, в същия миг и той на свой ред я забелязал.

Останал като вцепенен на мястото си и известно време не свалял поглед от нея, сякаш искал да се убеди, че появата ѝ е истинска, а не измамна. Поздравили се със съдържана радост, като че ли отдавна се познавали и обичали. Още преди принцесата да му открие причината за своята ранна разходка, той ѝ подал увития в изписаната хартийка скъпоценен камък, като се изчервил, а сърцето му лудо забило. А тя сякаш знаела какво съдържат надрасканите от него редове. Взела камъка безмълвно и с разтреперана ръка, а задето мо-

мъкът го бил намерил, му подарила почти несъзнателно една златна верижка, която носела на шията си. Той коленичил свенливо пред нея и дълго време не отронил нито дума, макар тя да го попитала за баща му. Сетне съвсем тихо и със сведени очи му продумала, че скоро пак ще ги навести и с голяма радост ще се възползува от съгласието на баща му да я запознае с неговите редки предмети.

Благодарила още веднъж на младежа с необикновена прелест, а после тръгнала обратно, без да се озърта. Младият не бил в състояние да изрече ни дума. Склонил почитателно глава и дълго гледал подире ѝ, докато най-сетне изчезнала зад дърветата. Не минали много дни до следващото ѝ посещение, а подир това тя идвала многократно. Момъкът неусетно започнал да я придружава при нейните разходки. Чакал я в уречен час при парка, а сетне отново я съпровождал дотам. Тя все така не издавала произхода си, макар във всичко друго напълно да се доверявала на своя спътник, за когото скоро не останала скрита ни една мисъл в божествената ѝ душа. Знатното ѝ потекло изпълвало сякаш самата нея с някакъв таен страх. Младежът също ѝ отдал цялата си душа. И бащата, и синът я смятали за благородна девойка от двореца. А тя се привързала към стареца с нежността на дъщеря. Скоро свикнала със странната къща; свирела на лютнята си прекрасни мелодии за стария човек и за сина му, който седял в нозете ѝ, пеела им с неземан глас и посвещавала момъка в това очарователно изкуство. А неговите пламенни устни ѝ разкривали пръснатите навред тайни на природата. Разказвал ѝ как светът е възникнал чрез причудливи сплитания, как звездите са се свързали в звучен танц. Трепетните му думи пренесли историята на древния свят в душата ѝ; а какъв възторг я обзел, щом нейният ученик, преизпълнен от вдъхновение, грабнал лютнята и с невероятно умение запял чудни песни! Един ден, когато присъствието ѝ накарало сърцето му да затрепти в особено дързък порив, а всесилната любов надмогнала повече от друг път девическата ѝ съдържаност, тъй че двамата неочаквано и за самите тях се хвърлили един другиму в обятията и първата пламенна целувка ги сляла навеки, внезапно притъмняло и дърветата се запривали от бесен ураган. Над тях се скупчили страхови-

ти буреносни облаци и сякаш довели със себе си непрогледен нощен мрак. Младият човек побързал да скрие девойката от ужасната буря и рухващите дървета. Но понеже било тъмно, а той се страхувал твърде много за своята любима, сбъркал пътя и започнал да навлиза все по-навътре в гората. Страхът му нараснал още повече, когато открил заблудата си. Принцесата си представила ужаса, който щял да обземе краля и целия негов двор; сегиз-тогиз неопишуема уплаха пронизвала сърцето ѝ като убийствен лъч и само гласът на нейния любим, който непрекъснато я утешавал, възвръщал смелостта и надеждата ѝ и облекчавал свитата ѝ душа. Ураганът не преставал да вилнее; напразни били всички усилия да намерят пътя, затова и двамата изпитали истинска радост, когато мълния осветила входа на недалечна пещера върху стръмния скат на едно гористо възвишение; там те се надявали да открият сигурно убежище от заплахите на бурята и място, където да съберат отпадналите си сили. Щастие подало ръка на желанията им. Пещерата се оказала суха и обрасла с чист мъх. Момъкът веднага стъкнал огън от съчки и мъх, за да се изсушат, и двамата влюбени се почувствували някак странно отдалечени от света, избавени от опасностите, сами върху удобното топло ложе.

Пред входа на пещерата растял отрупан с плодове див бадем, а близкото изворче утолило жаждата им с прясната си вода. Момъкът бил взел със себе си и лютнята, която сега ги разведрявала и успокоявала край припукващия огън. Сякаш някаква върховна сила пожелала по-бързо да развърже възела и да ги доведе сред странни обстоятелства в този романтичен кът. Невинността на сърцата им, прекрасното им настроение и общата неотразима мощ на сладостната им страст и на тяхната младост скоро ги накарали да забравят за света и за отношенията в него; под годежния напев на бурята и сватбените факли на мълниите те се унесли в най-честитото опиянение, което могат да изпитат двама смъртни. Когато настъпила ясната синя утрин, те се събудили сякаш в нов, блажен свят. Ала потокът от жарки сълзи, който скоро бликнал от очите на принцесата, подсказал на любимия ѝ, че и в нейното сърце са се събудили безброй тревоги. В тази нощ той като че ли бил пораснал с няколко години, бил се превърнал от

юноша в мъж. Утешавал любимата си със страстна пламенност, припомнял ѝ за светостта на истинската любов и за възвишената вяра, която вдъхва тя, молил я да дочака с надежда ведрото бъдеще, с което щял да я дари духът-закрилник на сърцето ѝ. Принцесата почувствувала, че утехата му е искрена, и му открила, че е дъщеря на краля и че се бои от честолюбието и безпокойството на баща си. След дълго и подробно обмисляне двамата взели възможното решение и момъкът тозчас се отправил на път, за да иде при баща си и да го посвети в замисъла им. Обещал ѝ да не се бави и я оставил успокоена, обзета от сладостни представи за бъдното развитие на събитията. Младият човек скоро стигнал до жилището на баща си, а старецът безмерно се зарадвал, когато видял, че синът му е жив и здрав. Сетне узнал от него историята и намерението на влюбените и след като поразмислил, изразил готовността си да им помогне. Къщата му се намирала на твърде скрито място и имала няколко подземни стаи, които трудно можели да бъдат открити. Там трябвало да живее принцесата. Тя била доведена по мрак, а старецът я посрещнал с дълбоко умиление. По-късно тя често плачела в своята самота, когато си спомняла за тъжния си баща, ала криела тези грижи от любимия си и ги споделяла единствено със стария човек, който ласкаво я утешавал, че скоро ще се върне при баща си.

Вечерта, когато принцесата не се завърнала, всички в двореца изпаднали в голям смут. Кралят не можел да си намери място и проводил навсякъде хора, които да я търсят. Никой не знаел как да си обясни изчезването ѝ; хората дори не помисляли за някаква тайна любовна връзка и поради това не можели да допуснат, че принцесата е отвлечена, още повече, че не отсъствувал нито един друг човек. Нямаło основание за каквито и да било предположения. Изпратените съгледвачи се върнали без вести, а кралят бил обзет от дълбока скръб. Само когато вечер певците му се изправили пред него с красивите си песни, му се струвало, че пак изпитва прежната радост; дъщеря му като че ли била съвсем наблизо и той не губел надеждата, че ще я зърне повторно. Ала когато останел сам, сърцето му отново се късало и той горчиво ридаел. В такива мигове си мислел: „За какво ми е целият този разкош, за какво ми е знатно-

то потекло? Та сега съм по-злочест от всички други... Нищо не може да замени дъщеря ми. Без нея всички песни са само празни, лъжовни думи. Тя бе чародейката, която ги изпълваше с живот и радост, придаваше им сила и облик. Бих предпочел да съм на мястото на последния си слуга. Тогава дъщеря ми щеше да бъде тук, щях да имам и зет, и внуче, което да седи на коленете ми: щях да бъда по-друг крал, отколкото съм сега. Не короната и не държавата правят краля, а пълноценното преливащо чувство на блаженство, на насищане със земни блага, онова чувство на пълно задоволство. Ето че високомерието ми бе наказано. Загубих жена си, но това не ме стресна достатъчно. И сега мъката ми е безкрайна.“ Така се вайкал кралят в часовете на жарък копнеж. От време на време предишната му строгост и гордостта му пак се проявявали. Гневял се на жалбите си — искал да търпи и да мълчи, както подобава на владетел. Тогава си казвал, че страда повече от останалите и че голямата болка е един от белезите на кралиците; ала когато се здрачавало и той влизал в стаята на дъщеря си, виждал вътре дрехите ѝ и нейните вещи, сякаш току-що ги е оставила; тогава забравял горделивостта си, преобразявал се в окаяник и предизвиквал състрадание дори у последния си слуга. Целият град и цялата страна плачели и се вайкали заедно с него. Неочаквано за всички обаче се пръснал слух, че принцесата е жива и че скоро ще се върне с жених. Никой не знаел откъде се появил този слух, ала всички го приели с радостна надежда и нетърпеливо зачакали скорошното завръщане на принцесата. Минали още няколко месеца, отново настъпила пролет. „Ето — весело рекли някои, — сега ще си дойде и принцесата.“ Дори кралят се поразведрил и изпълнил с упование. Слухът започнал да му се струва предвестие от някаква добра сила. Някогашните празненства били подновени и за да разцъфне напълно предишното великолепие, липсвала като че ли само принцесата. Една вечер — тъкмо се навършвала година, откакто тя изчезнала — целият двор бил събран в парка. Въздухът бил топъл и свеж; само горе, във върхарите на дърветата, припявал кротък ветрец, сякаш за да оповести някаква далечна радост. Мощен фонтан бликал сред безбройните факли към мрака на пещите върхари и съпровождал със звучен ромон раз-

личните песни, които звънтели под дърветата. Кралят седял върху разкошен килим, а край него се били скупчили всички дворяни, облечени в празнични дрехи. Многочислен народ изпълвал парка и наблюдавал прекрасното зрелище. А кралят бил вгълбен в мисли. Образът на неговата изчезнала дъщеря стоял необикновено ясен пред очите му; спомнял си за онези щастливи дни, които внезапно секнали по същото време преди година. Обзел го страстен копнеж, по достолепните му страни рухнали сълзи; ала все пак изпитвал необикновена ведрост. Струвало му се, че тази скръбна година е само лош сън, и вдигнал очи, сякаш искал да подири възвишеното, свято, очарователно лице на дъщеря си между хората и дърветата. Поетите тъкмо били свършили и настанала дълбока тишина, сякаш знак за всеобщото вълнение, защото те били възпели радостите на повторната среща, пролетта и бъдещето, окичени от надеждата.

Изведнъж тишината се нарушила от тихите тонове на непознат и красив глас, който долитал откъм един вековен дъб. Всички погледи се отправили натам, за да съзрат млад човек в проста, ала чуждоземна дреха, който държал лютня и спокойно продължил песента си, без да забрави да стори дълбок поклон, когато кралят извърнал очи към него. Гласът бил извънмерно красив, а в песента имало нещо чуждо, нещо странно. В нея се говорело за произхода на света, за възникването на небесните тела, на растенията, животните и хората, за всемогъщата взаимна преплетеност на нещата в природата, за прастария златен век и неговите две властници — любовта и поезията, за появата на омразата и на варварството, за борбата му с онези благодетелни богини и накрая за бъдната победа на последните, за края на мъките, за подмладяването на природата и завръщането на златния век, този път завинаги. Дори старите поети били смаяни от възхищение и все по-плътно забикаляли непознатия чужденец, докато той пеел. Зрителите били обзети от неподозиран по-рано прехлас, самият крал се чувствувал тъй, сякаш го носела райска река. Подобна песен никой не бил чувал; всички смятали, че при тях е слязло някакво небесно създание, още повече, че по време на песента младежът ставал като че ли все по-красив, все по-пленителен, а гласът му — все по-звучен. Ветрецът си играел със златистите му

къдрици. Лютнята сякаш оживяла в ръцете му, а унесеният му взор се реел в някакъв друг, неведом свят. Детинската невинност и скромността на неговия лик изглеждали на всички свръхестествени. Най-после прекрасната песен свършила. Възрастните поети притиснали с радостни сълзи младежа до гърдите си. Множеството било завладяно от ням възторг. Кралят пристъпил покъртен към момъка, прегърнал го сърдечно и го накарал да си пожелае някакъв дар. А той го помолил с пламнали страни да изслуша още една негова песен, преди да чуе и желанието му. Кралят отстъпил няколко крачки и непознатия подхванал:

Вода и кал певецът гази
и с плащ, от тръните раздран,
преброжда хълми и оврази,
но все не среща топла длан.
Печал сега се е вселила
в изстрадалото му сърце
и той едва намира сила
да стиска лютнята в ръце.

Съдбата отреди да страда
душата ми, да ме боли...
Дарих на хората отрада,
но кой ли с мен я сподели?

Нима чрез мен не беше всеки
от тиха радост озарен?
Но твърде жалки, твърде леки
са даровете им за мен.

Все бързат с мен да се сбогуват,
когато дойде пролетта,
и не помислят да тъгуват,
щом пак на път поеме тя.
Забравят, че дължат на нея
и цветове, и плодове!
Аз мога всички да възпея,
но кой ли мен ще призове?

Усещам сили чародейни.
край тези устни да трептят.

Как искам любовта да грейне
за мен самия някой път!
Върви певецът дълго време,
но с хлад посрещат го, уви...
Кое сърце ще се наеме
и него да ощастливи?...

Но сии ли в злачната морава
с лице, окъпано в сълзи,
духът на песните изгрява
и в морната му гръд пълзи:
изчезват бързо всички грижи
и всяко бреме в тоя свят —
каквото не намери в хижи,
ще срещнеш може би в палат!

Най-скъпата награда може
и твоя друм да украси;
една добра ръка ще сложи
венец и в твоите коси;
престол ще имаш, щом в душата
вълшебна музика звънти —
след труден път по стръмнината
и кралски син ще станеш ти.

Докато пеел така и предизвиквал небивало смайване у насъбраното множество, някакъв възрастен човек, придружен от забулена жена с благородна външност, внезапно се появил и застанал зад певеца. Жената носела на ръце чудно красиво дете, което доверчиво оглеждало тълпата и с усмивка протягало ръчичките си към блестящата диадема на краля. Но смайването нараснало още повече, когато откъм върхарите на вековните дървета изведнъж се спуснал любимият орел на краля, който неотлъчно бил с него. В клюна си стискал златна панделка, която сигурно бил грабнал от кралските покои, и кацнал върху главата на младежа така, че панделката обгърнала къдриците му. Момъкът я дал на детето, което посягало към нея, коленичил пред краля и продължил песента си с дълбоко възмущение:

И с гръд, от пориви обзета,
се буди младият певец,

върви под стройните дървета,
достига кралския дворец —
безкраен зид го обикаля,
по песен можеш ли да спреш?
Самата дъщеря на краля
при него спуска се с копнеж.

За нежности са те готови,
макар че броните дрънчат;
пламтят сред сладостни огньове
в усамотения си кът.
Спотайват се, че все ги стряска
гневът на нейния баща
и едновременно за ласка
и скръб ги буди утринта.

След време вече майка тя е —
певецът пее ѝ в захлас...
Но кралят идва да узнае
отде долита този глас.
А дъщерята му подава
новороденото дете...
Ликът на краля се смекчава,
когато коленичат те.

Разнежва песента красива
сърцето на бащата-крал —
сега от радост то прелива,
а не от скърби и печал.
Стократно любовта му връща,
каквото уж отнела бе,
и всеки другия прегръща,
щастлив до седмото небе!

О, дух на песента, къде си?
Другар на любовта бъди!
Една от дивните принцеси
сред нас отново доведи,
та зърне ли я с мило внуче
възраданият властелин,
той младия певец да склучи
в прегръдките си като син!

При тези думи, които кротко отглъхтели в тъмните ален, младият човек вдигнал с трепереща ръка булото от лицето на принцесата. Обляна в сълзи, тя се хвърлила пред нозете на краля и му подаде красивото детенце. Певецът коленичил със сведена глава до нея. Възцарил се трепетен страх, който сякаш спирал дъха на всеки. Няколко мига кралят останал безмълвен и сериозен; после привлякъл принцесата към гърдите си, притиснал я здраво и продължително до себе си и избухнал в ридания. След това вдигнал от земята и младежа, като го прегърнал със сърдечна нежност. Всички възликували и ги наобиколили. Кралят взел детето и го вдигнал към небето, сетне приветливо поздравил стареца. Рукнали неудържими сълзи на радост. Поетите отново подели песните си и вечерта се превърнала в свято навечерие за цялата страна, чийто живот от този ден станал непрекъснат празник. Никой не знае докъде стигнала тази страна. Само в старите предания четем, че могъщите талази скрили Атлантида от хорските очи.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Пътуваха вече няколко дни без каквото и да било прекъсване. Пътят бе хубав и сух, времето — приятно и ведро, а местата, през които минаваха — разнолики, плодородни, населени с хора. Зад гърба им остана страховитият Тюрингски лес; търговците неведнъж бяха минавали по този път, та познаваха вредом много хора и се радваха на тяхното гостоприемство. Избягваха усамотените местности, известни с разбойничествата в тях, а наложеше ли се да ги прекосяват, вземаха със себе си достатъчно придружители. Търговците бяха в добри отношения с неколцина господари от близките планински крепости, затова ги посещаваха и ги питаха дали нямат някаква поръчка за Аугсбург. Винаги бяха приветливо посрещани, а жените и дъщерите се скупчваха с искрено любопитство около чужденците. Майката на Хайнрих бързо ги спечелваше с добродушната си отзивчивост и сърдечност. А те се радваха, че виждат же-

на от столицата, която с еднаква охота ги посвещава и в новите моди, и в приготвянето на вкусни ястия. Заради скромността си и заради своето кротко и непринудено държане младият Офтердинген печелеше благоразположенето на рицарите и жените, а последните не сваляха очи от привлекателния му образ, наподобяващ простото слово на някой непознат човек, което уж пропусках покрай ушите си, ала дълго след раздялата с този човек то все повече започва да разтваря скритите си, незабележими листенца, за да се превърне накрая в прекрасно цвете с невероятна пъстрота, тъй че никога не можеш да го забравиш, не се уморяваш да го повтаряш и виждаш в него дълготрайно, вечно съкровище. Спомняш си все по-точно непознатия, правиш какви ли не предположения, докато изведнъж ти стане ясно, че той е бил обитател на някакъв по-висш свят... Търговците получиха много поръчки и се сбогуваха със своите домакини; и едните, и другите сърдечно си пожелаха скоро да се видят отново. В един от тези замъци, където пристигнаха привечер, прекараха твърде весело. Господарят на замъка бе стар военен, който празнуваше безгрижието на мира и разнообразяваше усамотението си с чести пиршества, като не познаваше друго забавление освен сраженията, лова и пълния бокал.

Той посрещна пътниците с братска сърдечност, заобиколен от шумни другари. Майката бе отведена при господарката на замъка, но търговците и Хайнрих бяха заставени да седнат на веселата трапеза, където каната с вино неспирно обикаляше. След дълги молби Хайнрих бе оставен на мира поради младостта му, търговците обаче проявяваха голямо усърдие при опитването на старото франско вино. Разговаряха за някогашните военни събития. Хайнрих слушаше с голямо внимание непознатите за него истории. Рицарите приказваха за Светото място, за чудесата на Божия гроб, за приключенията им по суша и по море, за веселия и радостен живот по време на походите и във военния стан. Изразяваха с голяма пламенност недоволството си, че онази божествена родина на християнството и до днес се намира в скверната власт на безбожниците. Възславяха прочутите герои, завоювали вечна слава чрез неуморната си дързост в битките с това нечестиво племе. Господарят на замъка показва скъпия меч, който отнел

със собствените си ръце от един варварски вожд, след като превзел крепостта му, пробол го и превърнал жена му и децата му в свои пленници; затова императорът му разрешил да постави този меч върху герба си. Всички разгледаха изкусно направеното оръжие, Хайнрих също го взе и се почувствува изиълнен от войнствено въодушевление. Целуна го с пламенна благоговейност, а рицарите се зарадваха на интереса, проявен от него. Старият човек го прегърна и го прикани завинаги за се посвети на освобождаването на Божия гроб и да сложи на своите плещи чудотворния кръст. Хайнрих бе удивен, десницата му сякаш не можеше да се отлепи от меча.

— Помисли си добре, синко! — извика старият рицар. — Скоро ще започне нов кръстоносен поход. Самият император ще води войските ни в земите на Изтока. По цяла Европа отново ще отекне зовът на кръста, в юначните гърди ще бликне благоговееен трепет. Кой знае, след година може радостни да празнуваме победата си в красивия Ерусалим, да пием от нашето вино и да си спомняме за родината. Тук в замъка можеш да видиш и една девойка от Ориента. За нас европейците те имат особена прелест, а въртиш ли умело меча, не ще ти липсват красиви пленнички.

И рицарите гръмогласно подеха кръстоносна песен, която по онова време се пееше из цяла Европа:

Тежи над Божия гроб забрава,
затънал е в злочестина,
безбожие го осквернява
в оная варварска страна
и той с отпаднал глас се моли:
„О, спрете моите неволи!“

Нима религията стара
изчезна в непрогледен мрак?
Кой носи правата ни вяра?
Кой кръста ще издигне пак?
И кой това позорно бreme
от гроба на Христа ще снемем?

В дълбока нощ с вихрушки луди
се вдига бесен ураган.
Той сънните ленивци буди

из всеки град, из всеки стан
и сякаш с гръмък глас ги кани:
„Напред, лениви християни!“

Изникват ангели със зрими,
безмерно горестни черти;
угрижените пилигрими
шептят пред райските врати
как кръвожадни сарацини
избиват хиляди невинни.

В земята с християнска вяра
отново сипва се денят.
Безмерна обич се разгаря,
копнеж изпълва всяка гръд —
и всеки мъж с ръка чевръста
улавя меча, грабва кръста.

Войската тръгва да се бие
до смърт за божите места.
Надвила морските стихии,
до оня гроб ще стигне тя.
Не се боят дори децата
да влязат в армията свята.

Отпред са древните герои,
хоругвата над тях плющи,
разтварят райските покои
за всички своите врати.
Една душа е най-щастлива,
щом кърви за Христа пролива!

Напред, о, християнско племе!
Всевишният до нас върви!
Десницата му подир време
ще сваля варварски глави!
С поганска кръв ще се наложи
да мием скоро гроба божи!

Светата Дева ще витае
сред сонм от ангели над нас
и ще се будим до гръдта ѝ,
ако загинем в скръбен час.

Тя ще се скланя просветлена
над битката ожесточена.

Напред към Божии гроби! Зове ни
той с глас почти недоловим...
От чиста вяра озарени,
вината си да изличим!
Езичеството ще изтлее,
щом гробът в нашите ръце е!

Хайнрих бе дълбоко покъртен, онзи гроб му запри-
лича на бледо, благородно, младо създание, възкачено
на голям камък сред тълпи от диваци, които го оскверня-
ват по най-ужасен начин, затова то се взира със скръбен
лик към някакъв кръст, който проблясва в далечината
и се умножава безкрайно в развълнувани морски води.

В това време майка му бе заръчала да го повикат,
за да го представи на стопанката на замъка. Рицари-
те, отдадени на пира и на своите планове за предстоя-
щия поход, така и не забелязаха кога Хайнрих ги е на-
пуснал. А той намери майка си в задушевен разговор с
възрастната благодушна жена, която приветливо го по-
срещна. Вечерта бе приятна; слънцето вече захожда-
ше и Хайнрих, закопнял за усамотение и примамван от
златистата далнина, която проникваше през тесните,
вдълбани сводести прозорчета, получи позволение да
се разходи извън замъка. Изтича навън с развълнувана
гръд, застава на високата стара скала и първо обгърна
с поглед гористата долина, през която се виеше поток
и движеше колелата на няколко мелници, чийто шум
почти не се чуваше — толкова дълбока беше бездна-
та под него; сетне се взря в необгледната далнина от
планини, лесовете и падини и душевното му безпокойство
лека-полека отшумя. Войнствената суетня изчезна, оста-
на само ясният, изпълнен с образи копнеж. Той почув-
ствува колко много му липсва една лютня, макар да не
знаеше как в същност изглежда тя и какво въздействие
предизвиква. Ведрата гледка на прекрасния заник го
унесе в кротки мечтания: от време на време в него като
мълния проблясваше цветето на сърцето му.

Пробиваше си път през гъстите храсти и се катереше
по обрасли с мъх канари, когато нежната и прочувстве-
на песен на жена, съпроводена от прекрасни звуци, вне-

запно долетя откъм една близка долчинка и го изтръгна от унеса му. Разбра, че това е лютня; закова се смаян на мястото си, за да изслуша следната песен, изпълнявана на завален немски език:

Още ли сърцето клето
в чуждата страна тупти?
Озаряват ли лицето
все по-бледите мечти?
Где сте, краища честити?
Ах, изплаках си очите,
спря сърцето ми почти...

Ах, да бяхме с теб под кедри
и сред миртови гори,
да съзреш как танци ведри
вият моите сестри
или как в премяна ярка
нявгашната им другарка
като накит скъп искри!...

Свеждат се момци с унесен
взор пред нея ден след ден —
вечер от омайна песен
е просторът огласен...
Тя им вярва, тя си знае:
там за всеки верността е
равна на закон свещен.

Там, където небесата
галят бистрите води,
а балсамът на гората
пълни морните гърди —
там какви ли не поети
в злака и сред плодове
волно пееха преди.

Краят роден е далече,
секна светлата мечта...
Кой дърветата изсече,
кой подпали крепостта?
Ах, войската кръвожадна
като буря ни нападна
и погуби рая тя. ♣

Небесата ведросини
трябваше да запламтят:
връхлетяха зли дружини
свидния ни роден кът.
Братята ни и баща ни
рухнаха със смъртни рани
и отвлече ни врагът...

Взират се очите мътни
все натам с копнежна страст,
гдето някога домът ни
скъп закрилник бе за нас.
Ах, ако не бе детето,
всяка връзка с битието
смело щях да скъсам аз!

Хайнрих дочу хлипането на дете и глас, който се мъчеше да го утеши. Спусна се още по-ниско през гъсталака и видя бледа, съсипана от горест девойка, седнала под един стар дъб. Около врата ѝ бе обвилоръце красиво детенце, което лееше сълзи. Самата тя също плачеше, а редом върху тревата бе положена лютня. Когато видя, че към нея се приближава непознат младеж с тъжно лице, девойката леко се сепна.

— Трябва да сте чули песента ми — приветливо рече тя. — Лицето ви ми се струва познато... чакайте... сигурно ще си спомня... Паметта ми е отслабнала, ала вашият образ събужда в мен някакъв спомен от щастливи дни. О, приличате ми на един от моите братя, който ни напусна още преди да ни сполети злочестината и замина за Персия при един прочут поет. Може би още е жив и пее с горест за нещастieto на своите братя и сестри. Ах, защо не знам поне някои от прекрасните му песни, които ни остави! Той бе благороден и нежен, а най-голяма радост му доставяше лютнята.

Детето беше момиченце на десетина-дванайсет години. То внимателно наблюдаваше непознатия момък и се притискаше плътно до гърдите на злочестата Зюлейма. Жалост обзе Хайнрих; той започна за утешава девойката с дружелюбни слова и я помоли подробно да му разкаже цялата своя история. А тя сякаш това бе чакала. Хайнрих седна насреща ѝ, за да изслуша нейния разказ, често прекъсван от ридания. Девойката не-

прекъснато хвалеше родината си и хората, които живеели в нея. Говореше за тяхното благородство, за непокварения им силен усет за поезията на живота и за неземната, тайнствена прелест на природата. Описваше романтичната красота на плодородните арабски земи, разположени като щастливи острови сред непроходимите пясъчни пустини, като убежище за угнетените и изнурените, като райски кътчета, изпълнени с бистри извори, чиито струи се стичат по гъстата трева и блесналите камъни през стари, внушителни лесове, изпълнени от пъстри птици с мелодични гласове и привличащи чрез множеството останки от нявгашните забележителни епохи.

— Сигурно много ще се изненадате — каза тя, — ако видите пъстроцветните, ярки, чудновати надписи и картини по старите каменни плочи. Те изглеждат твърде познати и сякаш не случайно са запазени така добре. Човек се замисля, започва да проумява отделни значения, а това засилва още повече жаждата му да разгадае целия дълбок смисъл на тези прастари писмена. Тайнственият им дух те подтиква към необикновен размисъл и дори да се разделиш с тях, без да си направил желаното откритие, все пак си открил вътре в себе си хиляди странни неща, които даряват живота с нов блясък, а теб самия — с дълги, плодотворни занимания. Животът в отдавна населени и облагородени с усърдие, труд и любов земи има особено очарование. Там природата е сякаш по-човечна и по-понятна, под прозирното настояще смътният спомен отразява картините на света с ясни очертания, тъй че човек има възможност да се наслаждава на един двоен свят, който тъкмо поради това губи своята тежест и насилственост и се превръща във вълшебна поезия и приказка за сетивата ни. Кой знае дали тук не се намесва и някакво неведомо въздействие от страна на някогашните, сега вече незрими местни обитатели; може би това е тъмната сила, която гласка хората от новите земи — щом настъпи време за тяхното пробуждане — с такова унищожително нетърпение към старото отечество на техния род и ги подтиква да рискуват имота и живота си, за да завземат тези места.

След като помълча малко, тя продължи:

— Не вярвайте на онова, което са ви разказали за жестокостите на моите съотечественици. На никое дру-

го място към пленниците не са се отнасяли с по-голямо великодушие; пилигримите ви, които пристигаха в Ерусалим, също бяха посрещани с гостоприемство, само че рядко го заслужаваха. Повечето от тях се оказваха подли и лоши хора, пътят им до Божи гроб беше белязан с безчинства, ето защо често понасяха справедливо отмъщение. А колко спокойно биха могли християните да посещават светото място, без да има нужда да захващат ужасна, безполезна война, която ожесточи всички, разнесе безкрайна скръб и завинаги раздели Изтока и Европа! Нима има значение в чия власт ще се намира гробът? Властелините ни почитаха благоговейно вашия светец, когото и ние смятаме за небесен пророк; ах, неговият горб можеше да се превърне в люлка на щастливото ни разбирателство, в начало на вечен, благотворен съюз!

Докато разговаряха, се бе спуснала вечерта. Вече настъпваше нощ и месечината възлизаше над влажната гора с успокоителен блясък. Бавно се заизкачваха към замъка; Хайнрих бе вгълбен в мисли, онова воинствено въодушевление съвсем го бе напуснало. Стана му ясно, че светът е странно объркан; месечината го гледаше с утеха и го издигаше над неравностите на земната повърхност, които, макар да бяха страховити и непреодолими за друмника, отвисоко изглеждаха незначителни. Зюлейма вървеше безмълвна редом с него и водеше за ръка детето. Хайнрих носеше лютнята. Опитваше се да съживи гаснещата надежда на своята спътница, че отново ще зърне родината си, чувствуваше се призван да бъде неин спасител, макар да не знаеше как точно може да я спаси. В простите му слова като че ли се криеше някаква особена сила, защото Зюлейма усети безкрайно спокойствие и трогателно му благодари за утешителните слова. Рицарите продължаваха пира си, а майката на Хайнрих още разговаряше. Той нямаше желание да се връща в шумната зала. Чувствуваше се уморен и скоро се оттегли заедно с майка си в стаята, която им посочиха. Преди да си легне, ѝ разказа какво му се е случило и не след дълго потъна в светли сънища. Търговците също си легнаха навреме и призори отново бяха бодрни. Когато потегляха от замъка, рицарите още спяха дълбоко, ала стопанката сърдечно се сбогува. Зюлейма бе спала кратко; тя също дойде при раздялата, за да помогне на пътниците смирено и усърд-

но. А когато се сбогуваха, девойката избухна в плач и подаде лютнята си на Хайнрих, като го помоли със затрогващ глас да я вземе за спомен от нея.

— Тази лютня беше на брат ми — продума Зюлейма, — той ми я подари на раздяла; това е единствената вещ, която уснях да спася. Стори ми се, че вчера ви хареса, а вие ми оставяте безценен подарък — светлата надежда. Вземете този нищожен знак на моята благодарност; нека той бъде залог, че няма да забравите злочестата Зюлейма. Сигурно пак ще се срещнем. Дано тогава съм по-щастлива...

Хайнрих се просълзи и отказа да вземе тази лютня, която ѝ бе така необходима.

— Дайте ми златната панделка с непознатите за мен букви, която виждам в косите ви — каза той, — стига тя да не е спомен от родителите ви или от вашите близки. Вземете в замяна този воал, от който майка ми на драго сърце ще се лиши заради мен.

Най-подир тя отстъпи пред увещанията му и му даде панделката с думите:

— С тези букви е изписано моето име на майчния ми език. Сама съм го везала върху панделката в щастливи дни... Нека очите ви с радост се спират на него; недейте забравя, че тази панделка е придържала косите ми през дългите горестни години и е побледняла като своята притежателка.

Майката на Хайнрих извади воала и ѝ го подаде, като я привлече към себе си и я прегърна през сълзи.

ГЛАВА ПЕТА

След като пътуваха няколко дни, те стигнаха до едно село в подножието на няколко стръмни хълма, насечени от дълбоки бездни. Самата местност бе плодородна и приятна, макар че отвъдната страна на хълмовете беше с мъртвешки, страшен вид. Странноприемницата бе чиста, хората — услужливи, вътре седяха много гости, пътници или просто посетители, и разговаряха за всякакви неща.

Нашите пътници също се присъединиха към тях и се включиха в разговорите. Вниманието на събраните хора бе насочено преди всичко към възрастен човек в чуждоземни дрехи, който седеше на една маса и дружелюбно отговаряше на любопитните въпроси, които му задаваха. Идеше от далечни земи, рано сутринта бе разгледал подробно местността, а сега разказваше за откритията, които бе направил през този ден. Хората го наричаха иманяр. Той говореше твърде скромно за своите познания и за възможностите си, ала разказите му бяха белязани със знака на новото и странното. Каза, че е родом от Бохемия. Още на младини го обзело горещото любопитство да узнае какво се крие в планините, откъде иде водата в изворите, къде се намират златото, среброто и скъпоценните камъни, които привличат човека с такава непреодолима мощ. В близката манастирска църква често съзерцавал тези бляскави неща по иконите и мощите на светците и горял от желание те да му заприказват, да му открият тайната на своя произход. Наистина от време на време чувал, че ги носели от много далечни земи, ала все си мислел, че такива съкровища и скъпоценности трябва да има и по родните места. Та нали планините не случайно били толкова обширни, толкова могъщи, толкова недостъпни; пък и му се струвало, че и по планините в неговия край е срещал понякога лъскави и блестящи камъчета. Неуморно се катерел по скалните процепи и по пещерите, с неизказано блаженство разглеждал техните пра-стари зали и сводове. Един ден го срещнал някакъв пътник, който го посъветвал да стане рудар, за да удовлетвори любопитството си. В Бохемия имало много рудници. Трябвало само да върви надолу по реката и след десет-дванадесет дни щял да стигне в Ойла¹, където било достатъчно да каже, че иска да стане рудар. Той не чакал да му повтарят, ами още на другия ден потеглил на път.

— След като вървах дълго по изнурителния друм — продължи той, — стигнах до Ойла. Не мога да ви опиша каква радост изпитах, когато от един хълм съзрях грамадите от камъни с израсли помежду им зелени храсти и с дървените хижи, разположени върху тях, или когато

¹ Днес Ихлава, град недалеч от Прага. — Б. пр.

видях димните облаци да се стелят там долу над гората! Някакъв далечен тътен засили още повече надеждите ми и обзет от небивало любопитство и безмълвно благоговение, скоро се озовах върху една от тези грамади, наричани халди, пред тъмните дълбини, които от вътрешността на хижите водеха отвесно навътре в планината. Забързах към дола и не след дълго срещнах неколцина мъже с черни дрехи и с лампи, които с право сметнах за рудари и на които с плаха сромност изложих желанието си. А те ме изслушаха приветливо и ми рекоха, че е достатъчно да се спусна към леярните и да попитам за надзирателя, който е и техен водач, и майстор — той щял да ми каже дали мога да постъпя на работа. Смятаха, че ще успея да осъществя желанието си, и ме научиха на обичайния поздрав „към сполука!“, за да се обърна с него към надзирателя. Продължих пътя си, изпълнен с радостно очакване, и непрекъснато си повтарях този нов, многозначителен поздрав. Намерих един възрастен, достолепен мъж, който ме посрещна твърде приветливо, и след като му разказах историята си и споделих с него голямото си желание да изуча странното му и тайнствено изкуство, на драго сърце ми обеща да изпълни молбата ми. Изглежда, му харесах, защото ми предложи да остана в неговия дом. С нетърпение чаках мига, в който щях да се спусна в рудника и да облека мечтаните дрехи. Още същата вечер той ми донесе рударско облекло и ми обясни за какво служат някои инструменти, които държеше в една стачка.

Привечер при него дойдоха други рудари и аз не пропуснах нито една дума от разговорите им, макар че и езикът, и по-голямата част от съдържанието на онава, което казваха, ми бяха непонятни и чужди. Ала малкото, което ми се струваше, че разбирам, засили любопитството ми и стана причина през нощта да ме сподият странни сънища. Събудих се рано и отидох при новия си хазяин, при когото вече започваха да се събират рударите, за да чуят наставленията му. Съседната стая бе превърната в малък параклис. Там се появи един монах, който отслужи литургия, а сетне прочете тържествена молитва, в която призова небето да вземе под закрила рударите, да ги подкрепя в опасния им труд, да ги пази от съблазните и коварствата на злите

духове и да им отреди богати находища. Никога не бях се молил с по-гореща страст, никога не бях усещал така ясно възвишеното значение на една литургия. Моите бъдещи другари ми заприличаха на подземни герои, които имат да преодоляват хиляди опасности, но разполагат и със завидното щастие да знаят какви ли не неща и в сериозното си, безмълвно общуване с прастарите скалисти чеда на природата, в нейните тъмни, чудновати зали са придобили правото да получават дарове от небесата и радостни да се въздигат над света и неговите несподобности. След богослужението надзирателят ми подаде лампа и малко дървено разпятие и тръгна с мен към шахтата (така наричаме стръмните входи на подземните сгради). Показа ми как трябва да се спускам, запозна ме с необходимите правила за безопасност, както и с названията на всевъзможни предмети и части. Мина пред мен и започна да се свлича по облата греда, като с едната си ръка се държеше за въже, привързано отстрани към някаква върлина, а с другата стискаше горящата лампа; последвах примера му и за сравнително кратко време се оказахме на доста голяма дълбочина. Чувствувах някаква особена тържественост, а светлинката пред мен проблясваше като щастлива звезда, която ми сочеше пътя към залите, където природата крие своите съкровища. Долу се озовахме в истинска плетеница от ходове, а моят приветлив наставник не се уморяваше да отвръща на любопитните ми въпроси и да ме посвещава в уменията си. Бълбукането на водата, отдалечеността от населената с хора повърхност, мракът и криволиците на ходовете, далечният шум от работата на рударите — всичко ме изпълваше с безмерно възхищение и аз преливах от радост, че найсетне притежавам онова, което открай време е било мое най-съкровено желание. Това пълно задоволяване на едно вродено желание, този дивен възторг от неща, които биха могли да имат по-пряко отношение към нашето съществуване, към занимания, за които човек е предопределен и подготвян още от люлката си, също не може да бъдат обяснени и описани. За всеки друг тези неща навярно изглеждат ненужни, маловажни и обезсърчителни; за мен обаче те бяха така необходими, както са въздухът за гръдта и храната за стомаха. Моят стар наставник одобри бурната ми радост и ми предрече, че

при такова усърдие и внимание сигурно ще стигна далеч, ще стана добър рудар. С какъв благоговееен трепет съзрях за пръв път в моя живот — на шестнадесети март преди четиридесет и пет години! — царя на металите във вид на нежни листенца из каменните цепнатини! Стори ми се, че той е затворен в яки зандани и просиява от радост, когато вижда как рударят си пробива път до него през много опасности и трудности, за да срути дебелите зидове и да го извади на бял свят, а той самият да накичи там короните и бокалите на властелините и мощите на светците, да владее и управлява света във формата на драгоценни и добре скътвани монети, украсени от най-различни образи. Реших да не напускам Ойла и лека-полека станях рудокопач — така викаме на истинския рудар, който се труди в самите земни недра. Отначало обаче работата ми се състоеше в изнасянето на откъртените късове руда, които слагахме в плетени кошове.

Старият рудар прекъсна разказа, за да си почине. Когато поднесе чашата към устните си, внимателните му слушатели весело подвикнаха:

— Е, към сполука!

Думите на стария човек бяха изпълнили с радост и душата на Хайнрих. Много му се искаше да чуе от него и други неща.

Слушателите говореха за опасностите и странностите, които съпътствуват труда на рударя, разказваха чудновати предания, а старият човек ги изслушваше с усмивка и дружелюбно правеше опит да поправи представите им.

След известно време Хайнрих се обади:

— Оттогава навярно сте видели и изпитали много странни неща; съжелявали ли сте някога, задето сте избрали такъв живот? Бъдете добър да ни разкажете какво ви се е случило от онзи ден и закъде пътувате сега? Сигурно доста сте обикаляли по света, ето защо предполагам, че днес сте нещо повече от обикновен рудар.

— На драго сърце — каза старецът — ще си припомня отминалите времена, в които откривам достатъчно поводи да се радвам на божията милост и доброта. Съдбата ми отреди радостен и ведър живот, в него ня-

маше нито ден, в който да не легна в постелята си с благодарно сърце. Винаги съм имал щастие в онова, което вършех, а нашият небесен отец ме закриляше от злото и ме дари с почтена старост. Освен на него дължа всичко и на стария си наставник, който отдавна е в кръга на предците си и за когото не мога да мисля, без да се просълзя. Този човек бе от някогашните времена, бог го бе създал по свое подобие. Макар да бе надарен с дълбок разум, в делата му имаше детинско смирение. Под неговото ръководство рудникът преуспя и отрупа с несметни богатства херцога на Бохемия. Поради тази причина земите наоколо се населиха гъсто и станаха заможни, а цялата област разцъфтя. Всички рудари го почитаха като свой баща и докато Ойла съществува, неговото име ще бъде произнасяно с уважение и благодарност. По произход той беше лужичанин и се наричаше Вернер. Когато прекрачих за пръв път прага на дома му, неговата единствена дъщеря бе още дете. С всеки изминал ден моето усърдие, верността ми и дълбоката ми привързаност към него все повече ми спечелваха обичта му. Той ми даде името си и ме направи свой син. По-късно момиченцето израсна като почтено и пъргаво създание, чието лице бе чисто и непорочно като душата му. Като видя, че дъщеря му не е безразлична към мен, а и аз се задявам с нея и не откъсвам поглед от очите ѝ, сини и открити като небето и ясни като кристал, старецът ми рече, че ако стана истински рудар, не би се възпротивил да ми я даде за жена. И удържа думата си. В деня, когато станах рудокопач, той положи ръце върху главите ни и ни благослови като годеник и годеница, а няколко седмици по-късно я въведох в стаята си като своя жена. Рано сутринта на същия ден, когато слънцето тъкмо изгряваше, успях да разкрия много богата жила. Херцогът ми изпрати златна верижка със своя образ, гравирани върху голяма монета, и ми обеща дължността на моя тъст. Изпитвах неземно щастие, когато в деня на сватбата окачих верижката на шията на моята избраница, а всички погледи се насочиха към нея. Старият ни татко доживя да види няколко весели внучета, тъй че съкровищата в заника на живота му се оказаха повече, отколкото бе очаквал. Така той отработи спокойно своята смяна, за да излезе от мрачния рудник на тоя свят,

да почине в мир и да чака деня, в който всеки ще получи възнаграждението, което е заслужил.

Старият човек изтри овлажнелите си очи и се обърна към Хайнрих:

— Рударството, господине, трябва да е благословено от бога! Нищо друго не прави тружениците си толкова честити и благородни, не събужда толкова вяра в небесната мъдрост и промисъл, не запазва така чиста невинността и детинството на сърцето, както рударството. В бедност се ражда рударят, в бедност си и отива. На него му стига да узнае къде се крият силите на метала и да ги извади на бял свят; ала ослепителният им блясък няма власт над безкористното му сърце. Опасното безумство не пламти в гърдата му, повече го радват причудливите им форми, странността на техния произход и на обиталищата им, а не примамливата възможност да ги притежава. Когато се превърнат в стоки, те вече с нищо не го съблазняват и той предпочита да ги дири сред хиляди премеждия и усилия в твърдините на земята, вместо да последва зова им по белия свят и да се стреми към тях на земната повърхност, като си служи с измама и лукавство. А усилията, за които говори, запазват сърцето младо и ума му — бодър; той приема нищожната си надница с дълбока благодарност и всеки ден напуска с нова радост мрачните бездни на своя труд. Единствено той познава прелестта на светлината и на покоя, благотворното въздействие на свежия въздух и на ширната гледка; единствено той истински се ободрява от храната и виното, защото ги приема така, както се вкусва причастие; а с каква любеща и открита душа се среща с другарите си, обсипва с ласки жена си и своите рожби, изпитва благодарен радостта от красивия дар на задушевния разговор! Трудът в самота го отделя от света и от общуването с хората през по-голямата част от живота му. Той обаче не изпада в тъпо равнодушие към тези свръхземни, дълбокомислени неща и съхранява детинското си настроение, където всичко му се показва в най-дълбоката си същност, в първоначалното си пъстро великолепие. Природата не желае да е притежание на един-единствен човек. Като собственост тя се превръща в зла отрова, която отпъжда покоя, поражда гибелния ламтеж всичко да попадне в ръцете на собственика и го съпровожда с безкрай-

ни грижи и дива страст. По този начин тя тайно под-копава земята под краката на притежателя и скоро го погребва в раззиналата се бездна, за да минава от ръка на ръка и постепенно да задоволява своя стремеж да принадлежи на всички. А колко спокойно се труди бедният невзискателен рудар в пустошта на своите безд-ни, далеч от неспокойната гълчава на света, обладан единствено от любознателност и обич към сговора! В самотата си той мисли с всеотдайна сърдечност за своите другари, за семейството си, чувствува отново и отново кръвното родство между хората, които не могат един без друг. Трудът му го приучва на неуморно търпение и не допуска той да разпилява вниманието си в ненужни мисли. Вкопчил се е в двубой с една странна, упорита и неотстъпчива сила, която може да бъде превъзможната само ако е безкрайно усърден и постоянно нащрек. Ала и в тези страхотни дълбини за него пак просиява вълшебен цвят: истинското упование в небесния му отец, чиято десница и подкрепа всеки ден му се явяват в един или друг недвусмислен облик. О, колко пъти, обзет от безмерно благоговение, съм съзерцавал в рудника простото разпятие на светлината на лампата си! Там за пръв път проумях свещения смисъл на този загадъчен образ и откопах най-възвишения ход към своето сърце, който завинаги ще ме дарява с богат добив!

Старецът помълча малко, а сетне продължи:

— Да, така е: божествен човек трябва да е бил онзи, който пръв е посветил хората в благородния занаят на рударя и е скрил в недрата на скалите този сериозен символ на човешкия живот. Тук жилата е голяма и се кърти лесно, ала е бедна; там пък скалата я е притиснала в малка, невзрачна падина, но тъкмо в нея се преплитат по-благородни пластове. Други жили я замърсяват, докато някоя сродна жила най-сетне се слее другарски с нея и безкрайно повиши стойността ѝ. Често тя се разсипва пред очите на рударя в хиляди късчета; ала той е търпелив, спокойно продължава по пътя си и скоро вижда усърдието си възнаградено, понеже я преоткрива в нова сила и блясък. Често някакъв тъничък лъжовен пласт го кара да се отклони от вярната посока; ала скоро разбира, че върви погрешно, и започва мощно да си пробива път напърно, докато от-

ново се добере до истинската рудоносна жила. Ах, тук рударят опознава всички прищевки на случайността, ала в същото време започва ясно да разбира, че старанието и постоянството са единствените непогрешими средства, за да се справи с тях и да се добере до съкровищата, които упорито бранят...

— Навярно знаете доста бодри песни — каза Хайнрих. — Сигурно този труд неволно ви кара да пеете, а музиката е желана спътница на рударите...

— Имате право — рече старецът, — пеенето и свиренята на цитра са неотменна част от живота на рударя и никое друго съсловие не е в състояние да изпита по-голяма наслада от тяхната прелест. Музиката и танците доставят голяма радост на рударя; те са нещо като весела молитва, спомените и надеждите правят труда му по-лек, а него — не толкова самотен. Ако нямате нищо против, веднага мога да ви предложа една песен, която много се пееше в годините на моята младост.

Той в земните недра е
всевластен господар
и вътре в тях нехае
за ни един кошмар.

Така добре познава
скалистия им скут,
че нищо не смущава
усърдния му труд.

Земята-хубавица
го среща с топлота —
за него годеница
като че ли е тя.

Той ден след ден зове я
с нарастваща любов —
единствено за нея
на всичко е готов.

Тя тайна подир тайна
от древни времена
разкрива му с омайна
любов и ведрина.

Струи легенда стара
край неговия лик
и вечно се разгаря
сред мрака тих светлик.

Познава го земята,
а той благодари,
раздавайки в отплата
делата си добри.

Помагат му рекички
по каменния скат,
разкриват му се всички
богатства в тоя свят.

С рубини и със злато
той в миг ще украси
короната, която
е в кралските коси.

Но даже да предлага
ръце на своя крал,
бедняшката тояга
навеки е избрал.

За злато тук се карат
и стигат чак до бой,
но горе господарят
на този свят е той!

Тази песен много хареса на Хайнрих и той се обърна към стария човек с молба за още една. Старецът веднага се съгласи и рече:

— Знам още една твърде странна песен, която е дошла кой знае откъде... Научихме я от един странствуващ рудар. Този особняк бе търсач на подземна вода. Песента му намери всеобщо одобрение, защото звучеше някак по-иначе, едва ли не смъртно и неясно като самата музика, ала тъкмо поради това и привличаше така непонятно, беше като сън наяве.

Във непристъпен замък знам
владетел, който предпочита

да си стои навеки там
със своята чудата свита.
Невидими пазачи бдят
в усамотените палати
и само извори познати
от пъстрия им свод шумят.

Ах, те за всичко онова,
което горе са видели,
мълвят му с приказни слова
и се възторгват без предели!
Той се облива замечтан
със струите им до забрава,
а майка му пък отразява
лъчите с белия си стан.

Тук замъкът се е родил
от шеметните морски бездни
и всеки друм е преградил
към небесата яркозвездни.
Като че ли от тайнствен знак
обединени са слугите,
а облаци над канарите
плющят като победен флаг.

Обсажда яките врати
родът, по численост безмерен;
на своя господар шепти,
че вечно ще му бъде верен.
От радост всеки е обзет,
макар че в същност са пленени:
народът тъй опиянен е,
че не усеща своя гнет.

За възжеления му дар
малцина само там нехаят,
а се стремят палата стар
в основите да подкопаят.
Разбулва скритите неща
разсъдъкът с десница свята;
настъпва мигом свободата,
щом вникнеш във вътрешността.

Щом някой труди се добре,
във всяко нещо ще успее:
не може да не разбере
владетелят могъщ къде е;
и в миг чрез силите добри
той злите демони ще стресне
ще влезе в бой с водите бесни
и също ще ги усмири.

И колкото с по-страшен бяс
из този свят безкраен броди,
изгубва кралят своята власт,
изчезват робските несгоди.
И ще нахлуе с порив луд
при нас морето необятно,
за да ни понесе обратно
към свидния ни роден скут.

Когато старецът свърши, на Хайнрих се стори, че вече е чувал някъде тази песен. Помоли го да я повтори и си я записа. Сетне старият човек излезе, а търговците заприказваха с останалите посетители за предимствата на рударството и трудностите, които го съпътствуват. Един рече:

— Старецът не случайно е дошъл тук. Днес доста се катери по хълмовете, та сигурно е открил някой добър признак. Когато се върне, не е зле да го попитаме.

— А знаете ли — обади се друг, — че бихме могли да го помолим да намери извор и за нашето село? Водата ни е далеч, та един кладенец ще ни бъде от голяма полза.

— Хрумна ми — каза трети, — че трябва да го попитам дали не би се съгласил да вземе със себе си един от синовете ми, който вече ми напълни къщата с какви ли не камъни! Момчето навярно ще стане добър рудар, а понеже старецът ми се вижда разумен човек, все ще научи нещо от него.

А търговците размишляваха дали да не установят чрез рударя благоприятни връзки с Бохемия и да купуват оттам метали на изгодна цена.

Старецът се върна и всички пожелаха да се възползват от познанството си с него. А първите негови думи бяха:

— Колко задушно и унило е тук, между тези четири стени! А месечината е грейнала навън с такава прелест, че ми се прииска да направя още една разходка. Днес видях наблизко няколко доста странни пещери. Може би някой от вас ще се съгласят да ме придружат; достатъчно е да вземем със себе си светлина и няма да имаме никакви трудности при разглеждането на пещерите.

На хората от селото тези пещери бяха добре известни, ала никой досега не беше се осмелявал да влезе в тях; нещо повече — те живееха открай време със страховитите предания за змейове и други чудовища, които ги обитавали. Дори били виждали някои и твърдяха, че при входовете на пещерите могат да се намерят кости от отвлечени и разкъсани хора и животни. Други пък смятаха, че вътре живее някакъв дух, понеже на няколко пъти били виждали отдалеч странна човешка фигура, а нощем оттам долитали песни.

Старецът обаче очевидно не обръщаше голямо внимание на приказките им и усмихнат ги уверяваше, че спокойно могат да тръгнат под закрилата на един рудар, тъй като чудовищата се боят от него; а дух, който пее, без съмнение е добро същество. Любопитството на кара доста хора да преодолеят своята боязън и да се съгласят с предложението му; Хайнрих също пожела да тръгне с тях и майка му отстъпи пред неговите молби, след като старецът ѝ обеща, че ще бди над сигурността на сина ѝ. И търговците решиха да отидат със стареца. Свързаха дълги борини и направиха от тях факли; за всеки случай някои взеха и стълби, колове, въжета и всевъзможни отбранителни пособия и най-сетне пътешествието към близките хълмове започна. Отпред крачеше старецът заедно с Хайнрих и търговците. Онзи селянин бе довел любознателния си син, който се сдоби с един факел и с радост осветяваше пътя към пещерите. Вечерта бе ведра и топла. Месечината сипеше мек блясък върху хълмовете и събуждаше чудни мечти у всичко живо. Самата тя бе сякаш сън на слънцето, сияеше връз вглъбения в себе си свят на сънищата и връщаше разделената с безчислени граници природа обратно в онази приказна древност, където всеки кълн спи отделно от другите и самотен и недокоснат, напразно се мъчи да разгърне смътната същност на своето безмерно битие. В душата на Хайнрих се отразяваше

приказката на вечерта. Струваше му се, че светът спокойно се е разкрил вътре в него и показва като на гостоприемнен домакин всичките си богатства и скрити прелести. Колко разбираеми му изглеждаха всички велики и прости явления наоколо! Сякаш не бе могъл да разбере природата единствено защото тя струпва най-близкото и най-познатото около човека с толкова обилие от многообразни прояви! Словата на стареца като че ли отвориха в него някаква скрита врата. Съзря скромна стая редом с величествена катедрала, из чиято каменна основа възлиза суровият прасвят, към който ясното и весело бъдеще се носи във вид на златни пеещи ангелчета от купола ѝ. В сребрилото песнопение трептяха могъщи звуци, а към широките порти се устремиха всички живи същества, всяко от които ясно изразяваше вътрешната си природа чрез проста молба и своеобразен изговор. Колко странно, че тази ясна, така присъща на битието му гледка го спохождаше чак сега... В миг забрави за всичко, което го свързваше с широкия свят около него; почувствува какъв е станал благодарение на този свят и какво ще представлява той за него, проумя всички чудновати представи и подтици, които неведнъж беше усещал, когато го бе наблюдавал. Разказът на търговците за момъка, който с такава жажда съзерцавал природата и станал кралски зет, отново изникна в съзнанието му, а някаква вълшебна нишка неусетно свърза хиляди други спомени от неговия живот. Докато Хайнрих размишляваше, групата вече бе приближила пещерата. Входът ѝ бе нисък; старецът взе една факла и като се покатери по няколко камъка, пръв влезе вътре. Пресрещна го доста осезаемо въздушно течение и той извика на останалите, че спокойно могат да тръгнат подире му. Последни се вмъкнаха най-боязливите, които държаха в готовност оръжията си. Хайнрих и търговците вървяха зад стареца, а момчето бодро крачеше редом с него. Пътят отначало премина в доста тесен проход, който обаче скоро ги изведе в толкова просторна и висока пещера, че факлите не бяха в състояние да я осветят изцяло; но все пак в дъното се виждаха няколко отвора, които се изгубваха в скалната стена. Подът на пещерата бе мек и доста равен; стените и таванът също не бяха грапави и неравномерни; ала вниманието на всички бе привлечено

чено най-вече от несметното количество кости и зъби, осяяли пода. Много от тях бяха напълно запазени, по други личаха следи от разложение, а онези, които стърчаха тук-там от стените, сякаш се бяха вкаменили. Големината на повечето бе необикновена. Тези останки от древни времена изпълниха стареца с радост; селяните обаче не се чувствуваха особено спокойни, понеже ги сметнаха за очевидни следи от скрити наблизно хищници, макар че старият човек им сочеше по тях знаците на незапомнената древност и ги питаше дали са установили някакви опустошения сред стадата си или отвлечения на хора и дали смятат, че тези кости могат да бъдат на познати животни или на човек. Старецът продължи по-нататък, селяните обаче решиха, че ще е най-добре да изчакат завръщането му извън пещерата. Хайнрих, търговците и момчето останаха със стария човек, като взеха факли и въжета. Скоро се озоваха във втора пещера, а старецът не забрави да обозначи хода, през който бяха дошли, като постави пред него купчинка от кости. Пещерата приличаше на първата и също като нея криеше много останки от животни. Хайнрих потръпна и от страх, и от радост; струваше му се, че броди из преддверията на дворец в недрата на земята. Небесата и животът изведнъж се оказаха далеч, а тъмните просторни зали сякаш бяха част от някакво чудновато подземно царство. „Нима е възможно — питаше се Хайнрих — още един свят да води такъв бурен живот под нозете ни? Нима е възможно неведоми създания да обитават твърдините на земята, която превръща вътрешния огън на своя тъмен скут в исполински величествени образи? Могли ли са някога тези призрачни непознати, прогонени от настъпилия мраз, да се появят сред нас, и то вероятно по същото време, когато над главите ни са изникнали небесни гости, живите, говорещи сили на звездите? Дали тези кости не са останки от техния път към повърхността? Или може би са знак за бягството им към дълбините?“

Изведнъж старецът повика всички при себе си и им показа върху пода една доста прясна следа от човешки крак. Не успяха да открият други, затова старецът предложи да тръгнат по следата, без да се опасяват, че могат да се натъкнат на разбойници. Така и шяха да постъпят, ако внезапно от дълбоката бездна току под но-

зете им не бе зазвучала, и то доста ясно, някаква песен. Всички се слицаха от изненада, ала все пак се заслушаха:

Иска ми се да остана
в този дол и през нощта —
тук поднася ми стакана
всекидневно любовта.

Всяка нейна капка свята
преизпълва ме с мечти
и ме вдига от земята
чак до райските врати.

Тук гръдта ми не познава
горест и злочестина.
Тук сърцето си ми дава
най-прекрасната жена!

Мина не една година
и на горест, и на страх,
но вълшебната картина
тук навеки издълбах.

Оня низ от дни мъждука,
сякаш не е бил голям...
Изнесат ли ме оттука,
пак ще гледам все насам.

Всички бяха твърде приятно изненадани; обзе ги горещо желание да зърнат певеца.

След като потърсиха малко, откриха в един от краищата на дясната странична стена някакъв ход, който водеше надолу. Следите от стъпки сякаш изчезваха в него. Скоро им се стори, че виждат светлина, която с приближаването им ставаше все по-ярка. Пред очите им се разкри нова сводеста пещера, по-голяма от предишните, а в дъното ѝ видяха човек, който бе положил дебела книга върху широката каменна плоча и четеше на светлината на лампа.

Човешката фигура се извърна към тях, стана и се опъти насреща им. Беше мъж, чиято възраст трудно можеше да се определи. Не изглеждаше ни стар, ни

млад, по него не личаха никакви следи от времето, ако не се смятаха сребърните му коси, разделени по средата над челото му. В очите му се четеше неизказана ведрост, сякаш съзерцаваше безбрежна пролет от някакъв висок връх. Бе омотал нозете си в кожи и като че ли не носеше друга дреха освен широката мантия, с която се бе загърнал и която още повече подчертаваше едрата му и благородна фигура. Неочакваната им поява, изглежда, никак не го изненада, защото ги поздрави като стар познайник, сякаш отдавна очакваше да го посетят в жилището му.

— Радвам се, че ми идвате на гости — рече той, — вие сте първите приятели, които виждам, макар че отдавна живея тук. Изглежда, хората вече започват да проявяват по-голямо внимание към големия ни, прекрасен дом.

— Не очаквахме да срещнем тук толкова приветлив домакин — отвърна старецът. — Какво ли не ни наговориха за диви зверове и за духове, а ето че се натъкнахме на особено приятна изненада. Ако сме смутили благоговейния ви покой или дълбоките ви размисли, простете нашето любопитство.

— Нима бих могъл да видя нещо по-радостно от веселите и добронамерени човешки лица? — каза непознатият. — Макар да живея в това усамотение, не ме смятайте за враг на хората. Не съм избягал от света, а просто подирях спокойно място, където да се отдам на своите размисли, несмущаван от никого.

— Не сте ли съжелявали поне веднъж за решението си, не ви ли спхождат понякога часове, в които изпитвате страх, а сърцето ви копнее за човешки глас?

— Не... вече не. На младини ме обзе страстно желание да стана отшелник. Юношеската ми фантазия бе пълна с неясни предчувствия. Надявах се да намеря в самотата истинската храна за сърцето си. Изворът на моя вътрешен живот ми се струваше неизчерпаем. Ала скоро проумях, че за това ми е нужен не малък опит, че едно младо сърце не може да бъде само, че човекът добива известна самостоятелност едва след продължително общуване със себеподобните си.

— А аз — рече старецът — смятам, че за всеки начин на живот е нужно естествено призвание и че опитът, присъщ на напредналата възраст, сам води към из-

вестно оттегляне от средата на хората. Нали те са се посветили на труда — било за печалба, било за съхранение; една голяма надежда, една обща цел ги тласка с неудържима мощ. А децата и старците сякаш са нещо отделно. Безпомощността и невежеството изключват първите, а вторите виждат тази надежда вече осъществена, целта — изпълнена, те не са свързани чрез тях със средата, обръщат отново взор към себе си и имат достатъчно възможности да се подготвят достойно за прехода си в по-висша общност. При вас обаче е имало навярно и други причини да се отвърнете с такава решителност от хората и да пренебрегнете всички удобства, които предлага обществото. Струва ми се, че душата ви често се размеква и тогава сигурно не ви е леко. . .

— Да, чувствавам подобно нещо, ала успех щастливо да го избягна, като въведох в живота си строг ред. Стремя се да запазя здравето си чрез движение, а за това няма нужда да се бърза. Всеки ден обикалям по няколко часа и се наслаждавам до насита на деня и на въздуха. Инак не излизам от тези зали и в определени часове се занимавам с плетене на кошници и с резбарство. Разменям стоката си в отдалечени селища срещу храна, взел съм със себе си книги и така времето минава като миг. В ония селища имам неколцина познати, на които е известно къде се намирам и от които научавам какво става по света. Когато умра, те ще ме погребат и ще приберат книгите ми.

Подкани ги да дойдат по-близо до мястото, където го видяха да седи, а то се намираще до самата стена на пещерата. По пода имаше много книги, също и една цитра, а на стената висяха доспехи, които очевидно бяха твърде скъпи. Масата се състоеше от пет големи каменни плочи, наредени във формата на сандък. Върху горната плоча бяха изсечени в естествена големина мъжка и женска фигура, които придържаха венец от лилии; встрани от тях пишеше:

„На това място Фридрих и Мария фон Хоенцолерн се завърнаха в отечеството си.“

Отшелникът попита своите гости коя е родината им и защо са дошли в този край. Той бе много дружелюбен и сърдечен, а думите му свидетелстваха, че твърде добре познава света. Старецът рече:

— Виждам, че сте воювали, личи по доспехите ви.

— Опасностите и превратностите на войната, възвишеният поетичен дух, който съпровожда войската, ме изтръгнаха от самотата на моето юношество и предопределиха житейската ми съдба. Продължителните размирици и безбройните събития, на които съм присъствувал, може би още повече изостриха сетивата ми за самотата: безчислените спомени са добра компания, а тя е толкова по-приятна, колкото по-променен е погледът, с който ги оглеждаме и който едва сега открива истинските връзки помежду им, дълбокия смисъл на тяхната последователност, значението на появата им. Истинското чувство за историите на хората се развива доста по-късно, и то повече под кроткото въздействие на спомена, отколкото под грубите впечатления от настоящето. Най-близките събития изглеждат доста несвързани, ала толкова по-прекрасна е връзката им с поотдалечените; и само когато човек е в състояние да обзре един дълъг низ, като при това нито се спира на дословността, нито обърква със своенравни измислици съществуващия порядък, той забелязва тайнствената общност на минало и бъдеще, приучва се да сглобява историята от надежда и спомен. Ала само онзи, който вижда цялата древност пред очите си, би успял да разгадае простия закон на историята. Стигаме до непълни и мъчителни заключения и можем да бъдем радостни, ако открием за нас самите някакво подходящо предписание, което да ни осигури необходимите връзки със собствения ни кратък живот. Смяя обаче да кажа, че всяко внимателно вглеждане в житейските съдби доставя дълбока, непресекваща наслада и повече от която и да било друга мисъл ни извисява над земната неволя. Юношата чете историята единствено от любопитство, като забавна приказка; за зрялата възраст обаче тя се превръща в божествена, утешителна и възвисяваща другарка, която благодарение на мъдрите си слова кротко подготвя човека за по-високо, по-всеобхватно поприще и му представя непознатия свят в понятни образи. Дом на историята е църквата, а тихият двор е символ на цветната ѝ градина. За историята би следвало да пишат само стари, благочестиви люде, чиято собствена история вече е приключила и които не се надяват на нищо освен на пресаждане в градината.

Онова, което напишат, не ще бъде мрачно и мъгляво; не, един лъч от купола ще покаже всичко в най-вярната и най-красивата светлина, а свещеният дух ще витае над странно разлюлените води.

— Словата ви са така прави и понятни! — възкликна старецът. — Истина е, че трябва да влагаме по-голямо старание и да записваме точно онези неща от епохата, които заслужават да бъдат запомнени, за да ги оставим на бъдните люде като благоговейно завещание. Има хиляди отдалечени неща, към които се отнасяме с внимание и грижа, а на най-близкото и най-важното, на собствения ни живот, на близките ни, на рода ни, чиято безшумна планомерност сме възприели като заложена в мислите на някакво провидение, отделяме толкова малко внимание и нехайно допускаме да се заличат всички следи в нашата памет. По-мъдрите ни потомци ще подирят всяко сведение за миналите събития, няма да им бъде безразличен дори животът на отделния незначителен човек, тъй като в него малко или много намира отражение великият живот на съвременното му.

— Лошо е само — рече граф фон Хоенцолери, — дето дори онези малцина, които са записвали делата и събитията на своето време, не са премисляли много-много труда си, не са се стремили към пълнота и порядък в наблюденията си, ами са вземали напосоки описваните от тях случки. Всеки лесно ще забележи по себе си, че може да опише ясно и пълно само онова, което познава в подробности и чиито съставки, възникване, последователност, предназначение и използване са му добре известни — в противен случай ще се получи не описание, а объркана смесица от половинчати забележки. Дайте на дете да ви опише една машина, а селянин — един кораб и можете да бъдете сигурни, че едва ли някой ще бъде в състояние да извлече каквато и да било полза или поука от техните думи; така е и с повечето от онези, които пишат истории и вероятно владеят разказваческото изкуство толкова добре, че са дори прекомерно разточителни, ала забравят тъкмо най-ценното, онова, което превръща историята в история и свързва отделните случайности в приятна и поучителна цялост. Като премислям всички тези неща, стигам до убеждението, че онзи, който пише истории, задължител-

но трябва да бъде поет, понеже само поетите владеят изкуството да свързват отделните събития по най-подходящия начин. В техните разкази и басни съм се възхищавал безмълвно от тънкия им усет за тайнствения дух на живота. В техните приказки има повече истина, отколкото в хрониките, писани от учени люде. Макар героите и съдбите в тях да са измислени, все пак намерението, с което са измислени, е правдиво и естествено. За удоволствието, което изпитваме, и за поуката, която получаваме, е почти без значение дали героите, в чиито съдби проследяваме своите, действително са живели някога, или не. Ние търсим да съзрем голямата, обикновена душа в явленията на времето и ако видим желанието си задоволено, случайното съществуване на техните външни образи не ни интересува.

— И аз открай време обичам поетите — каза старецът. — Чрез тях животът и светът станаха за мен по-ясни и по-прегледни. Струваше ми се, че те са сприятелени сясните духове на светлината, които проникват във всички същества, разграничават ги едно от друго и разстилат над всяко от тях своеобразен, изтъкан от нежни нишки воал. Когато слушах песните им, моята собствена природа се разгръщаше волно и сякаш завоочваше да се движи с по-голяма лекота, да изпитва радост от тяхното дружелюбие и от желанията им, да се рее с кротка наслада и да предизвиква хиляди прелестни въздействия.

— Нима сте имали щастието да срещнете по вашите земи и поети? — попита отшелникът.

— Имаше и в нашия край неколцина, ала те намираха особено удоволствие в пътешествията, тъй че рядко се задържаха за по-дълго време при нас. Но често съм срещал такива по време на моите странствувания из Илирия, Саксония и Швеция; споменът за тях винаги ще ме изпълва с радост.

— Изглежда, доста сте пътували по света. Навярно сте преживели какво ли не?...

— Нашето занятие е такова, че почти ни задължава да бродим по земята, сякаш някакъв подземен огън кара рударя да не стои на едно място. Той никога не се задоволява само със съзерцание и цял живот е длъжен да изучава онова чудновато строително изкуство, което е изградило земята по такъв странен начин. На-

шият труд е прастар и широко разпространен. Той навярно се е движил подобно на нашия род ведно със слънцето, от изток към запад, и от краищата към средата. Навред се е сблъсквал с какви ли не трудности и тъй като нуждата винаги е тласкала човешкия дух към мъдри открития, рударят навсякъде може да умножи своите познания и своята сръчност, да обогати родината си с придобития полезен опит.

— Та вие сте нещо като астролози! — възкликна отшелникът. — Те неотлъчно наблюдават небосвода, лутат се надлъж и шир из неизмеримите му пространства — а вие сте насочили погледите си към земята и изучавате строежа ѝ. Те изследват силите и влиянията на небесните тела, а вие — силите на скалите и планините, както и многоликите въздействия на земните и каменните пластове. Книга на бъдещето за тях е небето, а паметниците от древния свят показва на вас земята.

— Тази взаимна връзка не е без значение — усмихна се старецът. — Сияйните пороци вероятно играят първостепенна роля в онази стара история на чудноватия земен строеж. Може би ще дойде време, когато ще се научим по-добре да си ги обесняваме чрез делата им, а делата им — чрез тях. Може би величавите планински вериги са следи от някогашните техни друмища и сами са искали да се хранят от ръката им и също да поемат към небето. В стремежа си да станат звезди някои са се издигнали твърде високо, но са били принудени да се лишат от красивото зелено одеяние на пониските местности. Не са постигнали нищо, освен че помагат на бащите си да определят времето и са пророци на низините, като ту ги закрилят, ту стоварват бури върху тях.

— Откакто живея в тази пещера — продължи отшелникът, — свикнах да мисля повече за старите времена. Подобен размисъл има неописуема привлекателност и аз добре мога да си представя с каква любов се отнася навярно рударят към своя труд. Когато гледам странните стари кости, струпани тук в такива огромни количества, когато си помисля за дивите времена, в които тези незнайни, чудовищни животни са нахълтали в пещерите, тласкани вероятно от ужас и страх, и са намерили тук смъртта си, когато след това се върна отново в епохите, в които тези пещери са се срасна-

ли, а земята е била покрита от огромни водни талози — тогава самият аз се виждам като някакъв сън от бъдещето, като рожба на вечния покой. Колко безметежна и мирна, колко кротка и ясна е днешната природа в сравнение с ония груби времена, придобили гигантски измерения! В наши дни и най-страховитата буря, и най-ужасното земетресение са само блед отзвук от тогавашните непоносими родилни мъки. Може би растителният и животинският свят, пък и самите някогашни хора — стига да е имало такива по отделни островчета из този океан — са били устроени по-яко и по-грубовато; тогава поне не бива да казваме, че древните предания за хора с исполински ръст са измислица.

— Човек не може да не изпита радост — каза старецът, — когато види постепенното успокояване на природата. Изглежда, лека-полека са възниквали все по-топло разбирателство, по-мирна общност, взаимна подкрепа и съживяване, тъй че можем да очакваме времето да стават още по-добри. Нищо чудно старият квас и до днес да не е ферментирал навсякъде, тъй че да настъпи някой и друг силен трус; ала онова, което се вижда навред, е всемощният стремеж към свобода и сговор, а съществува ли подобен дух, всеки трус ще отmine и ще ни приближи до великата цел. И дори природата вече да не е така плодородна, дори днес вече да не възникват метали и скъпоценни камъни, скали и планини, дори днешните растения и животни да не достигат предишната си удивителна големина и сила — колкото повече се изчерпва раждащата ѝ мощ, толкова повече нарастват нейните творчески, облагородяващи и човеколюбиви сили, нравът ѝ става по-възприемчив и нежен, фантазията ѝ — по-разнолика и многосмислена, ръката ѝ — по-лека и изкусна. Тя се приближава до човека и ако някога е била безчувствена скала, сега е кротко, напъпило растение, безмълвен творец като самите хора. А и нужно ли е да умножава онези богатства, които са толкова много, че ще ни стигнат за вечни времена? Обходените от мен места са сравнително малко, но какви огромни запаси, чието използване ще бъде дело на идните поколения, открих там още от пръв поглед! Какви богатства само са заключени в планините на север, какви благоприятни признаци съм намирал в родината си, в Маджарско, в полите на Карпатите, в скалистите

долини на Тирол, Австрия и Бавария! Да бях взел само онова, което трябваше да вдигна от земята или да го отлома, сега щях да бъда богаташ. На някои места ми се струваше, че се намирам във вълшебна градина. Всичко, което виждах, бе образувано от скъпоценни метали, и то по небивало изкусен начин. Сред нежните къдрици и вейки на среброто висяха блестящи, рубиноалени, прозрачни плодове, а тежките дръвчета бяха стъпили върху основа от кристал с неподражаема красота. Просто не вярвах на очите си, когато попаднах на такива приказни места; не се уморявах да бродя из тези очарователни пущинаци и да се любувам на техните съкровища. И по време на сегашното си пътуване видях не малко забележителни неща, а с такава щедрост, с такъв разкош трябва да са сподобени и други земни кътчета.

— В това няма никакво съмнение — рече непознатият, — достатъчно е да си спомним за съкровищата на Ориента; а нима далечна Индия, Африка и Испания не са били прочути още в древността със своите богатства? Когато човек воюва, той наистина не обръща кой знае какво внимание на рудните жили и на пукнатините в скалите, ала от време на време все пак спирах очи и на тези бляскави ивици, които подобно на чудновати пъпки предричат неочакван цвят и плод. Можех ли да си помисля тогава, когато под светлината на грейналия ден минавах весел край тези тъмни обиталища, че сам ще свърша живота си в недрата на планината? Любовта ми ме носеше горд над земната повърхност и ме изпълваше с надеждата, че някой ден ще заспя вечен сън в обятията ѝ. Войната свърши и аз поех за дома си, окрилен от радостните очаквания за отморителна есен. Ала духът на войната бе сякаш и дух на моето щастие. В Ориента моята Мария ми бе родила две деца. Те бяха радостта на живота ни. През морското пътуване и суровият въздух в Европа ги покосиха. Няколко дни след пристигането си ги погребях и угнетен отведох безутешната си съпруга в своята родина. Навярно безмълвната горест бе изтънила нишката и на нейния живот. Наскоро след това предприех едно пътуване, тя ме придружаваше както винаги и внезапно издъхна в ръцете ми. Тук наблизо свърши общият ни земен път. Решението ми узря в миг. И на-

мерих нещо, което никога не бях очаквал; споходи ме божествено просветление и от деня, в който аз сам я погребях тук, някаква небесна десница свали от сърцето ми всяка печал. После заръчах да построят гробницата. Понякога ни се струва, че едно нещо свършва, а то в същност тепърва започва — така стана и с моя живот. Бог да дари всинца ви с блажени старини и с душевен покой като мен!

Хайнрих и търговците внимателно бяха проследили разговора. В изпълнената си с предчувствия гръд мъкът усети нови, непознати трепети. Някои думи и мисли попадаха в нея като живителен цветен пращец, изтръгнаха го бързо от тесния кръг на младостта му и го възвисяваха в селенията на света. Като дълги години стояха зад гърба му отминалите няколко часа, струваше му се, че никога не е мислил и чувствувал друго.

Отшелникът им показва книгите си, които съдържаха стари истории и стихотворения. Хайнрих разлисти големите, изпъстрени с красиви рисунки писания; кратките стихотворни редове, заглавията, отделни места от написаното и безукорните рисунки, поставени тук-там като олицетворение на самите думи, за да подпомогнат въображението на читателя, неудържимо привлякоха любопитството му. Отшелникът забеляза това и захвана да му обяснява странните писмена. Изобразени бяха всевъзможни картини от живота. Виждаха се в различен ред и различни връзки битки, погребения, сватбени празненства, корабокрушения, пещери и дворци; крале, герои, свещеници, стари и млади люде, хора в чуждоземни одежди, чудновати животни. Хайнрих не можеше да откъсне очи от тях и сякаш нямаше друго желание, освен да остане при отшелника, който неудържимо го привличаше, и да научи от него всичко за тези книги. Междувременно старецът попита дали има и други пещери, а отшелникът отговори, че съвсем наблизо се намирили още няколко, при това много големи, и предложи да го придружи до тях. Старецът се съгласи, а отшелникът, забелязал увлечението, с което Хайнрих разгръща книгите, му предложи да остане и през това време да ги разгледа по-подробно. Хайнрих остана с радост при книгите и горещо му благодари за позволеното. Запрелиства с безкрайно удоволствие, докато

най-сетне в ръцете му попадна книга, писана на чужд език, който сякаш имаше известна прилика с латинския и италианския. Много му се искаше да знае този език, защото книгата му харесваше извънмерно, а той не разбираше нито сричка от нея. Нямахме заглавие, затова пък откри няколко картини. Те му се сториха някак си познати, а когато се взря по-внимателно в тях, откри сред фигурите доста ясното си собствено изображение. Уплаши се и си рече, че сънува, но щом се вгледа повторно, разбра, че не може да има никакво съмнение в пълната прилика. Не можеше да повярва на очите си, когато скоро откри на една картина пещерата, отшелника и стареца редом със себе си. Постепенно намери и други картини, които изобразяваха плененото момиче от Ориента, родителите му, ландграфа на Тюрингия и неговата съпруга, сприятеления с него дворецов свещеник и някои други познати; само че дрехите им бяха някак странни, като че ли принадлежаха на друга епоха. Не се сещаше за имената на някои лица, ала те му се струваха познати. А себе си видя в най-различни положения. Особено величествен и благороден изглеждаше на края: държеше в ръцете си китара, а съпругата на ландграфа окичваше главата му с венец. Видя се в императорския дворец, на кораб, в жарка прегръдка с красиво стройно момиче, в битка с мъже, които имаха дивашки вид, в приятелски разговори със сарацини и маври. До него често се появяваше мъж със сериозна външност. Изпитваше дълбока почит към тази достолепна личност и се радваше, когато се видеше ръка за ръка с него. Последните картини бяха мъгляви и неразбираеми; все пак безмерно го изненадаха някои лица, които бе виждал насън. В книгата като че ли липсваше краят. Хайнрих бе твърде угрижен и не копнееше за нищо друго, освен да може да прочете книгата и тя да бъде негова, само негова. Разгледа картините много пъти, докато най-подир се сепна от гласовете на завръщащите се хора. Обзе го някакъв срам. Не посмя да се издаде какво откритие е направил, затвори книгата и сякаш просто между другото попита отшелника какво е заглавието и на какъв език е написана. Така узна, че е сътворена на провансалски.

— Чел съм я отдавна — рече отшелникът, — та вече не мога да си спомня съдържанието ѝ. Доколкото

знам, това е роман за странната съдба на един поет. В него поетичното изкуство е изобразено и възпято във всевъзможни разновидности. Ръкописът е без край; донесох го от Ерусалим, където го открих в наследството на един приятел и го запазих заради паметта му.

Сбогуваха се, а Хайнрих бе разчувствуван до сълзи. Толкова бе обикнал и пещерата, и отшелника!

Той сякаш също ги бе обикнал. Всички го прегърнаха сърдечно. На Хайнрих се стори, че забелязва как дружелюбният му проникателен поглед се впира в него. А и думите, които отшелникът му каза на раздяла, бяха твърде многозначни. Той като че ли знаеше за откритието му и намекваше за него. Изпроводи ги до входа на пещерата, след като помоли всички, и особено момчето, да не споменават на селяните нищо за него, защото инак непрекъснато ще бъде обезпокояван от тях.

Обещаха да изпълнят молбата му. Сбогуваха се и той ги изпрати с молитвени слова:

— Може да mine много време, ала някой ден ние пак ще се видим и днешните ни приказки ще ни накарат да се усмихваме. Ще ни обгърне божествен ден и ще се радваме, че дружелюбно сме се приветствували един друг в тези долини на изпитанието и сме били обзети от еднакви помисли и предчувствия. Те са ангелите, чиято сигурна десница ни води тук. Ако не сваляте взор от небето, никога не ще изгубите пътя към вашата родина.

Разделиха се с безмълвно благоговение, скоро откриха нерешителните си спътници и като си говореха за какво ли не, след кратко време стигнаха и селото, където разтревожената майка на Хайнрих ги посрещна с безкрайна радост.

ГЛАВА ШЕСТА

Хората, родени да се трудят и да разгръщат дейност, не са в състояние да съзрат и възкресят всичко навреме. Те трябва навсякъде да се намесват лично и да преминават през какви ли не изпитания, в из-

вестен смисъл да закалят душата си против въздействието на някое ново положение, против пръснатите навред многолики предмети и да свикнат да не изпускат нишката на своята цел дори под натиска на велики събития. Душата им не бива да бъде съзерцателка, обърната към самата себе си, тя трябва да е насочена неизменно навън, да бъде дейна помощница на разума, способна да взема мигновени решения. Те са герои и около тях се тълпят събитията, които трябва да бъдат обуздани и разрешени. Под въздействието им всички случайности се превръщат в истории, а животът им представлява несекващ низ от забележителни и чудновати, заплетени и странни епизоди.

По-различно стоят нещата с ония спокойни, неизвестни люде, за които светът е душата им, трудът им се изразява в размисъл, а животът — в безшумната дейност на вътрешните им сили. Никакъв смут не е в състояние да насочи взора им навън. Задоволяват се с кроткото уединение; безкрайната житейска игра наоколо не ги съблазнява на свой ред да се впуснат в нея, а им се струва достатъчно значима и загадъчна, за да посветят времето си на нейното съзерцаване. Стремлението към духа ѝ ги държи на разстояние, а тъкмо той им е предопределил ролята на душа на този човешки свят, докато другите представляват неговите външни части, сетива и изтляващи сили.

Големите и многообразни събития биха им пречили. Техен жребий е обикновеният живот, те се запознават с богатото съдържание и безчислените явления в света единствено от разказите и писанията. Твърде рядко в живота им настъпва такова събитие, което за известно време да ги увлече в бурния си въртоп, за да ги обогати с някои познания за положението и характера на деятелните люде. В замяна на това чувствителните им сетива са твърде заети с непосредствените и незначителни явления, които им показват онзи голям свят в по-млад облик; те не ще помръднат от мястото си, без да са направили в самите себе си най-неочаквани открития за същността на тези явления и за тяхното значение. Такива са поетите, чудатите хора на порива, които сегиз-тогиз минават през домовете ни и навсякъде обновяват старото, по-

отно служене на човечеството и на неговите първи богове, на звездите, на пролетта, на любовта, на щастието, на плодородието, на здравето и на веселието; те, които още тук са изпълнени с небесния покой и не обръщат внимание на безумните страсти, вдъхват само уханието на земните плодове, без да вкусват от тях и след това да бъдат завинаги обвързани с подземния свят. Те са волни гости, които стъпват безшумно на златните си нозе, а присъствието им неволно окриля всички. И поетите подобно на добрите властелини се познават по ведрите и ясни лица, единствено те имат пълното право да се наричат мъдrecи. Ако човек рече да ги сравни с героите, ще открие, че песните на поетите нерядко са събуждали героизъм в младата гръд, но героичните постъпки ни веднъж не са извиквали в сърцето духа на поезията.

Хайнрих бе роден за поет. Изглежда, при оформянето на неговия характер си бяха дали среща най-разнообразни случайности и все още нищо не бе смутило вътрешната му чувствителност. Всичко, което виждаше или чуваше, като че ли отключваше в него нови ключалки, разтваряше нови прозорци. Виждаше пред себе си света в цялото му необятно многообразие. Ала този свят все още мълчеше, а душата му, разговорът не бяха се пробудили. Скоро щеше да се появи поет, хванал за ръка миловидно девойче, който чрез звуците на майчиния си език и чрез докосването на сладката нежна уста да отвори несръчните устни и да разгърне простия акорд в безкрайна мелодия.

Пътуването свърши. Привечер нашите пътници пристигнаха здрави и весели в прочутия из цял свят град Аугсбург и се отправиха изпълнени с очакване по стръмните улички към внушителната къща, в която живееше старият Шванинг.

Хайнрих вече бе огледал местността с особен възторг. Жизнерадостната градска глъчка и високите каменни сгради приятно го изненадаха. При мисълта за предстоящия престой в града изпитваше гореща радост. Майка му също бе щастлива, че след дългото, изнурително пътуване отново се намира в обичния си роден град и скоро пак ще може да прегърне баща си и някогашните си познати, ще им представи своя Хайн-

рих, а приятните спомени за младостта ще я накарат спокойно да забрави за известно време грижите около къщната работа. Търговците се надяваха да изличат несполите на пътуването чрез тукашните развлечения и да сключат доходни сделки.

Намериха къщата на стария Шванинг осветена, а от нея се носеше весела музика.

— Дядо ви положително устройва празненство! — казаха търговците. — Цдваме тъкмо навреме. Кой знае как ще се смае от неканените гости! Навярно и не подозира, че истинското празненство тепърва предстои.

Хайнрих се смути, а и майка му се притесни заради облеклото си. Слязоха, търговците останаха при конете, а Хайнрих и майка му се отправиха в разкошната къща. На долния ѝ етаж нямаше никой. Заизкачваха се по широката вита стълба. Помолиха неколцина слуги, които минаха покрай тях, да известят стария Шванинг за пристигането на няколко чужденци, които искат да говорят с него. Отначало слугите се колебаха, понеже пътниците нимаха особено добър вид, ала все пак съобщиха за тях на господаря на къщата. Появи се старият Шванинг. Не можеше веднага да ги познае и ги попита за имената им и за техните желания. Майката на Хайнрих не можеше да сдържи риданията си и се хвърли на шията му.

— Нима не можете да познаете дъщеря си? — през сълзи попита тя. — Водя ви сина си. . .

Старият баща бе дълбоко разчувствуван. Дълго притиска дъщеря си до своите гърди, а Хайнрих коленичи и нежно целуна ръката му. Старият човек го вдигна, привлече го към себе си и задържа в обятията си и майката, и нейния син.

— Влизайте бързо! — рече Шванинг. — На гости са ми дошли приятели и познати, които от сърце ще споделят моята радост.

Майката на Хайнрих се колеба, ала нямаше време да се опомни. Баща ѝ въведе и двамата в просторната, ярко осветена зала.

— Водя ви дъщеря си и внука си от Айзенах! — извика Шванинг сред веселата глъчка на празнично облечените хора. Всички очи се насочиха към вратата; всички се отправиха натам, музиката секна, а двамата пътници стояха объркани и заслепени в пращ-

ните си дрехи сред пъстрата тълпа. Хиляди радостни възклицания преминаваха от уста на уста. Майката бе наобиколена от стари познайници. Заваляха безчислени въпроси. Всеки искаше да се представи и да приветствува новодошлите. Докато по-възрастните се занимаваха с майката, вниманието на по-младите се насочи към чуждия момък, който стоеше със сведени очи и не смееше да погледне непознатите лица. Дядо му го представи на всички, а после попита как е баща му и как е минало пътуването им.

Майката се сети за търговците, които от любезност бяха останали долу при конете. Каза за тях на баща си, който тутакси изпрати хора да ги поканят. Конете бяха отведени в оборите и търговците дойдоха.

Шванинг им благодари от сърце, защото са съпровождали дъщеря му. Те познаваха много от присъстващите и приветливо се поздравиха с тях. Майката пожела да се преоблече. Шванинг я поведе към стаята си, а Хайнрих, който имаше същото намерение, ги последва.

Сред събралото се множество Хайнрих бе забелязал един човек, когото като че ли бе виждал до себе си на не едно място в онази кинга. Благородната му осанка го отличаваше измежду всички. На лицето му бе изписана ведра сериозност; откритото и високо чело, големите черни, пронизателни и непреклонни очи, шеговитите черти около веселата му уста и ясните, мъжествени обноси му придаваха особена важност и привлекателност. Имаше здраво телосложение, движенията му бяха спокойни и изразителни; застанеш ли някъде, той сякаш нямаше намерение да мръдва оттам.

Хайнрих попита дядо си кой е този човек.

— Радвам се, че веднага си го забелязал — рече старият човек. — Това е прекрасният ми приятел Клингзор, поет. С неговото познанство и приятелство човек може да се гордее повече, отколкото с това на императора. Но я кажи, как е сърцето ти? Той има красива дъщеря, та няма да се учудя, ако почнеш да обръщаш внимание не толкова на бащата, колкото на нея. Ама как така не си я забелязал?

Хайнрих се изчерви.

— Бях разсеян, скъпи ми дядо. Имаше толкова много хора, а аз не свалях очи от вашия приятел.

— Личи си, че идеш от север — каза Шванинг. — Е, тук ще те разтопим... Ще се научиш да забелязваш красивите очи.

След като се приготвиха, те се върнаха в залата, където междувременно всичко бе приготвено за вечеря. Старият Шванинг отведе Хайнрих при Клингзор и му каза, че внукът му веднага го е забелязал и е изразил горещо желание да се запознае с него.

Хайнрих се засрами, а Клингзор приветливо го разпитва за родния му край и за пътуването. В гласа му имаше нещо твърде приятно, тъй че Хайнрих скоро се пристраши и завърза с него открит разговор. След известно време Шванинг отново дойде при тях и доведе със себе си красивата Матилде.

— Погрижете се приятелски за моя стеснителен внук и му простете, че забеляза най-напред баща ви, а едва по-късно и вас. Искрящите ви очи положително ще събудят младостта, задрямала в него. В родината му пролетта пуква доста късно...

Хайнрих и Матилде поруменяха. Спогледаха се с изненада. Тя го попита едва чуто дали танцува. Тъкмо отговори утвърдително на въпроса ѝ, и зазвуча весела танцова музика. Безмълвно ѝ предложи ръката си, тя му даде своята и двамата се присъединиха към редицата на танкуващите двойки. Шванинг и Клингзор не сваляха очи от тях. Сръчността на Хайнрих и красотата на неговата партньорка изпълваха майка му и търговците с радост. Майка му бе твърде заета да разговаря с приятелки от младини, които изразиха възхищението си от нейния благовъзпитан и толкова обещаващ син. А Клингзор се обърна към Шванинг с думите:

— Внукът ви има привлекателно лице. То издава ясен и разностранен нрав, а гласът му идва от гълбините на сърцето.

— Надявам се — рече Шванинг, — че ще стане ваш прилежен ученик. Струва ми се, че е роден за поет. Дано духът, който ви изпълва, се всели и в него. Прилича на баща си, само че ми се вижда не така припрян и своенравен. На младини и баща му бе пълен с щастливи заложби. Липсваше му обаче свободомислие,

иначе можеше да стане нещо повече от усърден и трудолюбив майстор.

А на Хайнрих не му се искаше танцът да свършва. С безмерна наслада бе спрял поглед върху розите, с които се бе закичила партньорката му. Невинните ѝ очи не го отбягваха. Тя сякаш бе самият дух на баща си, облечен в прелестна премяна. От големите и спокойни нейни очи говореше вечната младост. Върху небесносиньото им светло дъно сияеше мекият блясък на кафяви звезди. Челото и носът ѝ се свеждаха красиво. Лицето ѝ бе лилия, извърната към изгрева на слънцето, а по стройната бяла шия се виеха синкави жилки и лъкатушеха прелестно край нежните ѝ страни. Гласът ѝ бе като далечно ехо, а кафявата къдрокоса главица сякаш не бе част от леката ѝ снага, ами се рееше над нея.

Започнаха да внасят блюдата и танцът свърши. По-възрастните седнаха на една страна, а младите заеха другата.

Хайнрих остана до Матилде. Една млада родственица се настани на стола отляво, а Клингзор седна точно насреща му. Колкото бе мълчалива Матилде, толкова приказлива бе Вероника, другата му съседка. Тя веднага се сближи с него и за кратко време го запозна с всички присъстващи. Хайнрих не чу всичко. Той беше при партньорката си в танца и много му се искаше по-често да се извъръща надясно. Клингзор сложи край на бърбенето, като го попита за панделката с чудноватите фигури, която Хайнрих бе прикрепил към връхната си дреха. Хайнрих разказа за девойката от Ориента, изпълнен с дълбоко чувство. Матилде се разплака, а и самият Хайнрих едва сдържа сълзите си. Това обаче му позволи да я заприказва. Разговаряха всички; Вероника се смееше и се шегуваше с познатите си. Матилде му разказваше за маджарските земи, в които баща ѝ често ходеше, и за живота в Аугсбург. Всички бяха в добро настроение. Музиката пропъди сдържаността и подтикна всичко към весела игра. Върху масата ухаеха в цялото си великолепие кошници с цветя, а виното обикаляше между блюдата и цветята, отърсваше златните си крила и издигаше пръстри прегради между света и гостите. Едва сега Хайнрих разбра какво значи истинско празненство. Стру-

ваше му се, че около масата танцуват хиляди радостни духове, живеят в кротко единство с веселите хора и се опияняват от техните наслади. Сладостта на живота стоеше пред него като звънко дърво, отрупано със златни плодове. Не се забелязваше никаква злочестина и му се струваше невъзможно човешкото влечение да се отвърне от това дърво и да се насочи към опасния плод на познанието, към дървото на войната. Сега вече разбираше и от виното, и от ястията — техният вкус му бе неизказано приятен. Подслаждаше ги небесен балсам, а от бокала искреше прелестта на земния живот. Няколко девойки поднесоха на Шваинг венец от свежи цветя. Той го сложи на главата си, разцелува ги и рече:

— Да бяхте донесли един венец и за нашия приятел Клингзор, а? Пък ние за благодарност ще ви изпеем някоя и друга нова песен. Ето, аз веднага започвам.

Той даде знак на музикантите и гръмогласно запя:

Ах, кажете ми, не сме ли
най-злочести същества?
Все се правим на несмели,
все навеждаме глава,
а сърцето нощ и ден е
в нас обречено да стене.

От родителски съвети
кой ли ще ни отърве?
Вече парят по ръцете
забранени плодове
и мечтаем как момците
ще прегръщаме честити.

И какво? Това да не е
грех връз нечи плещи?
Как човекът ще живее,
няма ли поне мечти?
Колкото и да са луди,
няма кой да ги прокуди!

Молим бога, но ни стряска
самотата в тоя мрак

и копнеж за нежна ласка
пари устните ни пак.
Ах, сърцето би желало
да се отдаде изцяло!

Майка ни гълчи сърдита
да си крием прелестта,
ала без да ни попита,
все по-пищна блика тя.
А копнежите ни дръзки
късат панделки и връзки.

Докога на недостъпни
ще се правим, ще мълчим?
Как сърцето да не тръпне,
щом ни срещне взор любим,
как да бяга от наслади:
та нали сме ужким млади?

Днес девойката тъгува
с угнетен и скръбен лик,
а накрая я целува
някой овехтял старик.
Ах, кога ли ще се свърши
царството на дърти мърши?

Възрастните и момците се разсмяха. Девойките се изчервиха и потулиха усмивките си. Донесоха втори венец и сред безброй закачки го положиха върху главата на Клингзор. Помолиха обаче неговата песен да не е така несериозна.

— О, не — увери ги Клингзор, — ще гледам да не говоря така дръзко за вашите тайни. Кажете сами каква песен искате!

— Само да не е за любов! — развикаха се девойките. — Ако нямате нищо против, нека да е за виното. И Клингзор запя:

Родено на зелено било
е приказното божество,
а слънцето му е дарило
от яркото си зарево.

Зачеват го напролет с песен
и скутът нежен все расте.
С останалия плод наесен
се ражда златното дете.

Затварят го в подземни стаи
и в тесни люлки го държат.
А то за празненства мечтае
и сякаш негов е светът.

И най-добре човек да бяга,
когато то напиря с бяс
и всеки обръч, всяка стяга
разкъсва с юношеска страст.

Докато спи, безброй пазачи
невидими са надошли
и който прага свят прекрачи,
го поразяват със стрели.

Проглеждат хората чрез него,
усилват глъчката дори,
а щом приятел позове го,
то в миг започва да искри.

Облечено в кристални дрехи,
напуска своята тъмнина;
залог за братство и успехи
е то от вечни времена.

Безбройните му ученици
край него с радост се тълпят,
преплитат весели езици
и с обич му благодарят.

Струи душата му красива
из този свят на свобода.
И вечно любовта налива
божествените му блюда.

А този дух от златна ера
намери свой добър другар
в поета, който не от вчера
възпява дивния му чар.

Затуй му отредил да впива
уста в моминската уста
и да напомня, че не бива
и него да отбягва тя!

— Брей, че пророк! — извикаха момичетата, а Шванинг бе обзет от сърдечна радост. Те се опитаха да възразят, ала напразно — видяха се принудени да му подадат сладките си устни. Хайнрих се стесняваше от сериозната си съседка, инак би изразил гръмка радостта си от привилегиите на поетите. Сред девойките, които донесоха венците, бе и Вероника. Тя весело се върна на мястото си и попита Хайнрих:

— Не е лошо човек да е поет, нали?

Хайнрих не посмя да отговори на въпроса ѝ. В душата му необузланата радост се бореше със сериозността на първата любов. Очарователната Вероника започна да се шегува с останалите и по този начин Хайнрих спечели време и успя да подтисне първото от двете неща. Матилде му довери, че свири на китара.

— Ах — възкликна Хайнрих, — много бих искал да ме научите! Отдавна мечтая за това.

— Научила съм се от баща си, той е ненадминат майстор — каза тя, като се изчерви.

Хайнрих обаче възрази:

— Все пак смятам, че от вас ще се науча по-бързо. Колко се радвам, че ще мога да ви чуя как пеете!

— Недейте очаква кой знае какво...

— О, как да не очаквам — рече Хайнрих, — когато дори обикновенният ви говор е същинска песен, а видът ви е предвестник на небесна музика!...

Матилде замълча. Баща ѝ поде с момъка разговор, в който Хайнрих се включи с оживление и плам. Хората наоколо бяха твърде изненадани от красноречието на момъка, от богатството на образните му мисли. Матилде го наблюдаваше с безмълвно внимание. Тя като че ли се радваше на думите му, които още повече проясняваха изразителното му лице. Очите му имаха необикновен блясък. От време на време той поглеждаше към Матилде, която бе твърде учудена от израза на лицето му. Разпален от разговора, той неусетно взе ръката ѝ и тя не можеше да постъпи друго-

яче, освен с леко стискане да изразява съгласието си с неговите думи. Клингзор умело поддържаше ентузиазма му и лека-полека го накара да излее цялата си душа. Накрая всички станаха и се смесиха с останалото множество. Само Хайнрих и Матилде не помръднаха от мястото си. Незабелязано се бяха озовали встрани от другите хора. Както бе хванал ръката ѝ, той нежно я целуна. Тя не я изтегли, а го погледна с неизказана приветливост. Момъкът не можа да се сдържи, приведе се към нея и я целуна по устните. Тя бе изненадана и неволно отвърна на горещата му целувка.

— О, добра ми Матилде!...

— Скъпи Хайнрих...

Това бе всичко, което успяха да си кажат. Тя стисна ръката му и отиде при другите. Хайнрих стоеше като на седмото небе. Майка му дойде при него и той изля върху нея цялата нежност, която го бе обзела. Тя каза:

— Нали не сбъркахме, че дойдохме в Аугсбург? Тук, надявам се, ти харесва?

— Скъпа мамо — отвърна Хайнрих, — не съм и сънувал подобно нещо! Та тук е прекрасно!

Остатъкът от вечерта премина в безкрайно веселие. Възрастните играеха, бърбеха и гледаха танците. Музиката се плискаше из залата като сладостно море и опиянените младежи не се задържаха на местата си.

В едно и също време Хайнрих усещаше очарователните предзнаменования и на първата наслада, и на първата любов. Матилде на драго сърце се остави да бъде носена от ласкавите талози, като прикриваше нежното си доверие и покълналото влечение към него зад твърде прозрачно було. Старият Шванинг забеляза, че скорошното им сближаване е неминуемо, и прекъснато ги закачаше.

Клингзор бе обикнал Хайнрих и се радваше на нежността му. Останалите младежи и девойки скоро забелязаха това и почнаха да закачат Матилде заради момъка от Тюрингия, без да скриват колко им е приятно, че вече не е нужно да се опасяват от вниманието, което тя проявява при душевните им терзания.

Беше късно през нощта, когато гостите се разотидоха.

„Това е първото и единственото празненство в моя живот — рече си Хайнрих, когато остана сам, а умерената му майка си легна. — Не се ли чувствам както в оня сън, когато зърнах синьото цвете? Каква е странната връзка между Матилде и цветето? Ликът, който се сведе към мен от цветната чашка, бе божественият лик на Матилде, освен това сега си спомням, че го видях и в онази книга. Но защо ли там той не накара сърцето ми да затупти с такава сила? О, тя е зримият дух на песента, тя е дъщеря, достойна за своя баща! Тя ще всели в мен музиката, ще се превърне в моя скрита душа, в пазителка на свещения ми огън. Каква всевечна вярност чувствам в себе си! Роден съм единствено за да я боготворя, за да ѝ служа вечно, за нея да мисля и да се вълнувам. Нима собственото ѝ, несподелено с никого съществуване не е достойно за пример и боготворене? Нима аз съм щастливецът, комуто е въздадена честта да бъде нейно ехо, огледало на самата нея? Никак не е случайно, че я срещнах в края на своето пътуване, че едно блажено празненство обгърна върховния миг на живота ми. Не можеше да бъде другояче — не придава ли присъствието ѝ празничност на всичко?“

Пристъпи към прозореца. Звездите блестяха по тъмния небосвод, а едно белезникаво сияние вече възвествяваше настъпването на утринта.

Обзет от опиянение, Хайнрих извика:

— О, вечни звезди, безмълвни небесни пътници. Призовавам ви да станете свидетели на моята свята клетва! Искам да живея заради Матилде, вечна вярност ще свърже сърцето ми с нейното! И за мен изгрява утрото на един вечен ден. Нощта свърши. Сам се принасям в негаснеща жертва на изгряващото слънце!

Понеже бе твърде развълнуван, Хайнрих заспа едновременно призори. Всички негови мисли се сляха в небивали сънища. През златната равнина се виеше дълбока синя река. По гладката ѝ повърхност се носеше ладия. Матилде седеше в нея и гребеше с веслата. Накитила се бе с венци, пееше някаква простичка песен и гледаше към него със сладостна нега. Гръдта му бе угнетена, сам не знаеше защо. Небето бе ведро, а водите — спокойни. Вълните отразяваха божествения лик на Матилде. Внезапно ладията започна да се обръ-

ща. Той извика с уплаха Матилде, но тя само се усмихна и остави веслата в ладията, която продължаваше да се накланя. Обзе го неизмерим страх. Хвърли се в реката, но не успя да приближи, тъй като водата го отнасяше. А тя му махна с ръка, искаше сякаш да му каже нещо, ладията вече се пълнеше с вода; тя обаче му се усмихваше с безкрайна обич и се взираше спокойно във въртопа. Изведнъж водата я погълна. Едва забележим полъх мина над реката, която течеше все така спокойна и бляскава. Ужасен страх помъти съзнанието му. Сърцето му престана да бие. Съвзе се едва когато усети под себе си суха почва. Изглежда, вълните го бяха отнесли надалеч, защото местността, в която се озова, му бе непозната. Не знаеше какво е станало с него. Душата му сякаш го бе напуснала. Отправи се безпаметен към вътрешността на страната. Чувствуваше се страшно отпаднал. От един хълм бликаше малко ручейче, чиито води пееха като звънчета. Загреба с шепата си няколко капки и накваси изсъхналите си устни. Ужасната случка бе останала зад гърба му като някакъв зловещ сън. Продължи по-нататък, цветя и дървета се извъръщаха към него. Стана му приятно, всичко му напомняше за родината. Внезапно дочу онази простичка песен. Отправи се натам, откъдето се носеше тя. Изведнъж някой го дръпна за дрехата. „Скъпи Хайнрих!“ — изрече един познат глас. Озърна се и попадна в обятията на Матилде. „Защо бягаш от мен, любов моя? — задъхано изрече тя. — Едва те настигнах...“ Хайнрих се обля в сълзи и я притисна до себе си. „Къде е реката?“ — попита разплакан той. „Нима не виждаш сините вълни над нас?“ Той вдигна очи и видя синята река да струи безшумно над главите им. „Но къде сме, скъпа Матилде?“ — „При нашите родители.“ — „Ще останем ли заедно?“ — „Навеки“ — изрече тя, като сля устните си с неговите и го прегърна така, че вече не можа да се откъсне от него. Прошепна в устата му някакво чудно тайнствено слово, което го прониза изцяло. Искеше му се да го повтори, но в същото време чу гласа на дядо си и се събуди. А би дал и живота си, за да научи кое е това слово.

Клингзор, който стоеше до леглото, му пожела добро утро. Хайнрих тозчас пропъди дрямката и с радост прегърна поета.

— О, тази прегръдка е предназначена за друг! — обади се Шванинг, а Хайнрих се усмихна и скри своята руменина в лицето на майка си.

— Не бихте ли желали да закусите с мен на един хълм извън града? — попита Клингзор. — Прекрасната утрин ще ви освежи. Хайде, обличайте се. Матилде вече ни чака.

Изпълнен с безкрайна радост, Хайнрих благодари за така желаната покана. Пригответи се само за миг и с голяма пламенност целуна ръка на Клингзор.

Отидоха при Матилде, която изглеждаше неизказано прелестна в обикновената си утринна рокля и приветливо ги поздрави. Беше сложила закуската в една кошничка, в чиято дръжка бе прокарала едната си ръка, а другата несприлюдено подаде на Хайнрих. Клингзор ги последва и те поеха през града, който вече бе твърде оживен, към едно малко възвишение край реката, където под няколко стройни дървета се откриваше широка гледка.

— Колко често — възкликна Хайнрих — съм се любувал на пъстрата природа, на мирното съседство на нейното многолико своеобразие! Ала никога не ме е изпълвала такава съзидателна и чиста ведрина, както днес. Онези далнини са ми близки, а богатата местност възприемам като своя вътрешна фантазия. Колко променлива е природата, макар повърхността ѝ да изглежда неизменна! Колко по-различна е тя, когато редом с нас е някой ангел, някой могъщ дух и когато някой страдалец се вайка или селянин ни разказва, че времето е неблагоприятно за него и за посева му са необходими мрачни, дъждовни дни. На вас, скъпи ми учителю, дължа това удоволствие; да, именно удоволствие, защото няма друга дума, която да изрази повярно състоянието на моето сърце. Радостта, насладата и възторгът са само отделни съставки на удоволствието, което ги свързва за по-висш живот.

Притисна ръката на Матилде до гърдите си и по-

топи пламенния си поглед в нейните кротки, благо-склонни очи.

— Природата — продума Клингзор — е за душевността ни същото, каквото е едно тяло за светлината. То я възпира; пречупва я в най-причудливи цветове; запалва на повърхността си или в своята вътрешност светлина, която, ако е равна на мрака му, го прави ясно и прозирно, а ако преобладава, излиза извън него, за да освети и други тела. Ала водата, огънят и въздухът могат да накарат и най-тъмното тяло да светне и да заблести.

— Разбирам ви, скъпи ми учителю. За нашата душевност хората са кристали. Те са проницаемата природа. Скъпа Матилде, бих искал да ви наричам скъпоценен сапфир! Вие сте ясна и прозрачна като самото небе, разливате такава мека светлина! Но кажете ми, скъпи учителю, дали съм прав: струва ми се, че тъкмо когато човек се намира в най-съкровена близост с природата, той най-малко може и иска да говори за нея.

— Зависи — каза Клингзор, — по един начин гледаме на природата, когато се отнася до нашата наслада и душевност, а по съвсем друг, когато става дума за нея във връзка с разума, с направляващите възможности на мирските ни сили. Едното не бива да се забравя за сметка на другото. Мнозина познават само едната страна, а подценяват другата. Но двете могат да бъдат обединени и тогава човек ще се чувства най-добре. Жалко, че са толкова малко онези, които се стремят да се движат волно и умело вътре в себе си и чрез подобавашо отграничаване да си осигурят най-целесъобразно и естествено приложение на своите душевни сили. Обикновено едното пречи на другото и по този начин постепенно възниква безпомощна леност, та когато такива люде рекат да се изправят с общи сили, се стига до невъобразимо объркване и раздори, всичко се сгромолясва в безпорядък. Не мога да намеря достатъчно похвални думи за бистрия ви разум, за вашето желание да подкрепите с прилежание и труд естествения си стремеж да знаете как възниква всяко нещо и как то е свързано с останалите по законите на последователността. От нищо друго поетът не изпитва такава необходимост, както от

прозрение за природата на всяка дейност, от опознаване на средствата за постигане на всяка цел и от присъствие на духа, за да избере най-подходящото време, най-подходящите условия. Въодушевляването, лишено от разум, е ненужно и опасно; поетът не ще успее да извърши кой знае какво чудо, ако сам се удивлява на чудесата.

— Но нима поетът не трябва задължително да е обладан от гореща вяра в способността на човека да направлява съдбата?

— Разбира се, че трябва, защото, ако се замисли по-дълбоко, той и не би могъл да си представи съдбата по друг начин; но колко далеч е неговата ведра увереност от боязливото неведение, от слепия ужас на суеверието! Тъй че и трезвата, живителна топлина на поетовата душа е точно противоположна на зашеметяващата жар в болнаво сърце. Тази жар е нищожна, опияняваща и бързопреходна; онази топлина обаче строго разграничава отделните образи, отразява се благоприятно върху зараждането на всякакви отношения и е вечна благодарение на самата себе си. Младият поет не може да бъде нито трезв, нито достатъчно разсъдлив. За истинския, мелодичен говор са нужни всеобхватни, внимателни и спокойни сетива. Когато в гърдата вилнеят страшни бури, а вниманието се разпада в трептяща безсмисленост, не се получава нищо друго освен объркано бръщолевене. Искан още веднъж да повторя, че истинската душевност е като светлината, тя е спокойна и чувствителна, гъвкава и всепроникваща, могъща и незабележимо действена също като светлината — този скъпоценен елемент, който се разпределя върху всички предмети с прецизна отмереност и ги кара да сияят в очарователна разноликост. Поетът е като чистата стомана — той има чувствителността на стъклената нишка и твърдината на несломимия кремък.

— Случвало ми се е — рече Хайнрих — в миговете на най-съкровен духовен живот да не съм така жизнерадостен, както в друго време, когато съм бродил на воля и с радост съм вършил какви ли не работи. В такива случаи бивах проникнат от някакъв извънмерно могъщ дух и получавах правото да използвам всичките си сетива така, както намеря за добре, да об-

ръщам всяка мисъл и също като предмет да я разглеждам от всички страни. Наблюдавах с безмълвно съучастие работата на баща си и се радвах, когато можех да му помогна и сам да измайсторя нещо. Сръчността е особено привлекателна и когато човек съзнава това, тя наистина може да създаде по-дълготрайна и по-ведра наслада, отколкото онова пищно чувство за непонятно, разточително великолепие.

— Не мислете, че коря такова чувство — каза Клигзор, — ала все пак то трябва да идва от само себе си, а не да бъде търсено. Рядката му поява е благотворна; ако обаче е по-честа, тя има изнуоряващо и отслабващо въздействие. Човек трудно може да се откъсне достатъчно бързо от сладостната омая, която то оставя подир себе си, и да се върне към постоянните си усилни занимания. Това чувство напомня прелестните утринни сънища, из чийто приспивен въртоп можем да се изтръгнем единствено със сила, ако не искаме да изпаднем във все по-подтискаща умора и да влачим после целия си ден в болезнено изтощение.

Към поезията трябва да се отнасяме като към сериозно изкуство — продължи Клигзор. — Гледаме ли на нея само като на удоволствие, тя престава да бъде поезия. Поетът не бива да се шляе бездейно и по цял ден да ходи на лов за образи и чувства. Подобен път е напълно погрешен. Чиста и открита душа, повратливост в разсъжденията и наблюденията, умение да вложиш и запазиш всичките си способности в една взаимнообразно съживяваща дейност — ето изискванията на нашето изкуство. Ако оставите на мен, не ще мине нито ден, без да обогатите с нещо познанията си и да се сдобите с някои полезни прозрения. Градът е пълен с всякакви творци. Тук има неколцина държавници с богат опит, неколцина образовани търговци. Без особени трудности човек може да опознае всички съсловия, всички занаяти, всички отношения и изисквания на човешкото общество. С радост бих ви посветил в особеностите на поетовия занаят, бих разчел с вас някои твърде любопитни писания. А защо да не вземате уроците си заедно с Матилде, която пък ще ви научи да свирите на китара? Всяко занимание ще бъде и подготовка за следващите, а ако правилно сте разпределили деня си, вечерните разговори и веселия заед-

но с другите хора и красивата околност с изумителни наслади ще ви даряват с все нови и нови изненади.

— Колко прекрасен е животът, който ми разкривате, скъпи ми учителю! Едва от вашите напътствия ще узная колко благородна е грейналата пред мен цел, ще видя и пътя, по който ще стигна до нея благодарение на вашия съвет.

Клингзор го прегърна с обич. Матилде донесе закуската, а Хайнрих я попита с нежен глас дали не би се съгласила той да стане спътник в обучението ѝ и неин ученик.

— Ваш ученик ще бъде завинаги... — промълви той, когато Клингзор се бе извърнал встрани. Тя неусетно се приведе към него, Хайнрих я прегърна и целуна меките ѝ устни. Девојката се изчерви, отдръпна се кротко от него, ала му подаде с детинска прелест розата, която носеше на гърдите си. После затършува из кошничката си. Хайнрих я погледна с ням възторг, целуна розата, забодя я на гърдите си и отиде при Клингзор, който бе зареял очи по посока на града.

— Откъде дойдохте? — попита Клингзор.

— Спуснахме се по онези склонове — отвърна Хайнрих. — Там в далечината се губи пътят ни.

— Сигурно сте минали през красиви земи.

— Почти непрекъснато пътувахме през очарователни местности.

— Казват, че и родният ви град бил разположен на прекрасно място.

— Да, местността е достатъчно разнообразна, ала е твърде дива, липсва ѝ голяма река. А нали реките са очи на земята?...

— Снощният ви разказ — каза Клингзор — ми беше твърде приятен. Забелязах, че духът на поезията е ваш дружелюбен спътник. Хората, пътували с вас, неволно са станали негови гласове. В близост с поета поезията блика навред. Нейната страна, романтичният Ориент, ви е приветствувал със сладостната си нега; войната ви е говорила с цялата своя дива прелест, а природата и историята са ви срещнали в образа на един рудар и един отшелник.

— Забравяте най-важното, скъпи ми учителю — божествената поява на любовта! Единствено от вас зависи да задържа тази поява навеки.

— Какво ще кажеш — обърна се Клингзор към Матилде, която тъкмо идваше насам, — искаш ли да бъдеш неразделна спътница на Хайнрих? Там, където си ти, ще съм и аз.

Матилде се сепна и се хвърли в прегръдките на баща си. Хайнрих потръпна, обзет от неизмерима радост.

— А дали той ще иска да е с мен завинаги, скъпи татко?

— Попитай самия него — развълнувано рече Клингзор.

Тя погледна Хайнрих с безкрайна нежност.

— Та моята вечност е в ръцете ти! — извика той, а сълзите му рукоуха по пламналите страни.

Хвърлиха се в прегръдките си, а Клингзор притегли и двамата към себе си.

— Деца мои — възкликна той, — бъдете си верни чак до сетния си дъх! Нека любовта и верността превърнат живота ви във вечна поезия!

ГЛАВА ОСМА

Подир обед Клингзор отведе своя нов син — чието щастие бе споделено с нежна радост от майка му и дядо му; които обожаваха Матилде така, сякаш тя бе негов дух-закрилник — в стаята си и му показва своите книги. Сетне заговориха за поезия.

— Не мога да си обясня — рече Клингзор — защо хората обикновено смятат, че природата е поет. Тя не винаги е такава. Подобно на хората и в нея присъствува противоположна същност, присъствуват смътната страст, тъпата безчувственост и леност, които са в непрестанна разпра с поезията. Тази тяхна титанична борба е добър материал за едно стихотворение. Както и повечето хора, някои страни и епохи, изглежда, се намират напълно под властта на тази съперница на поезията; затова пък в други поезията е у дома си и личи навсякъде. Времето на тази борба е безкрайно забележително за историка, неговото изобразяване е привлекателно и благородно дело. Това обикновено е

времето, в което се раждат поетите. Съперницата се чувства пренеприятно, понеже пред лицето на поезията сама се преобразява в поетична личност и в ожесточената схватка нерядко разменя с нея оръжията си и претърпява сериозни поражения от собствения си коварен обстрел; за разлика от нея раните на поезията, причинени от собствените ѝ оръжия, лесно заздравяват и я правят още по-прелестна, още по-могъща.

— Изобщо войната ми се струва изява на поезията — каза Хайнрих. — Хората си мислят, че трябва да се бият за някаква си жалка плячка и не забелязват как романтичният дух ги подтиква да унищожават безполезните злини чрез самите себе си. Те се сражават в името на поезията; и двете войски вървят по-дир едно и също незримо знаме.

— През войната — добави Клингзор — древните води започват да се вълнуват. Възникват нови материци, от великото разслоение се раждат нови племена. Истинската война е война на религиите; тя води направо към гибел, а хорското безумие се изявява в цялата си сила. Към този разред спадат много войни, особено причинени от национална омраза — и всички са несъмнени поетически творения. Тук истинските герои са в пълната си власт, а те са най-благородната противоположност на поетите и не представляват нищо друго освен световни сили, неволно проникнати от поезия. Ако един поет е в същото време и герой, той вече е божи пратеник, но нашата поезия все още не е дорасла за подобно изображение.

— Какво имате пред вид, скъпи татко? — попита Хайнрих. — Нима един предмет би могъл да се окаже прекомерно пищен за поезията?

— Разбира се. Само че, общо взето, не би следвало да се казва „за поезията“, а единствено „за нашите земни средства и възможности“. Ако за отделен поет съществува някаква своеобразна област, в рамките на която е длъжен да остане, за да не загуби и осанката, и диханието си, тогава за всеобщата сума на човешките сили също има известна граница на изобразимост, зад която изображението губи нужната плътност и образност и се превръща в празна, лъжовна безсмислица. Особено голямо внимание да не прекрачи тази граница се иска от ученика, понеже живата фан-

тазия обича да се приближава плътно до нея и дръзко се стреми да улови безсмисленото, несъразмерното и да го изрази. Едва по-зрелият опит ни учи да избягваме несъответствията в предметите и предоставя на мъдростта да открива най-простото и най-възвишеното. Възрастният поет не се изкачва по-високо, отколкото е необходимо, за да разпредели целия свой богат запас в лесно разбираем порядък; той съзнателно не се отказва от многообразието, което му предоставя достатъчно материал, а така също нужните опори за сравнение. Бих казал дори, че във всяка поетическа творба хаосът трябва да проблясва през безукорното покривало на порядъка. Богатството на творческата измислица става разбираемо и привлекателно само когато предметите са леко сближени; обратно, сама по себе си равномерността е неприятно суха, също като аритметиката. Най-добрата поезия се намира редом с нас, а неин любим предмет често се оказва нещо съвсем обикновено. Оръдията на поетическото творчество са немногобройни и тъкмо това превръща поезията в изкуство. Изобщо езикът има определени граници. Още по-тесен е обхватът на един народен говор. Поетът опознава езика си по пътя на упражненията и размислите. Той знае много добре какво може да постигне чрез него и няма да прави глупави опити за непомерни насилия над него. Той рядко съсредоточава всичките му сили в една точка, защото инак всичко ще бъде изнурително и драгоценното въздействие на умело използваните и силни изрази ще се окаже унищожено. Странните езикови скокове са присъщи на фокусника, но не и на поета. Изобщо поетите трябва да се учат колкото е възможно повече от музикантите и живописците. В тези изкуства веднага личи колко необходимо е човек да използва пестеливо спомагателните художествени средства и колко е важно умелото разпределение във всичко. Разбира се, музикантите и живописците също биха могли с благодарност да възприемат от нас поетическата независимост и вътрешния дух, присъщ на всяка поетическа приумица, на всяко истинско произведение на изкуството. Те би следвало да бъдат по-поетични, а ние — по-музикални и живописни, разбира се, в съответствие със същността на нашето изкуство. Предметът на изкуството не е неговата

цел; цел на изкуството е осъществяването. Сам ще видиш кои песни ще ти се удават особено добре; навярно онези, чийто предмет ти е най-ясен, най-познат. Ето защо може да се каже, че поезията е изцяло основана на опита. По себе си знам, че на младини възпявах с най-голямо желание тъкмо най-далечните и най-непознати неща. И какво се получаваше? Празен, жалък словесен шум без нито искрица истинска поезия. Тъкмо затова приказката е изключително трудна задача и младият поет рядко е в състояние да я изпълни добре.

— Бих искал да ми разкажеш една приказка — рече Хайнрих. — Малкото, които съм слушал, ме изпълваха с неизказано възхищение, колкото и незначителни да бяха.

— Довечера ще изпълня желанието ти. Помня една приказка, която написах още съвсем млад и това личи твърде ясно от съдържанието ѝ; но може би тъкмо поради тази причина тя ще бъде особено поучителна за теб и ще ти припомни някои неща, които вече съм ти казвал.

— Езикът — рече Хайнрих — наистина е малък свят от знаци и звуци. Завладее ли го човек, той пожелава да владее и големия свят, свободно да се изявява в него. Изворът на поезията се състои в радостта от това, да можем да разкрием в света намиращото се извън него, с други думи, да следваме изначалния стремеж на нашето битие.

— Много е жалко — каза Клингзор, — че поезията има название, което я обособява, и че поетите съставяват отделно съсловие. В същност в нея няма нищо необикновено. Тя е дейност, неотменно присъща на човешкия дух. Нима всеки човек не твори и не мисли всяка минута? — Матилде влезе в стаята тъкмо в мига, когато Клингзор казваше: — Да вземем например любовта. Никъде другаде необходимото присъствие на поезията в съдбините на човека не се проявява така ясно, както в любовта. Любовта е безмълвна, само поезията може да говори за нея. Или с други думи — любовта не е нищо друго освен висша поезия на природата. Но какво съм седнал да ти говоря неща, които сам знаеш по-добре от мен...

— Та ти си бащата на любовта! — възкликна Хайн-

рих, прегърна Матилде и двамата целунаха ръка на Клингзор.

Клигзор ги прегърна и излезе от стаята.

— Скъпа Матилде — каза Хайнрих след дълга целувка, — да не би да сънувам, че си моя? Но за мен е още по-странно, че не си била моя открай време.

— Струва ми се — отвърна Матилде, — че те познавам от незапомнени времена.

— Нима наистина ме обичаш?

— Не зная какво е любов, но едно мога да ти кажа: имам чувството, че едва сега започвам да живея, и ми е толкова хубаво, че тозчас бих пожертвувала за теб живота си.

— Едва сега разбирам, скъпа Матилде, какво значи да си безсмъртен.

— Колко безкрайно добър си, мили мой Хайнрих! Какъв дивен дух говори от устата ти! А аз съм само бедна, незначителна девойка...

— О, колко дълбоко ме засрамваш! Та нали всичко онова, което съм, дължа на теб! Без теб бих бил нищо. Духът без небето е нищо, а ти си небето, което ме държи и възнася.

— Не би имало по-честито същество от мен, ако бъдеш верен като баща ми. Майка ми почина наскоро подир раждането ми, а татко и досега плаче за нея едва ли не всеки ден.

— Макар да не го заслужавам, бих искал да съм по-щастлив от него.

— Дълго бих желала да живея редом с теб, скъпи Хайнрих. Ти сигурно ще ме направиш още по-добра.

— Ах, Матилде! И смъртта не би могла да ни раздели.

— Никога, Хайнрих! Там, където съм аз, ще бъдеш и ти.

— Да, там, където си ти, Матилде, ще бъда навеки!

— Не разбирам какво е вечност, ала ми се струва, че вечност е това, което чувствавам, когато мисля за теб.

— Да, Матилде, вечни сме, защото се обичаме.

— Няма да повярваш, любими, с какво дълбоко чувство коленичих тази сутрин, когато се прибрахме у дома, пред образа на божията майка и с каква неизказана жар ѝ се молих! Струваше ми се, че цялата

се разтапям в сълзи. А тя като че ли ми се усмихна. Сега разбирам какво е благодарност.

— О, скъпа, небето те е дало на мен, за да имам пред кого да се прекланям! Обожавам те! Ти си светицата, която ще възнесе желанията ми до всевишния, той ми се открива чрез теб, в самата теб ми показва цялата своя любов. Какво друго е религията, ако не безпределно единение, вечен съюз на любещите сърца? Там, където са слети двама души, и господ е сред тях. Вечно ще дишам теб; гърдата ми никога не ще престане да те вдъхва. Ти си Божието величие, ти си вечният живот в най-прекрасна обвивка.

— Ах, Хайнрих, нали знаеш каква е ореста на розите? Ще целуваш ли посърналите устни и бледните страни с прежната нежност? Няма ли следите на старостта да станат и следи на отминалата любов?

— О, да би могла да надзърнеш с моите очи в душата ми! Но ти ме обичаш и, значи, ми вярваш. Не разбирам как може да се говори за преходност на красотата. Та тя не ще увехне никога! Онова, което така неразривно ме тегли към теб и събуди в мен вечния копнеж, не е родено в днешно време. Ако можеше да видиш каква ми се явяваш, какъв дивен образ прониква в чертите ти и сияе към мен отвред, тогава не би се страхувала от старостта. Земният ти облик е само сянка на този образ. Земните сили се стремят да го запазят, ала природата все още не е свършена. Този образ е вечен първообраз, частица от неведомия върховен свят.

— Разбирам те, скъпи ми Хайнрих, защото виждам нещо подобно, когато гледам теб.

— Да, Матилде, върховният свят е по-близо до нас, отколкото обикновено си мислим. Ние вече живеем в него и го виждаме тясно преплетен със земната природа.

— Ти ще ми разкриеш още много прелести, любими.

— О, Матилде, единствено от теб получих дарбата да предсказвам. Всичко, което имам, е твое; любовта ти ще ме отведе в светилищата на живота, в светая светих на духа; ти ще ме вдъхновиш за най-висшите прозрения. Кой знае дали любовта ни не ще се преобрази в пламенни криле, които да ни въздигнат и понесат към нашата небесна родина още преди старост-

та и смъртта да са ни настигнали? Нима не е чудо и това, че си моя и те държа в обятията си, че ме обичаш и искаш да бъдеш навеки моя?

— И на мен сега всичко ми изглежда правдоподобно, усещам ясно как в гърдата ми гори тих огън; кой знае, може би той ще ни преобрази и постепенно ще изпепели нашите земни вериги. Но кажи ми, Хайнрих, вярваш ли ми така безгранично, както аз на теб? Никога досега не съм изпитвала подобно нещо, дори към баща си, макар безкрайно да го обичам.

— Мила Матилде, дълбоко страдам, че не мога отведнъж да ти кажа всичко, че не мога в този миг да ти отдам сърцето си. И аз за пръв път в живота си говоря с пълна откровеност. Не мога да крия вече от теб нито една мисъл, нито едно чувство: трябва да знаеш всичко. Цялото ми същество се сгречи да се слее с твоето. Само безграничното самоотдаване може да удовлетвори любовта ми — защото любовта е самоотдаване. Тя е тайнствено сливане на нашите най-съкровени същности.

— Хайнрих, никога досега двама души не са се обичали така.

— Уверен съм в това — нали никога досега не е съществувала Матилде?...

— Не е съществувал и Хайнрих...

— Ах, закълни ми се още веднъж, че ще си моя навеки! Любовта е безкрайно повторение.

— Да, Хайнрих, кълна ти се да бъда твоя навеки, кълна ти се в незримото присъствие на майка ми.

— Кълна се да бъда вечно твой, Матилде! Това е толкова вярно, колкото е вярно, че любовта е знамение за присъствието на всевишния сред нас.

Дълга прегръдка и безбройни целувки скрепиха вечния съюз на двамата блажени влюбени.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Привечер дойдоха гости; дядото вдигна чаша за здравето на жениха и невестата, като обеща скоро да устрои пишно сватбено тържество.

— Защо да се бавим? — рече старецът. — Ранна сватба — дълга любов. От опит знам, че ранните бракове са най-щастливи. По-старите съпрузи вече не изпитват такова благоговение един към друг, както младите. Когато хората се наслаждават на младостта си заедно, тяхната връзка става неразривна. Споменът е най-трайната основа на любовта.

След като вечеряха, дойдоха още гости. Хайнрих помоли своя нов баща да изпълни онова, което му бе обещал.

— Днес обещах на Хайнрих да му разкажа една приказка — обърна се Клингзор към гостите. — Ако нямате нищо против, бих могъл да започна.

— Добре го е измислил Хайнрих — рече Шванинг, — отдавна не сте ни разказвали нищо.

Всички насядаха около камината, в която гореше огън. Хайнрих се настани до Матилде и я прегърна. Клингзор подхвана:

— Дългата нощ едва бе настъпила. Старият герой удари по щита си и кънтежът отекна из пустите улици на града. Повтори сигнала си три пъти. Тогава високите цветни прозорци на двореца се озариха отвътре и по тях затрепкаха фигури. Движеха се толкова по-бързо, колкото по-силна ставаше червеникавата светлина, от която уличките вече не бяха така тъмни. Постепенно започнаха да се осветяват и могъщите колони и зидове; накрая ги заля чисто, млечносинкаво сияние, под което самите те преливаха в най-нежни цветове. Всичко наоколо бе осветено. Отблясъците на фигурите, размахването на копията, мечовете, щитовете и шлемовете, които се накланяха отвсякъде към появяващите се тук-там корони, и накрая, когато те изчезнаха, сами отстъпиха място на прост зелен венец и образуваха около него широк кръг — всичко това се отразяваше в застиналото море, обгръщаше планината, върху която бе разположен градът; и дори високата планинска верига в далнината, която опасваше морето, бе наполовина озарена от меко сияние. Нищо не можеше да се различи ясно, ала все пак доличаше някакъв странен шум като от огромна далечна работилница. А самият град бе светъл и ясно различим. Високите му прозрачни стени отразяваха нежните лъчи, тъй че се виждаше удивителната хармония и

благородството в стила на всички сгради, а така също красотата на взаимното им разположение. Пред всички прозорци бяха поставени красиви глинени съдове, пълни с какви ли не ледени и снежни цветя, които искряха с чудна прелест.

Най-прекрасна от всичко бе градината на големия площад пред двореца. В нея растяха метални дървета и кристални храсти, а освен това тя бе осеяна с пъстри скъпоценни камъни и с плодове. Многообразието и грацията на очертанията, яркостта на светлината и на цветовете представляваха очарователно зрелище, чието великолепие се допълваше от високия вледенен водоскок в средата на градината. Старият герой бавно мина покрай вратите. Някакъв глас от вътрешността на двореца го назова по име. Той побутна вратата, която се откря с мек звън, и влезе в залата, като прикриваше очите си с меч.

— Още ли не си открил нищо? — попита със скръбен глас красивата дъщеря на Арктур. Тя лежеше върху копринени възглавки на един трон, изкусно изработен от голям серен кристал, а няколко девойки старателно разтриваха нежните ѝ крайници, създадени сякаш от мляко, съединено с пурпур. Изпод ръцете на девойките струеше на всички страни прекрасната светлина, изпълваща двореца с такова вълшебно сияние. През залата премина благоуханен повей. Героят млъчеше.

— Позволи ми да докосна щита ти — кротко промълви тя.

Той приближи към трона и стъпи върху пищния килим. Тя хвана ръката му, притисна я с нежност до дивната си гръд и докосна неговия щит. Доспехите му зазвънтяха, снагата му се оживи от всепроникваща сила. Очите му блеснаха, а сърцето гръмко заби в ризницата. Прекрасната Фрейя се развесели, а светлината, която струеше от нея, стана като че ли по-ярка.

— Кралят пристига! — извика една великолепна птица, която седеше в дъното на залата зад трона.

Прислужниците положиха върху принцесата небесносиво покривало, което я закри над гърдите. Героят отпусна своя щит и погледна нагоре към купола, към който се виеха две широки стълбища по двете страни на залата. Влизането на краля бе предшеству-

вано от тиха музика и не след дълго самият той се появи под купола, съпроводен от многобройна свита, подир което се спусна долу.

Прекрасната птица разпери сияйните си криле, размаха ги леко и запя на краля. От нея се носеха сякаш хиляди гласове:

Едва ли чужденецът ще се бави.
Прижда с топъл порив вечността.
Кралицата от сън ще се изправи,
щом всичко се разсипе в любовта.
Нощта студена ще ни изостави,
щом Приказката вземе пак властта.
Светът ще пламне в skutите на Фрейя —
копнежите ще стигнат и до нея.

Кралят нежно прегърна дъщеря си. Духовете на съзвездията обкръжиха трона и героят зае мястото си в строя. Безброй звезди на стройни групи изпълниха залата. Прислужниците донесоха маса и ковчеже, в което имаше множество листове с изписани по тях свещени тайнствени знаци, съставени от съзвездия. Кралят благоговейно целуна листовете, старателно ги размеси и подаде няколко на дъщеря си. Останалите задържа за себе си. Принцесата ги взе един по един и ги сложи на масата; сетне кралят внимателно огледа своите и като подбираше грижливо, започна да прибавя лист след лист към онези, които лежах на масата. Сегиз-тогиз той избираше един или друг лист едва ли не против волята си. Ала често личеше, че се радва, когато успява чрез добре подбран лист да създаде красива хармония от знаци и фигури. Още щом играта започна, всички наоколо захванаха да проявяват най-жив интерес и да правят най-причудливи гримаси и жестове — такива, сякаш в ръцете на всеки имаше някакъв странен инструмент, с който той усърдно работеше. В същото време из въздуха се разнесе тиха, но вълнуваща музика, която като че ли произлизаше от удивителните плетеници на сновящите из залата звезди и от останалите странни движения. Звездите се носеха ту бавно, ту забързано по непрестанно променящите се пътища и повтаряха в такт с музиката онези фигури, от които се състояха листовете. И

самата музика се изменяше подобно на картинките върху масата и макар преходите нерядко да бяха твърде странни и резки, все пак цялата музика бе обединена от една проста тема. Звездите летяха с невероятна лекота, като възпроизвеждаха очертанията на картинките. Те ту се сливаха в грамадна обща плетеница, ту се разделяха красиво на малки купчинки, ту дългата им редица се разсипваше като лъч на безброй искри, ту все по-нарастващите им малки кръгове и извивки отново се преобразяваха във фигура. През това време пъстрите образи в прозорците продължаваха да стоят неподвижни. Птицата непрекъснато прърхаше със скъпоценните си пера. И старият герой усърдно вършеше незримото си дело, когато кралят внезапно нададе радостен вик:

— Всичко ще се нареди! Желязо, хвърли меча си в пространството, за да узнаят хората къде цари мир.

Героят измъкна меча, който бе препасал, обърна го с острието към небосвода, сетне го сграбчи и го запрати през отворения прозорец по посока на града и леденото море. Мечът литна из въздуха като комета и, изглежда, се разби звънко в планинската верига, понеже при сблъсъка му с нея се разсипаха искри.

В това време красивият младенец Ерос лежеше в люлката си, а дойката му Джинистан я поклащаше и даваше гърдата си на Приказката, неговата млечна сестра. Беше покрила люлката с пъстрия си шал, за да не би светлината от ярката лампа на Писаря да обезпокои детето. Писаря дращеше неуморимо, само от време на време се извърщаше намръщен към детето и мрачно гледаше дойката, която му се усмихваше добродушно и мълчеше.

Бащата през цялото време ту влизаше, ту излизаше от стаята, като всеки път поглеждаше към детенцето и ласкаво кимаше на Джинистан. Все имаше да казва нещо на Писаря, който внимателно го изслушваше, записваше си и после предаваше листчетата на една прекрасна, приличаща на богиня жена, облегната на олтар, върху който стоеше тъмна съдина с бистра вода. Жената гледаше във водата с ясна усмивка, всеки път потапяше в нея листчетата и когато след изваждането им установеше, че някои знаци по тях са се запазили и са почнали да блестят, ги връщаше на

Писаря, който пък ги пришиваше в една голяма книга. Нерядко обаче всичко се изтриваше и Писаря очевидно се ядосваше, задето трудът му е отишъл на вятъра. Сегиз-тогиз жената се извърщаше към Джинистан и детето, потапяше пръста си в съдината и ги напръскваше с няколко капки, а те веднага след като докоснеха дойката, младенеца или люлката, се превръщаха в синя пара, която приемаше хиляди странни образи и неспирно се носеше с променливи движения край тях. Когато такава капка случайно паднеше върху Писаря, се сипваха множество числа и геометрични фигури, които той старателно нанизваше на конец и ги окачваше като украшение на тънката си шия. Майката на детето — олицетворение на прелест и очарование — често влизаше в стаята. Изглежда, тя непрекъснато бе заета с нещо; всеки път, когато излизаше, отнасяше по някоя вещ от покъщнината и ако начумереният Писар забележеше такова нещо, тъй като я следеше с подозрение, той почваше да ѝ държи дълга проповед, макар никой да не обръщаше внимание на думите му. Всички очевидно бяха свикнали с безполезните му възражения. Майката реши да накърми малката Приказка, ала твърде скоро я повикаха отново, затова Джинистан пак пое детето, което като че ли предпочиташе да суче от нея. Не щеш ли, бащата донесе тънка желязна пръчка, която бе намерил на двора. Писаря я разгледа, повъртя я чевръсто в ръцете си и скоро установи, че ако пръчката бъде окачена през средата за конец, тя сама се обръща на север. Джинистан също я взе, прегъна я, изви я, духна ѝ и не след дълго ѝ придаде формата на змия, която внезапно се ухапа за опашката. Разглеждането на пръчката скоро омръзна на Писаря. Той записа съвсем точно всичко, като се впусна в подробни разсъждения за възможната полза от тази находка. Но за голямо негово недоволство онова, което бе записал, не издържа на изпитанието и хартията излезе от съда съвсем бяла. Дойката продължи да върти пръчката. Изведнъж тя докосна с нея люлката и момчето започна да се пробужда, отметна покривалото, с една ръка заслони очите си от светлината, а другата протегна към змията. Щом я досегна, то скочи с такава пъргавина, че Джинистан се изплаши, а обзет от ужас,

Писаря едва не се отърколи от стола си. Като изскочи от люлката си, момчето застана насред стаята и с неизразима радост зараглежда съкровището, което се изопна от ръцете му в северна посока и очевидно го вълнуваше твърде силно. Самото момче растеше пред очите на всички.

— София — помоли то жената, — дай ми да пия от съдината ти.

Тя му я подаде незабавно, то започна да пие без прекъсване, а течността, изглежда, не намаляваше. Найсетне то върна съдината на благородната жена и нежно я прегърна. Погали и Джинистан, като я помоли да му даде пъстрия шал и благопристойно го завърза около бедрата си. Взе на ръце мъничката Приказка. Момчето толкова ѝ се хареса, че тя забърбори. Джинистан се засуети около него. Имаше прелестно лекомислен вид и го притискаше към себе си с такава страст, сякаш му бе годеница. Като му шепнеше нещо, тя го потегли към вратата на стаята, ала София посочи със строг жест към змията; в този миг влезе майката, към която момчето незабавно се спусна, за да я поздрави сред горещи сълзи. Писаря си бе отишъл намръщен. Влезе и бащата и като видя замрелите в нежна прегръдка майка и син, мина зад гърба им, отиде при красивата Джинистан и започна да я гали. София се качи по стълбището. Малката Приказка хвана перото на Писаря и започна да пише нещо. Майката и синът се вгълбиха в тих разговор, а бащата се измъкна с Джинистан в съседната стая, за да се отмори в обятията ѝ от дневния труд. Мина доста време, докато София се върне. Влезе и Писаря. Бащата също се появи и отново се зае с делата си. Върна се и Джинистан, чиито страни пламтяха. Писаря, който прогони с ругатни малката Приказка от мястото си, дълго не можа да сложи в ред своите неща. Подаде на София листовете, изписани от Приказката, за да му ги върне изчистени, ала скоро изпадна в ярост, понеже София извади потопените в съдината листови блестящи и недокоснати и ги сложи пред него. Приказката се притисна към майка си, която я накърми, подреди стаята, отвори прозорците, за да влезе свеж въздух, и се залови да приготвя пишна трапеза. От прозореца се откриваше великолепна гледка, ясният

небосвод се разстилаше над земята. На двора бащата работеше усърдно. Когато се умореше, той вдигаше очи към прозореца, от който Джинистан му хвърляше какви ли не лакомства. Майката и синът излязоха от стаята, за да се разпоредят и да подготвят всичко необходимо за взетото решение. Писаря драскаше с перото и се мръщеше всеки път, когато му се налагаше да попита за нещо Джинистан, която благодарение на отличната си памет не бе забравила нищо от случилото се. Появи се Ерос, облечен в красиви доспехи, които бе украсил с пъстрия шал. Той поиска от София съвет кога и по какъв начин да се отпрати на път. Без никой да го кани, Писаря се намеси в разговора и пожела тутакси да състави подробен план на пътуването, но никой не обърна внимание на предложението му.

— Стига да искаш, можеш и веднага да тръгнеш. Джинистан ще те придружи — рече София. — Тя знае всички пътища, пък и нея я познават навсякъде. Ще приеме облика на майка ти, за да не те въвежда в съблазън. Ако намериш краля, спомни си за мен: тогава ще дойда да ти помогна.

Джинистан размени облика си с този на майката, което — както личеше по всичко — бе напълно по вкуса на бащата. Писаря много се зарадва на заминаването им, още повече, че на прощаване Джинистан му подари своя бележник, който съдържаше подробна семейна хроника. Сега единствено малката Приказка му бе тръгн в очите и той повече от всичко жадуваше да види и нея сред заминаващите, за да бъде спокоен и доволен. Всички коленичиха пред София, а тя ги благослови и им отсипа в едно блюдо от своята вода; майката бе дълбоко опечалена. Малката Приказка много искаше да тръгне с останалите, а бащата бе твърде зает извън къщата, за да тъгува кой знае колко... Заминаха през нощта, а месецът стоеше високо на небето.

— Скъпи Ерос — каза Джинистан, — трябва да бързаме, за да стигнем при баща ми, който дълго не ме е виждал и ме е дирил с безкраен копнеж по цялата земя. Нали виждаш колко бледо и посърнало е лицето му? Чрез теб той ще ме познае и под чуждия облик.

Вървеше Любовта по път,
от Месеца следен.
Разсипан в сенки бе светът
и странно украсен.

В златопоръбена мъгла
потеглила бе тя
над планини и над поля
към приказни места.

Издигаха се с дивна страст
налетите гърди
в предчувствие за ведър час,
по-сладък от преди.

Копнежът, тъй и неразбрал,
че тя е тук почти,
изписа горест и печал
по своите черти.

Но все пак малката змия
разпръсна всеки страх:
на север пътя осия
и бе водач за тях.

Света преброди любовта,
но най-подир се спря —
дари тя Месеца-баща
отново с дъщеря.

Върху престола от сребро
унил седеше той...
Но чул детето си добро,
намери в миг покой.

Дълбоко разчувствуван, Ерос ги гледаше как се прегръщат с нежност. Най-сетне развълнуваният старец се овладя и поздрави своя гост. После грабна един огромен рог и мощно затръби с него. Гръмък зов се разнесе из древния замък. Островърхите кули с лъскавите топки по тях и надвисналите черни покриви потрепераха. Замъкът не пострада, тъй като бе достигнал планината отвъд морето. Отвсякъде заприиждаха

слуги, чийто странен вид и чудати дрехи изпълниха Джинистан с безмерно възхищение и не уплашиха Ерос. Джинистан поздрави старите си познати, а те всичките застанаха пред нея в нова сила и с цялото великолепие на своята природа. Кроткият отлив бе последван от необуздания дух на прилива. Древните урагани се прислониха към туптящата гръд на пламенните, страстни земетресения. Нежните дъждовни ивици се оглеждаха за пъстроцветната дъга, която бледнееше далеч от привличащото я слънце. Суровият гръм изливаше своето негодувание заради глупостта на мълниците иззад безбройните облаци, които мамеха с хилядите си прелести пламенните юноши. Зорницата и Вечерницата, двете миловидни сестри, се зарадваха особено много на пристигането на двамата, плачеха със сладостни сълзи и ги прегръщаха. Невъзможно е да бъдат описани всички тези забележителни придворни! Старият крал не можеше да се нагледа на дъщеря си. Тя беше безкрайно щастлива, задето отново се намираще в замъка на баща си, и не се уморяваше да разглежда познатите чудеса и рядкости. А когато кралят ѝ даде ключа от съкровищницата и ѝ разреши да устрой там представление в чест на Ерос, което да го забавлява, докато дадат знак за отпътуването му, радостта ѝ бе неопишуема. Съкровищницата представляваше голяма градина, която бе толкова разнообразна и пищна, че надминаваше всякакви представи. Под огромните корони на облачните дървета се гущеха безброй въздушни замъци с най-причудлив вид, един от друг по-прекрасни. Из градината пасяха стада със сребърна, златна и пурпурна вълна, а горичката се оживяваше от присъствието на извънредно странни животни. Тук-там пред погледа изникваха чудновати картини, а вниманието непрекъснато бе заето от празнични шествия и странни колесници, които идеха отвсякъде. Лехите бяха отрупани с пъстри цветя. Замъците бяха пълни с оръжия, разкошни килими, дамаски, завеси, бокали, всякакви съдове и сечива, които нямаха чет. На едно възвишение видяха романтична местност, осеяна с градове и замъци, с храмове и гробища; очарованието на населените равнини в нея се съчетаваше със страховитата прелест на пустинята и на скалистите скатове. Най-красивите цветове се свързваха

в удивително хармонични съчетания. Планинските върхове проблясваха като весели огънове под своите ледени и снежни покривала. Равнината се усмихваше в нежен знак. Далнината се кипреше във всички отсенки на синия цвят, а на тъмния фон на морето се открояваха безброй пъстри флагове на кораби от многочислени флотилии. Някъде отзад се забелязваше корабкрушение, а отпред — весел селски пир; в далечината се очертаваше страховито-красивото изригване на вулкан, опустошението на земетръс, а по-наблизо се виждаха нежните ласки на двама влюбени под сянката на дърветата. Встрани се водеше кръвопролитна битка, а под нея личеше театрална сцена, изпълнена с най-смехотворни маски. Пак отпред, само че на другата страна, се виждаше тялото на млада девойка, поставено върху катафалка, безутешният ѝ любим, който я бе взел в прегръдките си, а до него — облените в сълзи родители. В дъното пък седеше миловидна майка с дете на гърдите си; в нейните нозе бяха приседнали ангели, които поглеждаха иззад клоунките над главата ѝ. Сцените непрекъснато семеняха, докато найподир се сляха в тайнствено представление. Небето и земята закипяха. Разразиха се всевъзможни ужаси. Някакъв мощен глас призова всички да грабнат оръжията. Откъм тъмните планини се спусна като вихър страховитата войска от скелети с черни знамена и връхлетя върху живота, чиито млади отреди празнуваха весело в светлата долина и не очакваха нападението. Надигна се ужасен тътен, земята затрепера; бурята вилнееше, а нощта се озаряваше от чудовищни метеори. Пълчищата на привиденията започнаха да късат с нечувана жестокост нежните тела на живите. Лумна клада, която с ужасяващ вой започна да поглъща децата на живота. Внезапно от тъмната купчина пепел бликна на всички страни синкавомлечен поток. Призраците понечиха да избягат, но потокът растеше с неимоверна бързина и погълна отвратителните твари. Скоро всички ужаси бяха унищожени. Небето и земята се сляха в сладостна музика. Чудно красиво цвете засия върху кротките вълни. Над потока се издигна блестяща дъга, а от лявата и от дясната ѝ страна имаше божества, седнали на разкошни тронове. Найотгоре седеше София, взела в ръцете си съда, а до нея

се намираше прекрасен мъж; в къдриците му бе положен венец от дъбови гранки, а в дясната си ръка вместо скиптър държеше палмовото клонче на мира. Лист от лилия се свеждаше над чашката на плаващото цвете; върху него седеше мъничката Приказка и пееше под звуците на арфата нежни песни. В чашката се намираше самият Ерос; той се приведе над прелестната спяща девойка, която здраво го обви с ръцете си. Край двамата се сключиха по-малки листенца, които ги прикриха до бедрата и като че ли ги преобразиха в едно и също цвете.

Изпълнен с възхита, Ерос благодари на Джини-стан. Прегърна я нежно, а тя отвърна на ласките му. Юношата бе уморен от трудния път и от многообразието на видяното, затова копнееше за уют и почивка. Джини-стан, която се чувствуваше все по-силно привлечена от прекрасния си спътник, дори не помисляше да му напомни за питието, което му бе дала София, преди да се отправят на път. Тя го отведе в една поотдалечена баня, сне доспехите му, а сама облече нощна дреха, която я правеше особено непозната и прелъстителна. Ерос се потопи в опасните вълни и излезе опиянен от тях. Джини-стан го избърса и разтри силното му юношеско тяло. Той си спомни с пламенен копнеж за своята любима, обгърна със сладостно безумие съблазнителната Джини-стан и безгрижно се отдаде на бурните ѝ ласки. Накрая, след като изпита всички сладострастни удоволствия, заспа на прекрасната гръд на своята спътница.

През това време у дома бе настъпила печална промяна. Писаря бе въвлякъл слугите в опасен заговор. Злобната му душа отдавна бе търсила случай да граби властта в къщата и да отхвърли своята зависимост. Такъв случай най-после му се бе удал. Привържениците му заловиха първо майката и я оковаха в железни вериги. Бащата също бе оставен само на дъжд и вода. Мъничката Приказка чу някакъв шум в стаята, скри се зад олтара и като съзря там тайна врата, бързо я отвори. Зад нея видя стълба, която водеше надолу. Приказката затвори вратата подир себе си и се спусна в мрака по стълбата. Писаря се втурна яростно в помещението, за да отмъсти на Приказката и да плени София. Ала тях ги нямаше. Нямаше

го и съда с водата. Обзет от гняв, Писаря изпотроши целия олтар, но така и не откри тайната стълба.

Мъничката Приказка дълго слиза по стълбата. Най-сетне се озова на площад, заобиколен от великолепно колониада и затворен с голяма порта. Всички предмети там бяха тъмни. Въздухът приличаше на огромна сянка; на небето сияеше черно тяло. Отделните предмети се различаваха съвсем ясно, понеже всеки от тях имаше свой собствен черен оттенък и хвърляше светло зарево; тук светлината и сянката сякаш бяха разменили своите роли. Новият свят, в който попадна Приказката, я изпълни с голяма радост. Тя се заглежда с детинско любопитство. Накрая пристъпи към портата, пред която върху масивен пиедестал бе седнал прекрасен сфинкс.

— Какво търсиш тук? — попита я сфинксът.

— Търся онова, което ми принадлежи — отвърна Приказката.

— Откъде идеш?

— От древността.

— Ти си още дете.

— И такава ще си остана навеки.

— Кой ще те брани?

— Аз сама се браня. Къде са сестрите? — попита Приказката.

— Навред и никъде — отвърна сфинксът.

— Познаваш ли ме?

— Още не.

— Къде е любовта?

— Във Въображението.

— А София?

Сфинксът промърмори нещо неразбираемо и шумоля с криле.

— София и Любовта! — тържествуващо възкликна Приказката и мина през портата. Навлезе в огромна пещера и радостно се запъти към старите сестри, които вършеха чудноватото си дело в здрачевината на една лампа, която хвърляше черни отблясъци. Не дадоха вид, че са забелязали малката гостенка, която дружелюбно се засуети около тях.

Най-сетне едната присви устни и изграчи:

— Какво търсиш тук, лентяйке? Кой те е пуснал? Детинското ти подкачане кара тихия пламък да се

олюлява. Зехтинът изгаря напразно. По-добре ще е да седнеш и да се заловиш с нещо полезно.

— Мила лельо — рече Приказката, — съвсем не обичам да безделнича. Ама какъв смешен пазач си имате само! Искаше му се да ме сграбчи в прегръдките си, но навярно доста се беше наял, та не можа да се изправи. Позволете ми да седна пред вратата и ми дайте да преда. Тук не виждам добре, а освен това, когато преда, обичам да пея и да си бърборя — това би могло да смущава сериозните ви размишления.

— Няма да те пуснем от пещерата, но в съседната стая има светлина, защото един лъч от горния свят прониква през скалната цепнатина. Преди там, щом като си толкова сръчна. Тук има цели грамади от стари нишки, можеш да ги усучеш. Но внимавай: ако предеш немарливо или скъсаш нишката, преждата ще се обвие около теб и ще те задуши.

Старицата злобно се засмя и продължи да преде.

Приказката взе цял наръч нишки, а така също хурката и вретеното и като подскачаше и си пееше, отиде в съседната стая. Погледна през цепнатината и видя съзвездие Феникс. Възрадвана от щастливото знамение, тя весело започна да преде, откряна вратата на стаята и полугласно запя:

Чеда от стари ери,
будете се от сън!
Разкрийте тежки двери —
зора зори навън!

От нишките на всеки
една ще оплетат —
по дружески пътеки
да крачим из света!

Единство да настане
и в мен да бъдеш ти —
едно сърце в гърдата ни
до края да тупти!

Сега сте още слаби,
но даже на игра
погнете Трите Баби
из тая пещера!

Вретеното се движеше с невероятна бързина между слабичките ѝ нозе, а с двете си ръце тя усукваше тънката нишка. Докато пееше, се появиха безброй светлинки, които се промъкваха през процеп на вратата и се разпръсваха из пещерата, като се превръщаха в уродливи призраци. Стариците не преставаха да предат със смръщени лица и да чакат малката Приказка жално да завика; но какъв бе техният собствен ужас, когато иззад гърбовете им неочаквано надзърна някакъв страховит нос и щом се огледаха, видяха цялата пещера изпълнена с отвратителни същества, които вършеха какви ли не безчинства. Те се скупчиха плътно една до друга, нададоха ужасен вой и навярно биха се вкаменили от страх, ако в този миг в пещерата не бе влязал Писаря, който стискаше в ръка корен от мандрагора¹. Светлинките се изпокриха в скалните цепнатини и пещерата се освети съвсем, защото сред общия смут черната лампа падна и угасна. Стариците се зарадваха на идването на Писаря, но бяха изпълнени със злоба към малката Приказка. Повикаха я, закрепяха ѝ с хрипливите си гласове и ѝ забраниха да преде повече. Писаря, който предполагаше, че малката Приказка е вече във властта му, се усмихна подигравателно и рече:

— Добре, че си тук, та човек може да те хване на работа. Надявам се, че няма да ти липсват и наказания. Дотук те доведе твоят добър дух. Тъй че живеи дълго и бъди щастлива.

— Сполай ти за добрата дума — отвърна Приказката. — Личи си, че ти се иска да живнеш по-приятно. Липсва ти само пясъчният часовник и сърпът, иначе щеше да приличаш досущ на хубавичките мои лели. Ако ти трябва някое гъше перо, можеш да си изтръгнеш цяла стиска перушина от страните им.

На Писаря сякаш му идеше да връхлети върху нея. А тя се усмихна и каза:

— Ако са ти мили твоите гъсти коси и умните очи, съветвам те да се пазиш от ноктите ми. Пък и нямаш кой знае какво за губене!

Позеленял от ярост, Писаря се извърна към стариците, които търкаха очи и търсеха пипнешком своите

¹ На корена от мандрагора в средновековието са се приписвали магически свойства. — Б. пр.

кадели. Не откриха нищо, тъй като лампата бе угаснала, и обсипаха Приказката с ругатни.

— Пратете я да ви лови тарантули, от които правите масло за лампата — злобно рече Писаря. — За ваше успокоение ще ви кажа, че Ерос пърха къде ли не и непрекъснато създава работа за ножиците ви. Майка му, която често ви караше да предете нишките по-дълги от обикновено, утре ще стане плячка на пламъците.

Той се почеса, за да се засмее, когато видя, че тази новина накара Приказката да се просълзи, сетне даде парченце от корена на стариците и излезе, като сбърчи нос. Сестрите сърдито заповядаха на Приказката да отива за тарантули, макар да имаха още достатъчно масло. Приказката се престори, че отваря вратата, затръшна я силно, а после се прокрадна на пръсти в дъното на пещерата, където бе повесена стълба. Изкатери се бързо по нея и скоро се озова пред един затворен капак, който водеше към покоите на Арктур.

Кралят седеше в обкръжението на съветниците си, когато се появи Приказката. Северната корона красеше челото му. Държеше лилията в лявата си ръка, а с дясната бе хванал везните. В нозете му се бяха сгушили орел и лъв.

— Слава на твоя всевечен престол, господарю! — промълви Приказката, като се поклони почтително. — Нека радостни вести спохождат раненото ти сърце! Нека по-скоро се пробуди мъдростта! Нека навеки се възцари мирът! Нека бурната любов намери покой! Нека се проясни сърцето ти! Нека живее миналото, нека бъдещето придобие плът!

Кралят докосна с лилията откритото ѝ чело.

— Всичко, което пожелаеш, ще бъде изпълнено.

— Ще моля три пъти, а дойда ли четвърти път, любовта ще бъде на прага. Дай ми сега лирата.

— Донеси я, Еридан! — извика кралят.

Еридан се сипна с шум от тавана, а Приказката извади лирата от бляскащите му струи.

Приказката сръчно удари няколко пъти по струите; кралят заповяда да ѝ дадат един бокал, а тя отиде от него и като благодари, се оттегли. Плъзгаше се

по морето, покрито с лед, като описваше изящни дъги и свиреше на лирата си весели мелодии.

Ледът ѝ отговаряше, като издаваше очарователни звуци под стъпките ѝ. Чукарът на скръбта реши, че това са гласовете на децата му, които дирят своя баща и се завръщат при него, ето защо отвърна с хилядократно ехо.

Скоро Приказката стигна до брега, където срещна майка си — бледна и с измъчено лице; беше станала по-стройна и по-строга, а благородните ѝ черти издаваха и следи от безнадеждна горест и трогателна вярност.

— Какво е станало с теб, майчице? — попита Приказката. — Та ти ми се виждаш съвсем променена; ако не беше знакът на сърцето ми, нямаше да те позная! Изгарях от надежда, че още веднъж ще мога да се отморя на гърдите ти. Толкова отдавна тъгувам за теб!

Джинистан я погали нежно, а лицето ѝ стана радостно и приветливо.

— Знаех си аз, че Писаря няма да те хване — рече тя. — Ето, видяхме се, а това ме изпълва със сили. Макар да съм в беда и в нужда, скоро ще намеря утеха. Може би и аз ще имам миг покой. Ерос е някъде наблизо и когато те види, а ти му поговориш, може би ще се спре за кратко време. А сега легни на гърдта ми; ще ти дам онова, което имам.

И тя сложи Приказката да седне на скута ѝ, подаде ѝ гърдта си и като се усмихна на детето, което жадно засука, продължи:

— Сама съм си виновна, че Ерос стана такъв див и непостоянен. Ала все пак не се разкайвам, понеже часовете, които прекарах в обятията му, ме направиха безсмъртна. От пламенните му ласки просто се разтапах! Струваше ми се, че той иска да ме унищожи като някакъв небесен хищник, а сетне гордо да тържествува над трепетната си жертва. Твърде късно се събудихме от запретеното опиянение, при това странно променени. Дълги сребристобели крила покриваха белите му рамене и пленителните извивки на гъвкавия му стан. Силата, която внезапно го бе преоборила от момченце в юноша, сякаш изцяло се пренесе в сияйните крила, а той отново се превърна в момчен-

це. Тихата жар на лика му се преобрази в игривия пламък на една светлинка, святата строгост — в престо-сторена закачливост, спокойната значимост — в детинско непостоянство, благородната пристойност — в смехотворна припряност. Почувствувах, че искрената страст сега непреодолимо ме влече към своенравното момченце, страдах, когато то отвърщаше с весели насмешки или с равнодушие на нежните мои молби. Забелязах промяна и в себе си. Безгрижната ми веселост изчезна и отстъпи мястото си на скръбна замисленост, на крехка свенливост. Искаше ми се да се скрия от очите на всички, но заедно с Ерос. Не ми стигаше смелост да срещна оскърбителния му поглед и се чувствувах ужасно посрамена и унижена. Не мислех за нищо друго освен за него и бях готова да дам и живота си, за да го избавя от пороците му. Обожавах го както и по-рано, макар той дълбоко да оскърбяваше чувствата ми.

Той си отиде и ме изостави, макар покъртително и с горещи сълзи да го умолявах да остане при мен, и оттогава го следвам навсякъде. А той сякаш нарочно ме дразни. Едва съм го настигнала, и отново отлита коварно от мен. Стрелите му вредом носят опустошение. Не върша нищо друго, освен да утешавам нещастниците, макар сама да имам нужда от утеха. Техните гласове, които ме зоват, ми сочат неговия път, а горестният им плач, когато се налага да ги напусна, се влива дълбоко в душата ми. Писаря ни преследва с ярост и мъсти на бедните ранени. Плод на онази тайнствена нощ бяха множество странни деца, които приличат на дядо си и носят неговото име. Крилати като своя баща, те непрекъснато го съпровождат и мълчат нещастниците, поразени от стрелите му. Но ето че се задава върволицата на веселите люде. Трябва да вървя; сбогом, сладко мое дете! Когато той е наблизо, страстта ми се пробужда. Нека щастието бъде твой спътник!

Ерос премина край тях, без да удостои Джинистан с ласкав поглед, макар тя да се втурна насреща му. Затова пък се извърна приветливо към Приказката, а малките му спътници весело затанцуваха около нея. Приказката се зарадва, че отново вижда своя млечен брат, и запя весела песен под звуците на лирата. Ерос

сякаш се замисли и изпусна лъка си. Спътниците му заспаха на тревата. Джинистан успя да го прегърне, а той търпеливо понесе ласките ѝ. Накрая и Ерос оклюма глава, притисна се към скута на Джинистан и там заспа, като я покри с крилата си. Уморената Джинистан бе безмерно щастлива и не свалеше очи от красивото спящо момче. По време на песента отвсякъде се появиха тарантули, които разстлаха над тревата блестяща мрежа и чевръсто се движеха по нишките ѝ в такт с музиката. Приказката започна да утешава майка си и обеща скоро да ѝ помогне. Чукарът повтаряше музиката с нежни отгласи, като приспиваше още повече дремещите. Джинистан пръсна из въздуха няколко капки от грижливо съхраняваната съдина и върху спящите се спуснаха светли съновидения. Приказката взе съдината със себе си и продължи своя път. Струните ѝ не замлъкнаха, а тарантулите следваха вълшебните звуци по бързо изпredenите нишки.

Не след дълго тя съзря отдалеч високия пламък на една клада, който се издигаше над зелената гора. Погледна скръбно към небето и се зарадва, понеже видя сиңбото покривало на София, което се разстилаше над земята и покриваше навеки страшната бездна. Слънцето на небосвода бе огненочервено от гняв; мъгщият пламък всмукваше заграбената от него светлина и макар слънцето да се мъчеше да задържи лъчите си, ставаше все по-бледо и се покриваше с петна. Колкото повече избледняваше слънцето, толкова по-бял и по-неукротим ставаше пламъкът. Той поглъщаше светлината с все по-голяма сила и скоро сиянието, обкръжаващо дневното светило, беше напълно изличено, тъй че самото слънце се превърна в мъждив блестящ диск, а всеки нов порив на завистта или на гнева засилваше изригването на отиващите си светлинни вълни. Накрая от слънцето остана само черна изгоряла шлака, която се посипа в морето. Пламъкът заблестя така, че е невъзможно да се опише. Кладата изгоря, а сиянието бавно се вдигна и пое на север. Приказката влезе в двора, който изглеждаше запустял, а през изминалото време къщата бе рухнала. В цепнатините на прозоречните первази бяха избуяли тръни, а по разбитите стъпала пъплека всевъзможни насекоми. До ушите на Приказката стигна страшен

шум, който идеше откъм стаята. Писаря и неговите другари ликуваха, обзети от буйна радост заради огнената смърт на майката, но гибелта на слънцето здравата ги изплаши.

Напразно се бяха опитвали да угасят пламъците, при което сериозно бяха пострадали. Болката и страхът изтръгнаха от устата им неистови проклетия и вайкания. Още по-силно се изплашиха, когато в стаята влезе Приказката; втурнаха се с бесен вик насреща ѝ, за да излеят върху нея гнева си. Приказката обаче се скри зад люлката, а необузданите ѝ преследвачи попаднаха в мрежата на тарантулите, които им отмъстиха с безброй ухапвания. Цялата тълпа затанцува бясно, а Приказката весело им свиреше. Като се смееше на забавните им гримаси, тя отиде при развалините на олтара и ги разчисти, за да открие тайната стълба, по която се спусна заедно със свитата си от тарантули.

Сфинксът запита:

- Кое е по-внезапно от мълнията?
- Мъстта! — отвърна Приказката.
- Кое е най-нетрайно?
- Владението, което не заслужаваш.
- Кой познава света?
- Онзи, който познава себе си.
- Какво наричаме вечна тайна?
- Любовта.
- У кого е скътана тази тайна?
- У София.

Сфинксът се сгърчи жалостно и Приказката влезе в пещерата.

— Ето ви тарантулите — рече тя на стариците, които отново бяха запалили лампата си и работеха усърдно. Те се стреснаха, а едната се нирна към Приказката с ножица в ръка, за да я промуши, но неочаквано настъпи една тарантула, която я ужили по крака. Старицата изпищя сърцераздирателно, останалите се втурнаха да ѝ помагат, ала също бяха изпожилени от разярените тарантули. Вече не можеха да стигнат до Приказката и скачаха като обезумели наоколо.

— Веднага ни изпреди леки танцувални дрехи! — злобно викнаха те на малката Приказка. — Тия, в които сме облечени, са такива, че не можем да се помръднем и почти умираме от жегата; само че трябва да

размекнеш нишката със сок от паяк, за да не се скъса. И втъчи в дрехата цветя, израсли в огън, инак те чака смърт!

— Ама разбира се! — рече Приказката и отиде в съседната стаичка. — Ще ви набавя три тлъсти мухи — рече тя на паяците-кръстоносци, които бяха опнали въздушната си прежда навред по тавана и по стените, — но затова трябва веднага да ми изтъчете три хубави леки дрехи. Ей сегичка ще донеса и цветя, които трябва да бъдат втъкани в тях.

Паяците-кръстоносци се съгласиха и тозчас се заловиха за работа. Приказката се покатери по стълбата и отиде при Арктур.

— Господарю — рече му тя, — злите танцуват, а добрите почиват. Пламъкът пристигна ли?

— Пристигна — каза кралят. — Нощта свърши и ледът се топи. Съпругата ми вече се вижда в далечината. Онази, която е мой враг, чезне. Всичко оживява отново. Но аз все още не мога да се покажа, понеже, когато съм сам, не съм крал. Пожелай си каквото искаш.

— Искам цветя, израсли в огън — рече Приказката. — Зная, че имаш изкусен градинар, който умее да ги отглежда.

— Хей, Цинк — извика кралят, — донеси ни цветя!

Градинарят пристъпи напред, донесе една делва, пълна с огън, и започна да ръси в нея бляскави семена. Не мина много време и оттам излетяха цветя. Приказката ги събра в престилката си и пое по обратния път. Паяците се бяха потрудили добре, оставаше им само да прикрепят цветята, с което се захванаха веднага, проявявайки много вкус и ловкост. Приказката благодарно не късаше краищата на нишките, свързани все още с телата на тъкачите.

Тя отнесе дрехите на уморените танцьорки, които бяха грохнали на земята, облени в пот, и си почиваха за няколко мига от непривичното напрежение. Съблече чевръсто мършавите красавици, а те не спираха да ругаят малката си прислужница, и им облече новите дрехи, които бяха ушити изящно и им стояха отлично. Докато вършеше всичко това, тя непрекъснато хвалеше прелестта и добротата на своите повелителки, а стариците, изглежда, останаха доволни от ласкател-

ствата и от красотата на новата си премяна. Междуременно те си бяха отдъхнали, отново им се прииска да танцуват и трите весело започнаха да се въртят, при което коварно обещаваха на малката дълъг живот и добра награда. Приказката се върна в съседната стая и рече на паяците:

— Сега можете спокойно да изядете мухите, които примамих във вашата тъкан.

Паяците и без това бяха достатъчно раздразнени от непрекъснатото дърпане на нишките, чиито краища бяха все още прикрепени към телата им; а стариците се мятаха като безумни. Ето защо паяците изскочиха и се нахвърлиха върху танцуващите баби. Те понечиха да се отбранят с ножицата, ала Приказката тайно я бе изнесла. Така стариците претърпяха поражение от своите другари по занаят, които бяха доста изгладнели. Паяците отдавна не бяха вкусвали таква сладко ядене, затова изсмукаха стариците до мозъка на костите. Приказката надзърна през скалната цепнатина и видя навън Персей с големия железен щит. Ножицата сама литна към щита и Приказката помоли Персей да изреже с нея крилата на Ерос, а после да увековечи с щита си сестрите и да завърши великото дело.

Сетне тя напусна подземното царство и радостно се възнесе в двореца на Арктур.

— Целият лен е изтъкан. Мъртвото е отново бездиханно. Живото ще управлява, ще придава форма на безжизненото и ще го използва. Вътрешното ще стане зримо, а външното ще се скрие. Завесата скоро ще се вдигне и представлението ще започне. Още веднъж се обръщам към теб с молба, а сетне ще преда дните на вечността.

— О, щастливо дете — рече трогнатият монарх, — ти си нашата избавителка.

— Аз съм само кръстницата на София — каза Приказката. — Разреши на Турмалина, Цинка и Златото да ме изпроводят. Трябва да събера пепелта на онази жена, която се грижеше за мен като майка, а древният Носач отново трябва да се вдигне, за да може земята отново да се възнесе, а не да лежи сред хаоса.

Кралят повика онези трима и им повели да съпроводят Приказката. В града бе светло, а из улиците

цареше оживление. Морето се разбиваше с рев във високата скала. Приказката пътуваше в кралската карета заедно със своите спътници. Турмалинът грижливо събираше литналата пепел. Обходиха цялата земя и най-сетне стигнаха при стария великан, по чиито плещи взеха да се спускат. Той сякаш бе вцепенен, та не се помръдваше. Златото тикна в устата му монета, а градинарят пъкна под пояса му леген. Приказката докосна очите му и навлажни челото му с вода от своята съдина. Водата едва се бе стекла от очите в устата и по-надолу в легена, когато по мишците на великана пробягна като мълния искрата на живота. Той отвори очи и могъщо се изправи. Приказката скочи при спътниците си върху въземащата се земя и приветливо го поздрави.

— Пак ли си дошло, дете мое? — попита старецът. — През цялото време те сънувах. Все си мислех, че ще се появиш преди земята и очите ми да станат твърде тежки. Трябва да съм спал дълго...

— Земята отново е лека, тя винаги е била лека за добрите — рече Приказката. — Възвръщат се древните времена. Скоро пак ще се озовеш сред старите си познати. Ще изпреда за теб радостни дни, ще си имаш и помощник, за да можеш сегиз-тогиз да участвуваш в нашите веселби и да вдъхваш младост и сила в обятията на някоя приятелка. Къде са Хесперидите, старите наши домакини?

— Те са при София. Скоро градината им ще разцъфти отново и в нея пак ще ухаят златните плодове. Те обикалят навред и събират униващите растения.

Приказката се оттегли и забърза към дома си. Той съвсем се бе превърнал в развалина. Стените бяха обрасли с бръшлян. Високи храсти хвърляха сянка над някогашния двор, мек мъх покриваше старите стъпала. Приказката влезе в стаята. София бе застанала до олтара, който отново бе изграден. Облечен в доспехи, Ерос лежеше в нозете ѝ по-сериозен и по-благороден откогато и да било. От тавана висеше разкошен полилей. Подът бе настлан с пъстри камъчета, а в широк кръг около олтара бяха разположени благородни и многосмислени изображения. Джинистан се надвеси над ложето, върху което бащата, изглежда, бе потънал в дълбок сън, и зариде. Изразът на благоговейна лю-

бов безкрайно повишаваше цъфтящата ѝ прелест. Урната със събраната пепел Приказката предаде на святата София, която нежно я прегърна.

— Мило дете — рече ѝ тя, — със своето усърдие и с верността си ти заслужи място сред вечните звезди. Ти избра в себе си безсмъртното. Феникс е твой. Ти ще бъдеш душата на нашия живот. А сега събуди женеха. Вестителят зове: Ерос трябва да намери Фрейя и да я разбуди.

Тези слова изпълниха Приказката с голяма радост. Тя повика своите спътници Златото и Цинка, сетне приближи към ложето. Джинистан я гледаше, изпълнена с очакване. Златото разтопи монетата и напълни вместилището, в което лежеше бащата, с блестяща струя. Цинкът обви гърдите на Джинистан с верига. Тялото на бащата се понесе върху трепкащите вълни.

— Наведи се, майчице — каза Приказката, — и положи ръка върху сърцето на възлюбения.

Джинистан се наведе. Тя зърна многократно отражения си образ. Веригата докосна потока, а ръката ѝ — неговото сърце; той се пробуди и привлече възхитената съпруга към гърдите си. Металът се втвърди и се превърна в светло огледало. Бащата се надигна, очите му заблестяха и макар целият му облик да бе прекрасен и внушителен, все пак неговото тяло бе нещо като тънка, безкрайно подвижна течност, в чиито разнообразни и пленителни движения се отгатваше всяко впечатление.

Щастливата двойка се приближи към София, която ги благослови и им напомни усърдно да се съветват с огледалото, защото то отразява всичко в истинския му вид, унищожава всякакви измами и завинаги съхранява първообраза. Сетне тя взе урната и изсипа пепелта в чашата на олтара. Разнесе се меко шипене, което показва, че пепелта се е разтворила, а по дрехите и къдриците на присъстващите премина кротък вятър.

София подаде чашата на Ерос, а той — на останалите. Всички опитаха божественото питие и усетиха неизказана радост, когато почувствуваха в себе си поздрав на майката. Тя бе във всички, всички бяха като че ли преобразени от тайнственото ѝ присъствие.

Очакваното се сбъдна и надхвърли всички грани-

ци. Всички забелязаха какво им е липсвало досега, а стаята се превърна в обител на блажените. София каза:

— Великата тайна е открита за всички и ще остане завинаги неразгадана. Новият свят се ражда от страданието; пепелта се разтваря в сълзите и се превръща в нектар на вечния живот. Във всеки е вселена небесната майка, за да ражда вечно нов младенец. Чувствувате ли сладостното раждане в ударите на сърцата си?

Тя изля върху олтара остатъка от течността в чашата. Земята се разтърси в своята глъб. София рече:

— Ерос, иди със сестра си при своята любима. Скоро пак ще ме видите.

Приказката и Ерос бързо се отдалечиха заедно със своите спътници. Над земята се бе разстлала могъща пролет. Всичко надигаше глава и се раздвижваше. Земята се носеше по-близо до покривалото на София. Месецът и облаците, образували весела тълпа, се рехна на север. Кралският замък сияеше дивно над морето, а по зъберите му бяха се изправили в цялото свое великолепие кралят и неговата свита. Пред очите им навсякъде се завихряха валма прах, от които като че ли израстваха познати фигури. Съзираха тълпи от юноши и девойки, които струяха към замъка и възторжено ги приветствуваха. На много от хълмовете седеше по една щастлива двойка влюбени, които току-що се бяха пробудили; те се сливаха в прегръдка, за която дълго бяха копнели, и тъй като новият свят им се струваше сън, непрестанно се мъчеха да се убедят на дело в неговата истинност.

Цветята и дърветата буйно растяха и зеленееха. Сякаш всичко се бе сдобило с душа. Всичко говореше и пееше. Приказката приветствуваше навсякъде своите стари познати. Зверовете пристъпваха към пробудилите се хора с дружелюбен поздрав. Растенията ги гощаваха с плодове, даряваха ги с благоухания, закичваха ги. Нито един камък не тегнеше вече върху човешката гръд, всички тежести се бяха слели и образуваша твърда почва под нозете. Пътниците стигнаха до морето. За брега бе привързан плавателен съд от лъскава стомана. Те седнаха в него и отвързаха въжетото. Носът се обърна на север и съдът литна по ласкавите вълни с такава бързина, сякаш имаше крила.

Шепотната тръстика удържа бесния му напор и той кротко спря на брега. Пътниците бързо се заизкачваха по широката стълба. Любовта бе поразена от величественния град и от неговите богатства. В двора бликаше оживелият фонтан, горичката се люшкаше със сладостен звън, а в горещите ѝ стволи и листа, в проблясващите ѝ цветя и плодове сякаш се зараждаше и бликаше животът. Старият герой ги посрещна пред портите на двореца.

— Достолепни човече — обърна се към него Приказката, — Ерос има нужда от меча ти. Той получи от Златото верига, единият край на която се спуска в морето, а другият е обвит около гърдите му. Хвани я заедно с мен и ни въведи в залата, в която почива принцесата.

Ерос взе меча от десницата на стареца, притисна ръкохватката му към гърдите си и насочи острието напред. Вратите на залата се разтвориха и Ерос, изпълнен с възхищение, приближи към спящата Фрейя. Внезапно някаква тръпка премина през всичко. Ярка искра прелетя от принцесата към меча; мечът и веригата засияха, а мъничката Приказка сигурно щеше да падне, ако героят не бе я задържал. Гривата върху шлема на Ерос настръхна.

— Хвърли меча — извика Приказката — и събуди любимата си!

Ерос захвърли меча, устреми се към принцесата и пламенно целуна сладките ѝ устни. Тя отвори големите си тъмни очи и позна своя любим. Дълга целувка скрепи вечния им съюз.

От купола се спусна кралят, хванал за ръка София. Съзвездията и духовете на природата ги следваха в блестящи редици. Неизказана ведрина изпълни залата, двореца, града, небосвода. Безчислено множество се изля в кралските покои; всички с кротко умиление гледаха как влюбените коленичат пред краля и в лицата, които ги благословиха тържествено. Кралят свали от главата диademата си и я положи върху косите на Ерос. Старият герой му съблече доспехите, а кралят го загърна с плаща си. Сетне сложи на главата му ръка лилия, а София обви сключените ръце на влюбените с драгоценна верижка и в същото време увенча тъмните коси на Фрейя с короната си.

— Слава на нашите древни повелители! — възкликна народът. — Те открай време са живели сред нас, но ние не сме ги познавали. О, колко сме честити! Те вечно ще господствуват над нас! Благословете и нас!

София се обърна към новата кралица:

— Хвърли верижката, която означава нашия съюз, във въздуха, за да могат народът и светът да останат навеки свързани с вас.

Верижката се стопи във въздуха и скоро над всяка глава се появи по един светъл кръг; сияйна лента се простря над града, над морето и земята, която празнуваше вечното тържество на пролетта. Влезе Персей; той държеше в ръцете си вретено и кошничка, която поднесе на новата кралица.

— Ето останките от твоите врагове — рече той.

Вътре имаше каменна плоча на черни и бели квадрати, а редом с нея — множество фигури от алабастр и черен мрамор.

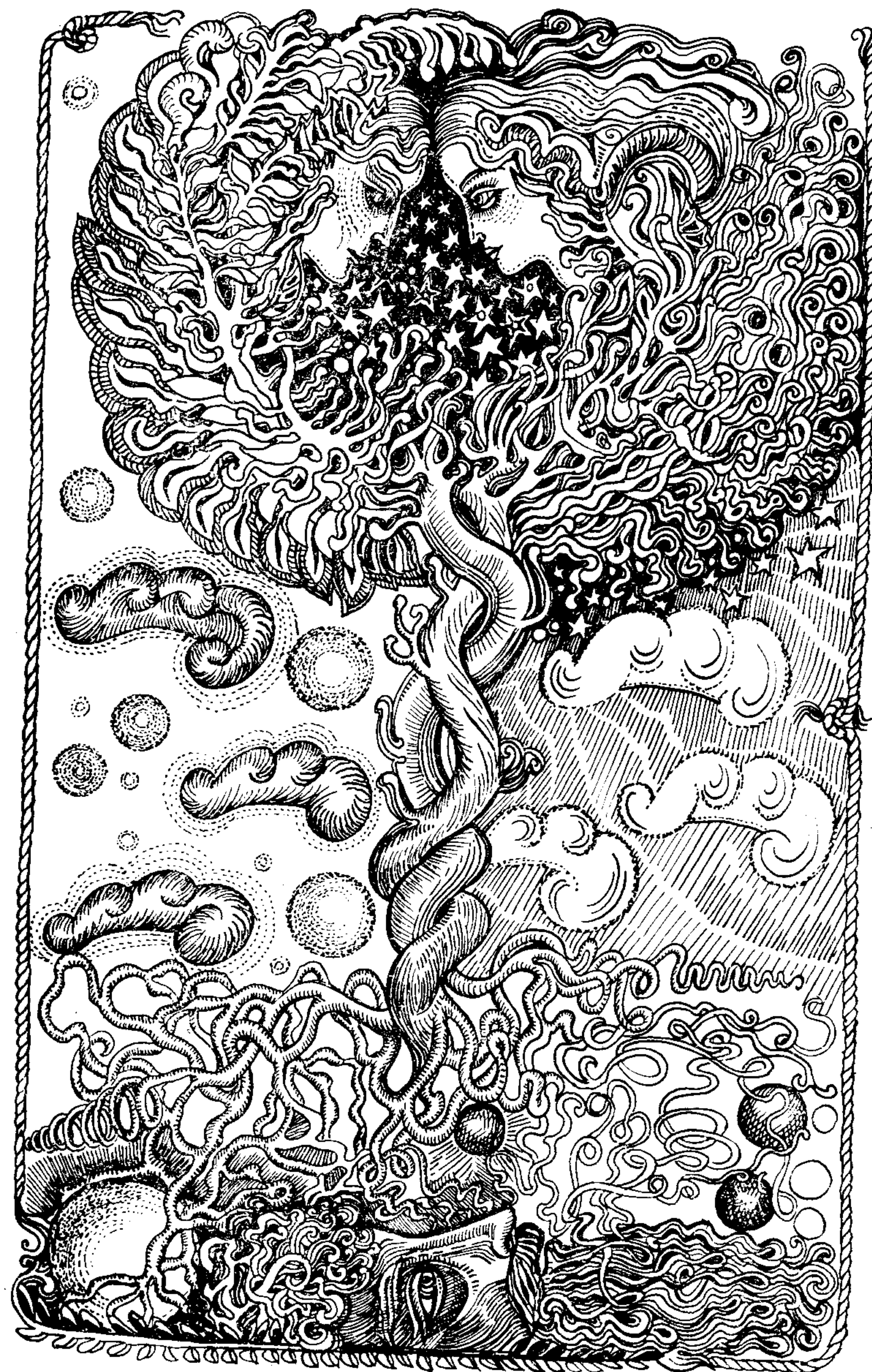
— Това е игра, която се нарича шахмат — каза София. — Всички войни са заключени в тази плоча и в тези фигури. Това е паметник от далечните тайнствени епохи.

Персей се обърна към Приказката и ѝ даде вретеното.

— В ръцете ти това вретено ще ни радва навеки, ще изпредеш от самата себе си златна нишка, която никога не ще се скъса.

Като шумеше мелодично с крила, Фениксът се сниши в нозете ѝ, простря крилата си пред нея, а тя седна върху тях и двамата се понесоха над трона, без да се спускат повече към него. Тя запя божествена песен и захвана да преде, а нишката сякаш излизаше от гърдите ѝ. Народът отново изпадна във възторг и всички погледи се отправиха към прекрасното момиченце. Сетне на прага пак се разнесоха ликуващи възклицания. Появи се старият Месец с цялата своя възшебна свита, а подир него народът носеше Джинистан и жениха ѝ като в някакво триумфално шествие.

Обвинваха ги плетеници от цветя. Кралското семейство ги посрещна с най-искрена нежност, а новата кралска двойка ги провъзгласи за свои наместници на земята.

— Дайте ми царството на парките! — помоли Ме-
сецът. — Неговите чудати творения току-що се поя-
виха изпод земята право в двора на кралския палат.
Ще ви забавлявам там с представления, в които мъ-
ничката Приказка ще ми помага.

Кралят се съгласи, мъничката Приказка ласкаво
кимна с глава, а небивалото и занимателно веселие из-
пълни народа с радост. Хесперидите изпратиха поздра-
ви по случай възкачването на престола и помолиха за
закрила на градините им. Кралят нареди да ги прие-
мат, една подир друга се заредиха безброй радостни
вести. През това време престолът неусетно се бе пре-
образил в разкошно брачно ложе, над чийто балда-
хин се рееше Фениксът ведно с малката Приказка. Три
кариатиди от тъмен порфир придържаха ложето от-
зад, а отпред то бе опряно върху базалтов сфинкс.
Кралят прегърна поруменялата си възлюбена, а на-
родът последва примера на своя крал: всички започ-
наха да се прегръщат и гаят. Не се чуваше нищо дру-
го освен целувки и нежни слова. Най-сетне София рече:

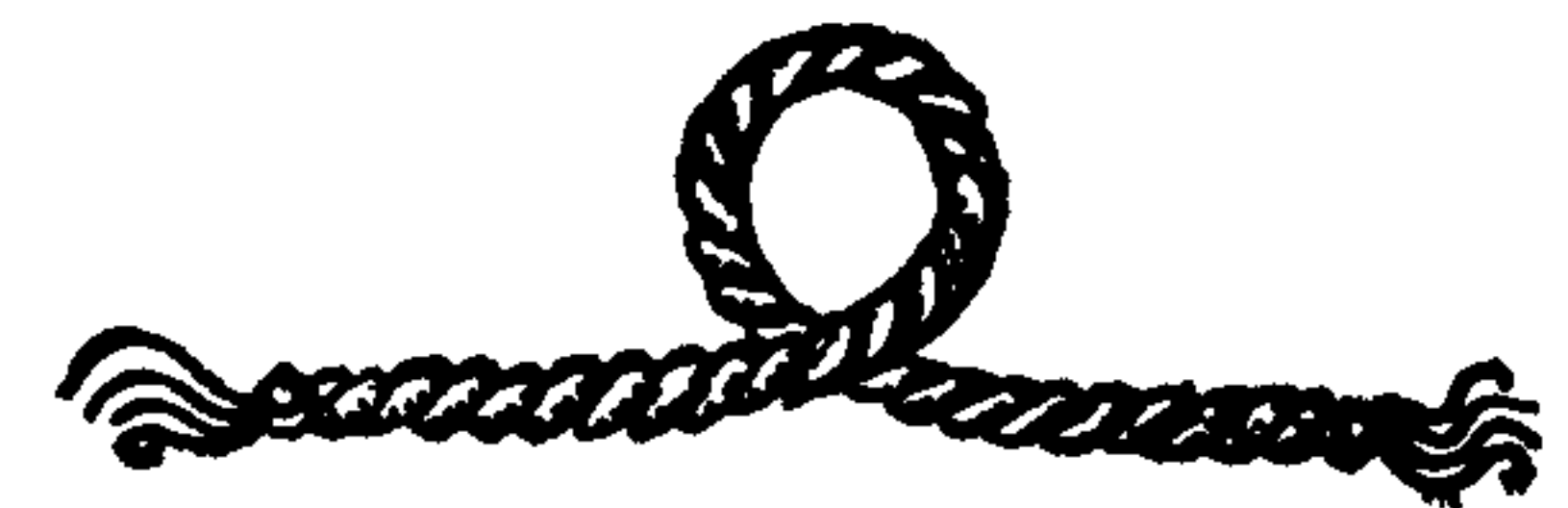
— Майката е сред нас, нейното присъствие ще ни
донесе вечно щастие. Последвайте ни в нашия дом; ще
живеем завинаги в храма му и ще пазим тайната на
света.

А Приказката предеше усърдно и гръмко пееше:

Въздигна свое царство вечността,
сред обич всяка свада отглъхтя,
изтля кошмарът дълъг в тишината,
София стана жрица на сърцата.

100

111

Ч а с т в т о р а
С Б Ъ Д В А Н Е Т О

МОНАСТИРЪТ или ПРЕДДВЕРИЕТО

АСТРАЛИС¹

В прекрасна лятна утрин станах млад.
За пръв път долових тогава пулса
на собствения си живот; изпитвах
все по-голяма страст и затова
разсъних се съвсем и миг след миг
изпълваше гърдите ми копнежът
за сливане безкрайно, безгранично.
Създаден съм от сладострастна сила.
Аз съм средата, изворът свещен,
от който буйно блика всеки блян
и в който всеки блян, сломен по-рано,
безмълвно възкресява се отново.
За вас съм непознат, ала израснах
пред вашите очи — нали видяхте
как също като сънен нощен странник
се появих в оная ведрa вечер?
Не пламнахте ли от горещи тръпки?
Лежах стаен из медносини чашки.
Ухаех, а цветята с кротък трепет
се люшкаха сред утринта златиста.
Аз бях закътан извор, бях борба
спокойна, бях въздиган кротко
от струи вътре в мен, а и над мен.
Попадна в моя плодник пръв пращец
(спомнете си целувката след пира).
Понесоха ме струите отново.
Проблесна лъч — и вече бях роден,
листа и цвят се люшнаха край мен
и всички мои мисли земна плът
побързаха сега да облекат.
Бях още сляп, но светлините звездни

¹ Звезден (лат.). — Б. пр.

проникваха в душевните ми бездни.
Далечен глас дочувах да зове
от древни и от бъдни векове.
И чувството възникна — но за кратко —
от обич, от предчувствия, от жал;
а сладен огън, в мене запламтял,
гореше ме жестоко, но и сладко. . .
Изгряха хълми сред премяна китна,
пророческото слово волно литна.
Матилде с Хайнрих там съзрях пред мене —
не поотделно, а съединени.
Преобразен, отхвърлих всяко бреме
и земния си дял приключих аз;
към свода литнах в този дивен час,
а времето правата си големи
загуби и лишено бе от власт.

По-ярък от слънцето дори,
започва новият свят да искри;
по руините, с мъх покрити,
засиява чудото на бъднините
и всичко, видяно преди многократно,
сега сякаш е чуждо и непонятно.
Любов за всеки се отрежда,
заприда Приказката прежда.
И в природната древна игра отново
сила изпълва човешкото слово,
духът на света разцъфтява в разкош
и тръпне, обзет от невиждана мощ.
Един предмет в себе си друг отразява,
чрез него израства, чрез него съзрява
и всеки е сякаш с другите слят,
само чрез тях същността си разкрива,
в недрата им спуска се, литва крилат
и хиляди мисли от тях придобива,
безпримерно свеж и безпримерно млад.
Светът става сън, а сънят става свят:
и всичко, което уж гасне в забрава,
тепърва далеч пред очите изгрява.
Ето, Фантазията е също крилата:
тя нишките както си иска преплита,
ту нещо показва, ту с воал го намята,

а сетне сред пара вълшебна отлита.
Всяка душа е безмерно честита,
мъката тук е в съюз с радостта.
Който веднъж свята обич изпита,
рана до края ще носи в гърдта.
Щом падне тежката превръзка
от вътрешните ни очи,
сърцето в мъки ще се пръска
и най-подир ще отзвучи.
Ще се разсипе всяко тяло,
светът ще стане гроб; от страх
и от копнеж изнемощяло,
сърцето ще изтлее в прах.

По тясната пътека, която водеше към планината, крачеше пилигрим, унесен в дълбок размисъл. Превалеше пладне. В синия въздух свистеше силен вятър, който донасяше и тозчас отново отнасяше многобройни смътни гласове. Не бе ли прелетял над страната на детството? Или над някои други страни, които също обладаваха способността да говорят? Ехото на тези гласове звучеше в душата на странника, ала той все пак като че ли не можеше да ги разпознае. Вече бе стигнал до планината, където се надяваше да открие целта на своето пътешествие.

Нима се надяваше? Вече не се надяваше на нищо. Мъчителният страх, а сетне и сухият мраз на най-безразличното отчаяние го бяха подгонили към дивите ужаси на тези планини. Трудностите на пътя усмиряваха разрушителния натиск на вътрешните сили. Той бе изнурен, ала по-спокоен. Все още не бе забелязал онова, което лека-полека го бе обкръжило, но седна на един камък и се озърна. Стори му се, че или сънува сега, или всичко, което бе станало по-рано, е било сън. Пред погледа му се разкриваше необгледна прелест. Скоро от очите му рукнаха сълзи и всичко, което бе таил в гърдата си, излезе наяве. Искаше му се да изплаче самия себе си, за да не остане и следа от съществуването му. Силните ридания сякаш го накараха да се съвземе; мекият, прозрачен въздух проникна в гърдите му, светът отново се откри за неговите сетива и отколешните мисли започнаха утешителен разговор.

Пред очите му бе Аугсбург с високите кули. Далеч на хоризонта проблясваше огледалото на страховитата тайнствена река. Огромният лес се сведе към странника с успокоителна сериозност, назъбените вериги на

планината тържествено бдяха над равнината и сякаш говореха заедно с леса: „Бързай колкото си искаш, река, няма да ни избягаш. Ще те последвам на крилати кораби; ще ти преградя пътя, ще те спра и ще те погълна в своето лоно! Довери ни се, странниче, тая река е наш враг, създаден от самите нас. Нека бяга с плячката си, все едно — няма да ни се изплъзне.“

Бедният странник си спомни за старите времена и за безкрайната им прелест. Но колко неясни минаваха пред очите му тези драгоценни спомени! Широкополатата шапка закриваше младежкото лице. То беше бледо като нощно цвете. Балсамът на младостта се бе превърнал в сълзи, могъщото дихание — в дълбоки въздишки, пепелява сивота бе угасила всички цветове.

Стори му се, че на склона встрани вижда някакъв монах, подвил колене под стар дъб. „Да не би да е старият дворцов свещеник?“ — помисли си той почти без изненада. Колкото повече приближаваше към монаха, толкова по-висок и с по-размазани очертания му изглеждаше той. Накрая видя, че е сбъркал: дървото се свеждаше над една самотна скала. Обзет от безмълвно умиление, той прегърна камъка и като зариди отново, го притисна към гърдите си.

— Ах, ако сега думите ти можеха да се изпълнят и светата Дева да ми даде някакъв знак! Колко нещастен съм, колко съм сам! Нима в пустошта ми няма ни един светец, който да се помоли за мен? О, скъпи ми татко, помоли се за мен в този миг!

Тази мисъл едва го бе пронизала, когато дървото затрептя, скалата глухо започна да тътне и като че ли отнякъде дълбоко изпод земята долетяха няколко ясни гласчета. Те пееха:

Пречистила сърцето
от горест и беди,
притисна тя детето
до своите гърди

и с нежности обзе го,
с целувки го покри,
а любовта чрез него
и нейния лик озари.

Гласчетата пееха като че ли с безмерно удоволствие. Те повториха песента още няколко пъти. После всичко отново се успокои и удивеният странник чу от дървото някой да казва:

— Ако в моя чест изпееш една песен на лютнята си, тук ще дойде една бедна девойка. Вземи я със себе си и никога не се отделяй от нея. Спомни си за мен, когато се явиш пред императора. Избрах това място, за да живея тук с рожбата си: заръчай да ми построят здрава, топла къща. Моята рожба превъзмогна смъртта. Не унивай, аз съм с теб. Ще останеш още известно време на земята, ала девойката ще ти носи утеха, докато един ден не умреш и ти и не се приобщиш към радостите ни.

— Та това е гласът на Матилде! — извика странникът и падна на колене, за да се помоли. Тогава до очите му достигна дълъг лъч, който си бе проправил път през клоните, и през този лъч той съзря далечна, дивна красота, която не може да се опише нито със слова, нито с бои. Това бяха извънредно малки, изящни предмети, а радостта и веселието, небесното блаженство личаха по всичко, дори по това, че бездиханните съдини, колони, килими, украшения, с една дума всичко, което виждаха очите, сякаш не бе създадено, а бе израсло като сочна трева и се бе сляло помежду си. Сред тези предмети се движеха чудно красиви хора, несравнимо приветливи и ласкави един към друг. Най-отпред бе застанала любимата на странника и като че ли искаше да го заприказва, но нищо не можеше да се чуе и странникът само гледаше с дълбок копнеж пленителните ѝ черти, виждаше как тя му кима с ласкава усмивка и поставя длан върху лявата страна на гърдите си. Видът ѝ му носеше безкрайна утеха и отрада; дори когато видението изчезна, той дълго лежа, опиянен от възторг. Свещеният лъч бе изсмукал от сърцето му всички страдания и грижи; душата му отново стана чиста и лека, духът му — свободен и весел. Всичко бе изчезнало освен безмълвният дълбок копнеж и тъжният отзвук на вътрешната глъб. Безумните мъки на самотата, свирепата болка на неизмеримата загуба, смъртното, ужасяващо чувство на пустота, немощта на смъртната плът — всичко секна и странникът отново усети, че светът нао-

коло не е празен, а е изпълнен със значение. Гласът и словото отново оживяха в него, всичко му се стори по-познато и пророческо от преди; смъртта му се видя върховно откровение на живота; на собственото си бързотечно съществуване той гледаше сега с чувство на детински светло умиление. Бъдещето и миналото се докоснаха в него и склучиха тесен съюз. Намираше се далеч от настоящето, а светът му стана скъп едва сега, когато го загуби и се намери в него като пришълец, комуто не остава дълго да броди из широките му, пъстри зали. Вечерта се бе спуснала и земята лежеше пред странника като стар, свиден дом, който той отново намира след дълга разлъка. В него нахлуха хиляди спомени. Всеки камък, всяко дърво, всеки хълм искаха отново да бъдат познати, всеки предмет напомняше за нещо, което отдавна бе станало.

Странникът взе лютнята си и запя:

С моя огън се смесете,
сълзи клетки!
И като пчели на воля
пак рукнете тук, където
някога видях небето,
пак зарейте се край ствола!

Някога дървото мило
бе я крило;
днес пък Тя сама прие го,
та от бури и от хали
да го брани, да го гали,
чудеса да върши с него.

Виж, на Майката в краката
канарата
в унес радостен немее.
Щом и с камъка така е,
как човек да не мечтае
кръв за Нея да пролее?

Капналите от умора
разни хора
тук се биха изцерили.
И забравил свойта стара

мъка, всеки ще повтаря:
„Край на дните ни унили...“

С твърдини ще са покрити
планините;
щом настане тежко време,
из дола ще се говори:
„Нека всеки да поеме
с радостно сърце нагоре!“

Ти с чертите си любими
просветли ме
и душата ми разнежи!
Дълго бродих, днес обаче
знам, че си Матилде: значи,
цел на монте стремежи!

Свята майко, как желая
най-накрая
ти да призовеш и мене!
Чакам зов, а дотогава
чудесата ти ще славя
с песните си вдъхновени.

Нека времето щастливо
вечно живо
в моето сърце да бъде!
Нека спомням си местата,
сред които светлината
горестта от мен пропъди!

Погълнат от пеенето, той не обръщаше внимание на нищо. Когато обаче вдигна очи, видя, че редом с него, до самата скала е застанала чудна девойка, която го поздрави ласкаво като стар познат и го покани да я съпроводи в дома ѝ, където вече била приготвила вечеря за него. Той нежно я взе в прегръдките си. Цялото ѝ същество, цялото ѝ държане му изглеждаха неизказано мили. Тя го помоли да почака още няколко мига, пристъпи под дървото, погледна нагоре с безкрайно нежна усмивка и изсипа от престилката си много рози върху тревата. Сетне коленичи до самия ствол, ала скоро отново стана и поведе странника.

- Кой ми е разказвал за теб? — попита той.
— Нашата майка.
— Коя е твоята майка?
— Божията майка.
— Откога си тук?
— Откакто излязох от гроба.
— Нима вече си била мъртва?
— Как иначе бих могла да съм жива?
— Съвсем самичка ли живееш тук?
— В дома ми живее и един старец, но познавам още мнозина, които са живели.
— Искаш ли да останеш с мен?
— Да, нали те обичам!
— Откъде ме познаваш?
— Зная те отдавна: моята някогашна майка ми е разказвала за теб.
— Имаш и друга майка, така ли?
— Да, но тя е същата.
— Как се казва?
— Мария.
— Кой ти беше баща?
— Граф фон Хоенцолерн.
— И него познавам.
— Разбира се, че го познаваш: нали е и твой баща.
— Моят баща е в Айзенах.
— Имаш и други родители.
— Накъде сме тръгнали?
— Всеки път води към дома.

Стигнали бяха до широката поляна сред гората, на която стърчаха порутени кули, разположени зад дълбоки ровове. Млади вейки се обвиваха около старите стени така, както младежкият венец обгръща сребро-косото чело на някой старец. Погледнеше ли сивите камъни, подобните на мълния цепнатини и очертанята на страховитите могъщи градежи, пред очите на човека се разкриваше необятността на времената, а дългите прежни векове ставаха зрими, защото се съкращаваха в кратки, блестящи мигновения. Така небето ни показва безкрайни пространства, облечени в тъмна синева, а далечното войнство на огромните му светове се появява като млечнобяло сияние, невинно като детинско лице. Те влязоха в една стара врата и друмникът доста се учуди, когато изведнъж се озова сред

редки растения и видя прекрасна градина, скрита сред развалините. Зад нея се намираше каменна къщичка със съвременен вид и големи светли прозорци. Зад христите с широки листа стоеше старец, който привързваше клонките за колчета. Спътницата на друмника го поведе натам и рече на стареца:

— Ето го Хайнрих, за когото толкова често си ме питал.

Когато старият човек се извърна, Хайнрих си помисли, че пред него стои рударят.

— Това е лекарят Силвестър — каза девойката.

Появата на Хайнрих зарадва Силвестър, който рече:

— Измина много време, откакто видях пред себе си баща ти, който бе толкова млад, колкото сега си ти. Тогава се постарях да го запозная със съкровищата на миналото, с драгоценното наследство на един твърде рано угаснал свят. Забелязах у него белези на голямо дарование за изобразителното изкуство. Очите му горяха от радостното желание да станат истински очи, да служат на творчеството. Лицето му издаваше вътрешна твърдост и непоколебимо усърдие. Ала настоящето бе пуснало в него доста дълбоки корени; той не се вслуша в зова на собствената си природа, мрачната суровост на небето на родния му край уби в него крехките издънки на благородното растение. Стана сръчен занаятчия, а въодушевлението му се превърна в глупост.

— Така е — рече Хайнрих, — самият аз неведнъж с болка съм забелязвал прикриваната му горест. Той непрекъснато работи по навик, а не от вътрешна необходимост. Нещо като че ли му липсва и не може да бъде заменено от мирната тишина на неговия живот, от завидното благосъстояние, от радостното съзнание, че съгражданите му го уважават и обичат, че го търсят за съвет по всички градски дела. Хората, които го познават, го смятат за щастлив човек; те обаче не знаят колко е преситен от живота и колко пуст му се струва понякога светът, колко страстно желае да го напусне; не знаят, че работи така усърдно не от ламтеж да забогатее, а защото се мъчи да пропъди това свое настроение.

— Най-много ме изненадва това — подхвана старецът, — че е предоставил възпитанието ви изцяло в ръ-

цете на вашата майка и упорито избягва да се намесва в него, да влияе върху вашето развитие, да ви насочва към някаква определена дейност. Трябва да се радвате, че сте израснали без каквито и да било ограничения от страна на вашите родители. Защото повечето хора са само останки от пишно угощение, опустошено от хора с различен апетит, с различен вкус.

— Ако не съм възпитан от живота и от начина на мислене на моите родители, както и от уроците на моя учител, дворцовия свещеник, тогава сам не зная какво да наричам възпитание — възрази Хайнрих. — Струва ми се, че при цялата хладна разсъдливост, която кара баща ми да вижда във всичко само парче метал и изкусна изработка, той все пак неволно изпитва някакво благоговение и страхопочитание към всички непонятни и възвишени явления, ето защо не може да не следи със смирена самоотверженост разцъфтяването на едно дете. Тук действа дух, който иде направо от бездънния извор. Чувството, че детето ни превъзхожда в най-възвишените неща; неотразимата мисъл за необходимостта да ръководиш това невинно създание, което се готви да поеме по толкова опасен път; отпечатъкът от един дивен свят, който все още не е размит до неузнаваемост от талазите на земния живот; и накрая обаянието на собствените спомени за ония приказни времена, когато светът ни е изглеждал по-светъл, по-дружелюбен и по-причудлив, а духът на пророчеството ни е съпровождал почти зримо — всичко това положително е карало и баща ми да се отнася към нас благоговейно и смирено.

— Да поседнем на тревата сред тези цветя — прекъсна го старецът. — Когато вечерята е готова, Киана ще ни повика, а сега ви моля да ми разкажете и още нещо за по-ранния си живот. Ние старите твърде много обичаме да слушаме разкази за детинството, ето защо ми се струва, че благодарение на вас успях да вдъхна уханието на едно цвете, което не съм срещал от детските си години. Но най-напред ми кажете харесват ли моето уединено обиталище и градината, защото тези цветя са мои приятели, а сърцето ми е тук, в тази градина. Всичко, което виждаме, ме обича и аз също го обичам с нежност. Намирам се тук сред своите деца и приличам на старо дърво, из чиито корени е израсла тази весела младеж.

— Щастлив баща сте вие — рече Хайнрих. — Градината ви — това е светът. Развалините са майки на тези цъфтящи деца. Пъстрите жизнени творения извличат храната си от руините на миналите времена. Но нима за да могат децата да се развиват, майката трябва да умре и да остави бащата сам до своя гроб, облян във вечни сълзи?

Силвестър протегна ръка на ридаещия момък и стана, за да му донесе една току-що разцъфнала незабравка, която привърза към клонка от кипарис. Вечерният вятър шумеше някак си странно във върхарите на боровете отвъд развалините, от които долиташе глух тътен. Хайнрих скри разплаканото си лице в гърдите на добрия Силвестър, а когато той стана отново, вечерницата тъкмо се издигаше в пълния си блясък над гората.

Като помълча известно време, Силвестър подхвана:

— Бих искал да съм ви виждал в Айзенах сред вашите връстници. Родителите ви, достопочтената графиня, славните съседи на баща ви и старият дворецов свещеник представяват наистина чудесно общество. Изглежда, техните разговори отрано са ви въздействували, още повече, че сте били единствено дете. И местността, в която сте живели, си представям също така прелестна и забележителна.

— Оpozнах истински своята родина едва след като я напуснах и видях много други места — отвърна Хайнрих. — Всяко растение, всяко дърво, всеки хълм и всяка планина си имат свой особен кръгзор, своя неповторима местност, която принадлежи единствено на тях, на техния градеж и обяснява всичките им свойства. Само животното и човекът могат да се придвижват от местност на местност; на тях принадлежат всички местности, които, взети заедно, съставят една обща, огромна местност, един свят, безкраен кръгзор, чието влияние върху човека и животното е също толкова явно, колкото и влиянието на околната среда върху растението. Ето защо хората, които са пътешествували много, също като прелетните птици и хищните зверове се отличават от останалите с по-пъргав ум, а и с други удивителни свойства и способности. Но, разбира се, и сред тях има такива, които са повече или по-малко

възприемчиви към въздействието на всяка от световните области, на цялото многообразие и на порядъка на предметите в тях. Освен това мнозина не разполагат с необходимото внимание и спокойствие, за да вникнат отначало в смяната на предметите и във връзката между тях, а сетне да размислят и да направят нужните сравнения. Сега нерядко чувствавам с какви неизличими цветове е облъхнала родината моите найранни мисли; нейният образ се превърна в тайнствен израз на душата ми и аз виждам това толкова ясно, колкото по-дълбоко проумявам, че съдбата и човешката душа са две названия на едно и също понятие.

— И върху мен — рече Силвестър — живата природа, променливата дреха на местността са оказвали особено силно въздействие. Никога не съм се уморявал да изучавам най-грижливо тази природа и особено разнообразието на растителния свят. Растенията са най-непосредствената реч на почвата. Всеки нов листец, всяко странно цвете е белег на някаква тайна, която си пробива път към света; тя се превръща в безмълвно, няма растение единствено защото от любов и радост не е в състояние нито да се помръдне, нито да каже нещо. Нима когато човек зърне такова цвете в пустошта, не му се струва, че всичко наоколо се е преобразило, нима ситните пернати певци не предпочитат повече от всичко близостта на подобно цвете? Искате ли се да плачеш от радост и — далеч от света — да зариеш ръце и нозе в земята, за да пуснеш в нея корени и никога да не се лишиш от тази тъй отрадната близост. Над целия свят на сушата е разстлан този тайнствен зелен килим на любовта. Всяка пролет той се обновява, а странните му писмена са разбираеми само за онзи, който е влюбен — като ориенталски букет от цветя. Той ще чете вечно и ненаситно, всеки ден ще намира нов смисъл, нови, все по-пленителни откровения на любящата природа. Тъкмо в тази безкрайна наслада аз виждам и скритото очарование на броденето по цялата земя: всяка местност разрешава някоя от моите загадки и все по-ясно ми показва откъде иде пътят и накъде води.

— Да — каза Хайнрих, — започнахме да говорим за детството и за възпитанието, защото се намирахме във вашата градина; истинското откровение на дет-

ството, невинният свят на цветята незабелязано пробудиха в нас излелия се в слова спомен за отколешни познанства. И моят баща много обича градините и прекарва най-щастливите часове от живота си сред цветята. Вероятно това е причината той да си остане с открита душа към децата, защото цветята са най-вярното подобие на децата. Щедрото богатство на безкрайния живот, могъщите сили на по-късното време, величието на края на света тук все още са тясно преплетени, но все пак са ясни и очевидни в своето възвръщане към нежната младост. Всемогъщата любов вече кълни, ала още не възпламенява. Това не е опустошителен огън, а разтапящо благоухание. И колкото и тясно да е единението на нежните души, то все пак не е съпроводено от резки движения и неистов бяс, както е при животните. Тук, в долния свят, детството е най-близо до земята, а облаците навярно са знамения на второто, по-висше детство, на повторно намерения рай; затова те се изливат като благотворна роса върху онова първо, земно детство.

— В облаците несъмнено има нещо твърде тайнствено — каза Силвестър, — този или онзи облачен покров често оказва върху нас чудотворно въздействие. Те се реят и сякаш искат да ни вдигнат и отнесат с хладната си сянка. А ако очертанията им са красиви и разнообразни подобно на съкровенията ни желаня, които се изливат във въздишки, тогава и яснотата на облаците е дивна светлина, която сетне се възцарява на земята и ни предизвестява за неведомото приказно величие. Но има и такива мрачни, сурови и страшни облаци, които сякаш са побрали в себе си всички заплашителни ужаси на древната нощ: като че ли небето никога не ще поиска да се проясни, радостната синева е изличена, а бледият бакърен цвят върху сиво-черен фон събужда ужас и страх във всяка гръд. Когато след това проблеснат гибелните мълнии и гръмотевиците забоботят с подигравателен кикот, ние се плашим до дъното на душата си. И ако в нас тогава не възникне възвишеното чувство за нравственото ни превъзходство, започваме да си мислим, че се намираме във властта на зли духове и сред ужасите на ада. В нас се пробуждат отзвуци от старата, дочовешка природа, но и гласове на висшата природа, на божествената съвест.

Основите на всичко смъртно потръпват, но безсмъртното започва да сияе по-ярко и познава себе си.

— Кога най-сетне болката, скръбта и злото ще престанат да бъдат неотменна част от мирозданието? — рече Хайнрих.

— Когато се утвърди една-единствена сила — силата на съвестта; когато природата стане послушна и високонравствена. Съществува само една причина за злото — всеобщата слабост. Тази слабост не е нищо друго освен недостатъчна нравствена възприемчивост и недостатъчно влечение към свободата.

— Разяснете ми какво в същност е съвестта.

— Ако можех да го сторя, щях да бъда бог, понеже разбирането на съвестта в същото време представлява и нейно възникване. А вие можете ли да ми разясните същността на поетичното изкуство?

— Не бива с твърда определеност да се пита за нещо, което е лично.

— Това се отнася с още по-голяма сила за тайната на висшата неделимост. Нима музиката може да бъде обяснена на глухия?

— Значи, разбирането означава участие в новия, разкрит чрез него свят? Значи, човек е в състояние да разбере само неща, които обладава?

— Всемирът като цяло се дели на безкрайни светове, които на свой ред са обгърнати от по-големи. Всички чувства в края на крайщата представляват едно чувство. Отделното чувство, както и отделният свят постепенно отвеждат към всички светове. Но всяко нещо с времето си, всяко нещо съществува по своему. Само онзи, който живее във всемира, може да разбере отношенията в нашия свят. Трудно е да се каже дали като оставаме в сетивните предели на своето тяло, ние сме в състояние наистина да прибавим към нашия свят нови светове, да умножим чувствата си с нови чувства — или всяко разширяване на познанието ни, всяка новопридобита способност следва да се смята единствено за оформяне на нашето чувство за света в съвременния му вид.

— Може би и първото, и второто са едно и също нещо — рече Хайнрих. — Знам само, че поетическият замисъл за мен е единно оръдие, което ми служи при сътворяването на сегашния ми свят. Дори съвестта, та-

зи сила, която твори и чувствата, и световите, този зародил на всяка личност, ми изглежда като дух на световната поема, като един от случаите на непрестанните романтически съчетания, на безкрайно променливия вселенски живот.

— Почтени друмнико — възрази Силвестър, — съвестта се проявява във всяко сериозно сбъдване, във всяка истина, която е придобила форма. Всяка склонност, всяка способност — стига мисленето да я е преработило в световен образ — е проява на съвестта, едно от нейните превращения. Всяко образование води към това, което не би могло да се назове по друг начин освен като свобода, макар че с тази дума следва да обозначаваме не отвлечени понятия, а съзидателната основа на цялото битие. Тази свобода е майсторството. Майсторът направлява свободното и властно усилие в съответствие със своето намерение, избира определена обмислена последователност на действието. Произведенията на изкуството му принадлежат на него и зависят от него; те нито го сковават, нито пречат на действията му. И тъкмо тази всеобхватна свобода, това майсторство, тази власт представляват същността, действената сила на съвестта. В нея се разкрива свещеното своеобразие, непосредственото творчество на личността и всяко дело на майстора е в същото време и свидетелство от висшия, простиия, незаплетения свят — слово божие.

— Значи, и това, което по-рано се наричаше, струва ми се, учение за добродетелта, е само религия, която пък от своя страна е само наука — богословие в най-истинския смисъл? Значи, това е само определен порядък от закони, които се отнасят към богопочитанието както природата към бога? Само последователност на думи и мисли, която обозначава висшия свят, представя го и го замества на определена степен от развитието? Има ли религията отношение към способността ни да разбираме и да съдим? Нима тя е присъда, закон, по който се разгадават всички възможни отношения и постъпки на личността?

— Във всеки случай — каза Силвестър — съвестта е вроден посредник на всеки човек. Тя замества бога на земята, затова мнозина я смятат за нещо върховно. Но колко далеч е била до днес науката, която

наричат учение за добродетелта или за нравствеността, от чистия образ на тази възвишена, всеобхватна мисъл на отделната личност! Съвестта е същината на човека в нейното най-пълно просветление, тя е божественият човек. Тя не е това или онова; тя не повелява посредством изречения, пригодни за всички случаи, и не се състои от отделни добродетели. Има само една добродетел — чистата сериозна воля, която в решителния миг незабавно прави своя избор. За обиталище на нейната жива и неповторима неделимост служи нежният символ на човешкото тяло; тя го одушевява, всичко духовно, което то крие в себе си, придобива чрез нея истинска действеност.

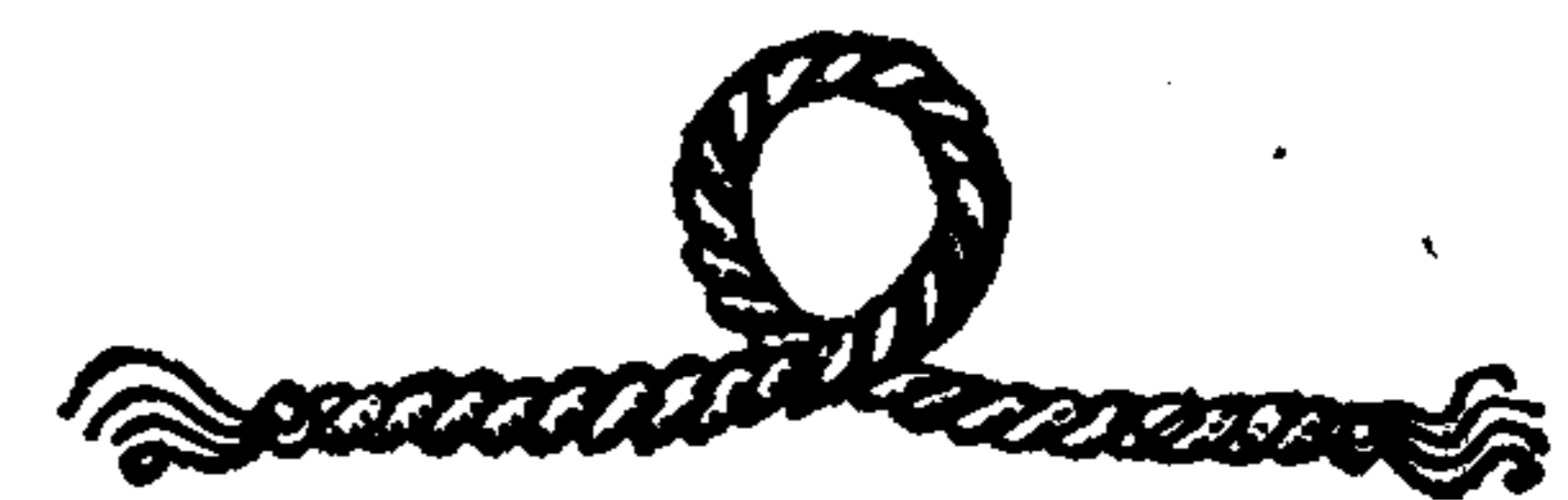
— О, скъпи татко — прекъсна го Хайнрих, — с каква радост ме преизпълва светлината, която струи от словата ви! Значи, истинският дух на поетическия замисъл е благосклонно преображение на духа на добродетелта, а същинската цел на подчиненото му поетическо творчество е да стане движеща сила на висшето, най-истинно битие. Между истинската песен и благородната постъпка съществува несъмнена тъждественост. В гладкия, неспособен на противодействия свят необременената съвест се превръща в реч, пленяваща слуха, в приказка, която говори за всичко. В полята и чертозите на този присносъщ свят живее поетът, а добродетелта е дух на неговите земни странствувания и въздействия. Тя е божество, непосредствено действащо сред хората, а и дивен отблясък от по-висшия свят — същото е и с поезията. Ето защо поетът с такава увереност следва внушенията на вътрешния си порив или — ако обладава свръхземен усет — на висшите същества и се отдава на своето призвание с таква детинско смирение. И в него говори висшият глас на всемира, вълшебните му слова зоват към по-честити, по-познати светове. Както религията се отнася към добродетелта, така и вдъхновението се отнася към поезията; и ако в свещените книги са съхранени историите на откровенията, мъдростта на приказните замисли отразява разнообразно в прекрасните създадени поеми живота на върховния свят. Приказният замисъл и историята се съпровождат взаимно и по най-обърканите пътеки в безкрайно причудливи образи; ученията на Библията и на поезията са съзвездия от една и съща орбита.

— Говорите съвършено вярно — рече Силвестър — и сега ще разберете, че единствено чрез духа на добродетелта природата не само съществува, но и все повече се утвърждава. Този дух е огън, който възпламенява и съживява всичко в пределите на земния свят. От обсипаното със звезди небе, този възвишен купол, който увенчава звездния свят, до къдравия килим на пъстрата поляна — всичко съществува благодарение на него, и с нас е свързано чрез него и ни става понятно; пак чрез духа ни се прояснява и неведомият път на безкрайната история на природата.

— Да, и преди малко вие така прекрасно ми доказахте връзката на добродетелта с религията. Всичко, което обхващат опитът и човешката дейност, влиза в пределите на съвестта, която съединява нашия свят с висшите светове. При висшето разбиране възниква религията, а онова, което по-рано ни се е струвало непостижима потребност на нашата вътрешна природа, общ закон без определено съдържание, се превръща в прекрасен, близък, безкрайно многолик свят, където намираме пълно удовлетворение, превръща се в невероятно тясно единство на всички блажени в бога, в осезателно, възвишено присъствие на най-личното от всички същества или на неговата воля, на неговата любов в най-дълбоката глъб на нашето „Аз“.

— Невинността на вашето сърце ви превръща в пророк — каза Силвестър. — Всичко ще ви стане понятно; за вас светът и неговата история ще се преобразят в Светото писание, точно както в Светото писание виждаме великия пример, че вселената може да бъде показана в прости слова и разкази — ако не пряко, поне чрез онези високи чувства, което то извиква и събужда в нас. Онова, което ви се е разкрило посредством насладата и възторга от словото, аз съм научил благодарение на изучаването на природата. Изкуството и историята ми помогнаха да опозная природата. Родителите ми живеяха в Сицилия, недалеч от прочутата планина Етна. Имаха удобна, отколе градена къща; тя се гущеше под сянката на вековни кестени до самия скалист морски бряг и беше истинско украшение за градината, в която растяха какви ли не растения. Наблизо се намираха множество хижи на рибари, пастири и лозари. Нашите килери и изби бяха пълни с

всичко, което поддържа и краси живота, а домашните ни вещи радваха със съвършенството на своята изработка и най-съкровените чувства. Не липсваха и други предмети; когато ги гледахме или използвахме, ние чувствахме как душата се възнеса над обикновения живот и неговите потребности и как това я подготвя за едно състояние, което ѝ приляга повече, обещава ѝ по-чиста радост от нейната собствена същност и ѝ дарява тази радост. Имаше каменни човешки фигури, съдини, по които бяха изписани цели повести, по-малки камъни с отчетливи изображения по тях и всевъзможни други неща, които сякаш бяха изостанали от по-различни и по-радостни времена. Имаше и сандъчета с много пергаментови свитъци, изписани с дълги редове от букви, в които бяха съхранени знанията и мислите, разказите и стиховете от онези древни епохи, и то във вид на изкусни и красиви изрази. Благодарение на славата си на изкусен тълкувател на звездите баща ми получаваше многобройни запитвания дори от твърде далечни страни, посещаваха го и не малко хора. И тъй като предсказването на бъдещето им се струваше особено рядка и драгоценна дарба, те го възнаграждаха богато и благодарение на подаръците им баща ми имаше възможност да води достатъчно удобен и приятен живот.

ЛУДВИГ ТИК

ЗА ПРОДЪЛЖЕНИЕТО НА
„ХАЙНРИХ ФОН ОФТЕРДИНГЕН“

В разработването на тази втора част авторът стигна едва дотук. Озаглави я „Сбъдването“ за разлика от първата, която бе нарекъл „Очакването“, понеже тъкмо в нея трябваше да се осъществи и сбъдне всичко, което се предугажда в първата част. След завършването на „Офтердинген“ авторът възнамеряваше да напише още шест романа, в които да изложи своите възгледи за физиката, за обществения живот, за историята, политиката и любовта така, както бе изложил в „Офтердинген“ възгледите си за поезията. И без моето указание осведоменият читател ще забележи, че в това произведение авторът не се смята обвързан с някаква конкретна епоха или с личността на известния минезингер, макар че всичко трябва да напомня за него и за епохата му. Това, че не завърши романа си, е невъзмемима загуба не само за приятелите на автора, но и за изкуството; оригиналността на произведението и широкият му замисъл щяха да се проявят във втората част още по-ярко, отколкото в първата. Желанието му бе не да разкаже или изобрази едно или друго събитие, нито да разгърне страниците на поезията и да я обясни чрез образи и случки; той искаше — както вече е набелязано в последната глава от първата част — да изрази самата същност на поезията и да изясни нейните основни задачи. Ето защо всичко — природата, историята, войната, обикновеният живот с всичките му всекидневни произшествия — се превръща в поезия, понеже тя е дух, който вдъхва живот на всички неща.

Като се основавам на спомени от разговорите, които съм водил със своя приятел, както и на онова, което съм успял да видя в оставените от него ръкописи, ще се опитам да запозная донякъде читателя със съ-

държанието на втората част на това произведение.

За поета, проникнал в самата същност на своето изкуство, няма нищо, което да му изглежда противоречиво и чуждо; за него всички загадки вече са намерили отговор, посредством възшебството на фантазията той е в състояние да свързва епохи и светове; чудесата изчезват и всичко се превръща в чудо. Така е създадена тази книга и особено в приказката, с която завършва първата част, читателят ще открие най-смели съчетания: премахнати са всички различия, чрез които епохите са сякаш твърде далеч една от друга, а един свят изглежда враждебен на останалите. С тази приказка писателят преследва целта да осъществи прехода към втората част, в която разказът непрекъснато преминава от сферата на най-обикновените неща в сферата на възшебствата, като обикновеното и възшебното взаимно се обясняват и допълват; духът, който произнася написания в стихове пролог, е замислен да се завръща подир всяка глава и да продължава това настроение, това възшебно преображение на нещата. Подобен подход има за цел да покаже постоянната връзка на незримия и зримия свят. Този говорещ дух е самата поезия, а наред с това и звездният човек, роден от прегръдката на Хайнрих и Матилде. В следващото по-долу стихотворение, което трябваше да намери място в „Офтердинген“, авторът е изразил по съвсем лек начин вътрешния дух на своите книги:

Щом фигурите и числата
не дават ключ за съществата,
щом, който пее и целува,
по-скъпо от мъдреца струва,
щом литва волен из простора
светът, събрал различни хора,
щом сянката и светлината
се сливат в яснота крилата,
щом в стих и в приказка игрива
самият свят ти се разкрива —
едничка думица тогава
нещата смътни прояснява.

Градинарят, с когото разговаря Хайнрих, е същият старец, който веднъж вече е приел в дома си и баща-

та на Офтердинген; младата девойка на име Киана не е негова дъщеря, а дъщеря на граф фон Хоенцолерн; тя е родена в Ориента и макар да е напуснала родния край отдавна, все пак си го спомня. Тя дълго време е живяла в планините, възпитавана от рано починалата си майка. Загубила е преди много време един от братята си, а сама е била твърде близо до смъртта, когато попаднала в една гробница, но била спасена по най-необикновен начин от някакъв възрастен лекар. Нравът ѝ е приветлив и весел, а всичко чудновато за нея е съвсем привично. Тя разказва на поета историята на собствения му живот така, сякаш някога я е чула от майка си. Изпраща го в един отдалечен манастир, чийто монаси представляват нещо като колония от служители на духа; там всичко прилича на мистична, магическа ложа. Те са жреци на свещения огън в младите души. Хайнрих слуша далечното песнопение на братята; в самата църква му се явява видение. Разговаря с един възрастен монах за смъртта и за магията. В него възниква предчувствие за смъртта и за сдобиването с камъка на мъдростта. Посещава манастирската градина и гробището; във връзка с това откриваме следното стихотворение:

Тихите ни стаи вижте,
хубавата ни градина,
сечивата ни отбрани,
нашия имот.
Тук край ведрото огнище
идват всеки ден мнозина
гости късни или ранни
и лумва нов живот.

Имаме съсъди, мокри
някога от жарки сълзи,
златни гривни, шпори, саби —
броят им расте!
Имаме богатства, скрити
в сумрака на пещерите:
няма да ги преброите —
безчислени са те!

Седнали са тук сред свои
някогашните герои,

духове от необята —
сякаш брат до брат!
Ето ги край тях децата,
старците, жените мили —
всички са се приютили
в този стародавен свят!

Ако някой ни познава,
той едва ли пожелал би
от средата ни щастлива
да се отрече.
С нас човекът оздравява,
секват скръбните му жалби,
сълзите си той изтрива;
пясъкът тече, тече...

Тук от доброта свещена
е проникната душата —
тя изглежда потопена
в бистра синева.
И почти до небесата
се възнасяме в забрава;
хладен вятър не появява
в тези пролетни нивя.

Ноци сладки и омайни,
сили тихи и потайни,
страст, която уж се крие —
знаем ви добре!
Ние сме море, но ние
сме и капчици безчетни
и самите прием сетне
от същото море.

В любовта живот открихме —
смесваме със страст стихийна
струите на битието,
сливаме сърца.
Струите бушуват страстно,
борещите се стихии
вечно любовта поддържат —
те сърце са на сърцата.

За гърдта блажена има
тук наслада несравнима,
тук целуваш все любима,
прелестна уста.
На ръката е присъща
дарба нежна, но могъща —
всичко в ласка да превръща,
в жертва на страстта.

Не една душа желае
своя мил да приласкае —
цел на всички затова е
да се слоят тук.
Ако жажда ги пристяга,
утоляват я веднага:
вземат и храна, и влага
те един от друг.

Тук потънахме навеки
сред любов, сред страст прекрасна,
след като в света угасна
смътният светлик.
Сключиха се планините,
лумна огнената клада,
зърнахме да се разпада
всеки земен лик.

Често като свята жажда
някой спомен ни опива,
в нас прониква и разхлажда
скрития ни зной.
Скръб божествена гърдта ни
сподобява с вечни рани
и сърцата наши слива
в един общ порой.

В океана необятен
се изливаме с пороя,
който миг след миг навлиза
в божите гърди;
и по пътя си обратен
търсим пак средата своя,
а духът възвишен слиза
в нас и вечно бди.

С огърлици златозвездни,
с изумруди и рубини,
с райски рози по страните,
с мълния и звън
из печалните си бездни
из гробове, из руини
трябва да се появите
в приказния свят навън.

Ако знаят всички хора —
наши бъдещи другари, —
че животът им предлага
радостта чрез нас,
от житейската умора
мигом всеки ще избяга...
Хора, идвайте! Удари
най-подир за всички час!

Нека земните стихии
да възпрем и нека всеки
смисъла в смъртта открие —
не в живота глух!
Скоро тежкото ти бреме
ще изтлее тук навеки —
запомни, че твое време
свършва, земен дух!

Навярно това стихотворение е трябвало да бъде пролог към следващата, втора глава. С него започва съвсем нов период в произведението: от безмълвието на смъртта израства най-възвишеният живот. Хайнрих е живял сред мъртвите и сам е говорил с тях; книгата е трябвало да придобие характер едва ли не на драма, а целта на епическото повествование е само да свърже отделните сцени и да ги обясни. Хайнрих внезапно се озовава в размирната Италия, която е раздирана от войни, и оглавява една от войските. Всички елементи на войната са изобразени в поетична светлина. Той напада с една дружина неприятелски град и тук намира място епизодът с любовта на знатен гражданин от Пиза към флорентинска девойка. Военни песни. „Велика война, като двубой, благородна, човечна, проникната от философски смисъл. Дух на старото ри-

царство. Рицарски турнири. Дух на вакхическа горест. Хората трябва сами да се убиват помежду си; това е по-благородно, отколкото да падат под ударите на съдбата. Те търсят смъртта. Честта и славата са радост и живот за боеца. Той продължава да живее в смъртта и в сянката. Радост от смъртта — такъв е духът на всеки воин. На земята всяка война е естествена, войната трябва да съществува на земята.“ В Пиза Хайнрих среща сина на императора Фридрих Втори, който му става близък приятел. Попада и в Лорето; тук е предвидено място за други песни.

Буря праща стария поет в Гърция. Древният свят с неговите герои и съкровища на изкуството изпълва душата му. Разговаря с един грък за морала. Всичко, което се отнася до онези времена, му става близко; той вниква в същността на древните изображения и предания. Разговори за гръцките държавни системи, за митологията.

След като Хайнрих опознава и епохата на героите, и древността, той се отправя в Ориента, към който страстно се е стремил още от детството си. Посещава Ерусалим, запознава се с източната поезия. Странни произшествия сред неверниците го задържат в пустинни области; открива семейството на ориенталската девойка (вж. Част първа); животът на тамошните чергарски племена. Персийски приказки. Спомени от най-дълбока древност. Сред различните приключения в нея книгата трябвало да запази единния си колорит и да напомня за синьото цвете; наред с това най-отдалечените и разнородни предания се предвиждало да бъдат обединени — гръцки, ориенталски, библейски, християнски, но и спомени и загатвания, свързани с индийската и северната митология. Кръстоносните походи. Живот по море. Хайнрих заминава за Рим. Епохата на римската история.

Обогатен с опит, Хайнрих се завръща в Германия. Вижда се с дядо си, човек вгълбен и с мъдър характер. С него е и Клигзор. Вечерни разговори с двамата.

Хайнрих отива в двореца на Фридрих и се запознава със самия император. Дворът му трябвало да бъде изобразен с голяма внушителност; там са се събрали най-добрите, най-великите и най-прекрасни хора от цял свят, а в средата им се намира самият император.

Пищността е безмерна, тук присъствува истинският възвишен свят. Разясняват се немската история и немският характер. Хайнрих беседва с императора за държавната власт, за монархията, води неясни разговори за Америка и Ост Индия. Възгледите на един владетел. Мистически император. Книгата „De tribus impostoribus“¹.

След като в живота на Хайнрих по нов и по-възвишен начин, отколкото в първата част, в „Очакването“, се появяват познатите вече неща като любов и смърт, войната, Ориентът, историята и поезията, той — познал и изживял всичко това — се завръща в душата си като в стара родина. От разбирането на света и на собствената му същност в него се поражда порив към преобразяване: изпълненият с чудеса приказен свят вече е съвсем близо, защото сърцето е открито за неговото разбиране.

В Манеската колекция на минезингерите откриваме едно доста непонятно надпяване на Хайнрих фон Офтердинген и Клигзор с други певци; вместо това състезание авторът е искал да изобрази друг своеобразен поетически спор — борбата между доброто и злото начало в песните на вярващите и невярващите, при което невидимият свят да бъде противопоставен на видимия. „Обзети от вакхическо изстъпление, поетите възторжено се състезават на живот и смърт.“ Науката се опоектизира, математиката също встъпва в спора. Поетите възпяват индийски растения: индийската митология в новото ѝ преобразование.

Това е последното, което Хайнрих извършва на земята — преход към собственото му преобразование. Тук е развързката на цялото произведение, с б ъ д в а н е т о на приказката от края на първата част. Всичко се обяснява и завършва по най-свърхестествен и в същото време по най-естествен начин — стената, разделяща измислицата и истината, миналото и настоящето, рухва: вярата, фантазията, поезията разкриват най-съкровената глъб на вътрешния свят.

Хайнрих отива в страната на София, попада в такава природа, каквато единствено би могла да бъде — алегорична, — след като е разговарял с Клигзор за някои странни знамения и предчувствия. Предчувствия-

¹ „За тримата измамници“ (лат.). — Б. пр.

та се пораждат в него преди всичко при звуците на старинна песен, която случайно дочува; в нея става дума за дълбоко езеро в потаен кът. Тази песен пробужда отдавна забравени спомени; той отива при водата и намира златно ключе, което много отдавна му било откраднато от един гарван и така и не успял да го открие. Бил получил ключето наскоро след смъртта на Матилде от някакъв старец, който му казал да го занесе на императора, а той щял да му обясни какво да върши с него. Хайнрих отива при императора, който не скрива голямата си радост от пристигането му и му дава старинна грамота. В нея пише, че императорът трябва да я даде за прочит на оногова, който някой ден случайно му донесе златно ключе. Този човек ще намери в потайно място старинно съкровищета-лисман, скъпоценен камък за короната, в която е оставено празно място за него. Самото място също било описано върху пергамента. Като следва това описание, Хайнрих се отправя към някаква планина. По пътя среща чужденеца, който пръв е разказал на него и на родителите му за синьото цвете; разговаря с него за откровението. Навлиза в планината, а върната Киана го следва.

Не след дълго той се озовава в онази прекрасна страна, в която водата и въздухът, цветята и животните са много по-различни, отколкото на земята. На места разказът се превръща в драма. „Хора, животни, растения, камъни и звезди, стихии, звуци и цветове се сливат в едно семейство, действуват и говорят като един и същ род.“ — „Цветята и животните говорят за човека.“ — „Светът на приказките става зрим, действителният свят се превръща като че ли в приказка.“ Той открива синьото цвете — това е Матилде. Тя спи, а в нея е скъпоценният камък; малко момиченце, дъщеря на Матилде и на самия него, седи до един ковчег и възвръща младостта му. „Това дете е прасветът, в чийто край се намира златният век.“ — „Тук християнството е побратимено с езичеството, възпяват се историите на Орфей, Психея и други.“

Хайнрих откъсва синьото цвете и освобождава Матилде от злата магия, ала скоро отново я загубва. Вцепенен от скръб, той се превръща в камък. „Еда (синьото цвете, ориенталката, Матилде) се принася в жерт-

ва на камъка; той се преобразява в звънтящо дърво, Киана го отсича и се запалва ведно с него; той се превръща в златорунен овен. Еда, Матилде, трябва да го принесе в жертва и той отново става човек. По време на тези превращения се водят всевъзможни чудновати разговори.“

Хайнрих е щастлив с Матилде, която в същото време е и ориенталката, и Киана. Душата радостно тържествува. Всичко, което е ставало по-рано, е било смърт. Последен сън и пробуждане. „Клингзор се завръща като крал на Атлантида. Майката на Хайнрих е Фантазията, баща му — Смесъла, Шванинг — Месеца, рударят — Антикваря, но в същото време и Желязото. Император Фридрих е Арктур. Граф фон Хоенцолерн и търговците също се завръщат.“ Всичко се слива в алегория. Киана донася на императора камъка, но сега Хайнрих е онзи поет от приказката, която търговците са му разказали по-рано.

Блажената страна все още се измъчва от една магия — тя трябва да се подчинява на смяната на годишните времена. Хайнрих разрушава царството на слънцето. Цялото произведение трябва да завърши с голямо стихотворение, от което е записано само началото:

СВЪРЗВАНЕТО НА ГОДИШНИТЕ ВРЕМЕНА

В мисли вгълбен бе владетелят нов. Той си спомни чудния сън през нощта, спомни си как беше чул първи път нещо за дивното цвете, когато — споходен от слова на пророк — страстна любов бе изпитал. Сякаш дочува се още гласът всепроникващ, а чудноватият гост тъкмо сега е заминал, месецът сипе лъчи върху всеки похлопващ прозорец, а из младежката гръд буйна жарава пламти. . . „Еда, кажи ми — кралят попита, — кое за сърцето любящо е най-съкровена мечта, най-неизказана болка? Нека сами му помогнем, наша властта е, прекрасни са дните, откакто ти пак с радост изпълваш небето.“ „Ако не бяха тъй пълни с вражда времената, Бъдно и Днешно, и Минало тук свързани с обич да бяха, пролет и есен, лято и зима да можеха слети да бъдат, а старостта да върви редом с игривата младост: само тогава, съпруже, би секнал горчивият извор,

всяко сърце би могло своя копнеж да постигне.“
Рече кралицата тъй, а съпругът прегърна я с радост:
„Твоите мъдри слова сякаш дойдоха от бога!
Много отдавна трептят те по разните устни,
ала за пръв път от теб бяха превърнати в звук!
Бързо да бъде приготвена мойта каляска!
Нека сами доведем тук времената годишни,
а подир тях и онези, които съставят човека.“

Отиват при слънцето и най-напред вземат деня, после отиват при нощта, после на север — за зимата — и на юг — за лятото; от изток довеждат пролетта, а от запад — есента. Сетне се отправят при младостта, след нея — при старостта, при миналото и бъдещето.

Ето какво мога да предложа на читателя от своите спомени, а също и от отделни думи и намеци в книгата на моя приятел. Разработването на този голям план би било нетленен паметник на новата поезия. В тези бележки се стремих да бъда по-скоро сух и кратък, отколкото да се изложат на опасността да прибавя нещо, създадено от собственото ми възображение. Може би фрагментарността на тези стихове и слова ще трогне някой читател така, както трогна мен — защото не бих могъл да гледам с по-благоговейна горест късчетата от някоя унищожена картина на Рафаело или на Кореджо.

Л. Т.

ПО РАЗУМА НА СЪРЦЕТО

Изплувало като чудесен образ от дълбините на едно поетично съзнание, синьото цвете става символ на романтичните копнежи, на самия немски романтизъм. Ако би било само игра на възображението, несвързано с идеи и най-вече с търсене на истината за човека, отдавна би потънало отново в дълбините... на времето. Би увлякло със себе си в забравата и творбата, в която разсъфтява, и нейната предистория. Тази предистория навежда на мисълта на Паскал „Сърцето има свой разум, недостъпен за разума“. Може би тъкмо недостъпният разум на сърцето е водил Новалис към „Хайнрих фон Офтердинген“. И неговото отношение към романа на Гьоте „Вилхелм Майстер — години на учение“ (1795—1796), в съвременето му недостъпно за бюргерския разум, е било смятано за предизвикателство и дързост, макар те да се родят с дръзновението. Появата на „Вилхелм Майстер“, роман толкова нов по проблематика и форма и толкова различен от очакванията на съвременниците, съхранили спомена за страдащия Вертер, дава основания да се говори за един нов Гьоте. Творбата се приема с интерес и възторг и като възплъщение на всичко, което в момента притежава немската литература. Споделят ги и ранните немски романтици. В техния кръг първоначално единствен Новалис се дистанционира от високите оценки. Той определя „Вилхелм Майстер“ като „Кандид, насочен срещу поезията“, модерна и прозаична творба, дело на разума, при което са изчезнали романтичното, естествената поезия, чудесното. „Това е една поетизирана бюргерска и домашна история — пише Новалис. — В нея чудесното определено се третира като поезия и мечтателност. Духът на книгата е художествен атеизъм. Твърде много икономика — с прозаична, добре шлифована материя е постигнат поетичен ефект.“ Естествено Новалис изпитва обаянието на Гьотевия стил, чийто достоинства изтъква и споделя: „Четенето на „Вилхелм Майстер“ е удоволствие.“ Откровен, когато упреква Олимпиада в благоговение пред практичността и оголената полезност, той е откровен и в признанието си, и в непреклонното „Гьоте трябва да бъде надминат“. Тази двойн-

ствена оценка, отрицанието-признание, поражда особена литературна тенденция, подготвя появата на творби със странната обреченост да бъдат в противовес и под влияние на Гьотевия роман. Поради естеството на произведението допирните точки с него също са двустранни — тематично-проблемни и отнасящи се до архитектурата му. За възникването на тази тенденция допринася и обстоятелството, че немският романтизъм, който насърчава разволя на художествената критика, издига в правило — поезията може да бъде критикувана единствено чрез поезия. И художествената присъда над Гьотевия роман следва да бъде също роман. Такова е предопределението на романите „Странствованията на Франц Щербалд“ (1798) от Лудвиг Тик, „Луцинде“ (1799) от Фридрих Шлегел, който година преди това публикува обстойна, утвърждаваща „Характеристика на В. Майстер“, и особено на „Хайнрих фон Офтердинген“ (1802) от Новалис. При тях, за разлика от много произведения и значително по-късни, които неотклонно следват знаменития роман на „възпитанието и развитието“, както би трябвало да се схваща терминът „билдунгсроман“, изкован от проф. К. Моргенщерн още в 1803 година, родството между дързост и творческо дръзновение е по-близо.

Л. Тик, Новалис, Фр. Шлегел са най-значителните фигури в групата на ранните романтици (А. Шлегел, Вакенродер, Бернхарди, Каролине и Доротея Шлегел), възникнала в Йена, със свое теоретично издание сп. „Антенеум“ и просъществувала като формация тринадесет-четирнадесет години. Полемиката, която те повеждат с Гьоте посредством творбите си, е немислима извън своеобразието на социалното и културното развитие на страната и обяснима с него и с историко-философската и естетическа същност на ранния романтизъм най-общо, без с това да се изключват особеностите на индивидуалното художествено мислене, емоционалната активност на съзнанието на твореца.

Появил се в края на удивителния осемнадесети век, преживял турсовите на Френската революция от 1789 година, ранният немски романтизъм е свързан с идеите на мислители като Шелинг и Фихте. В една преходна социална реалност, когато в Германия към дълбоките феодални противоречия процесът на капитализиране добавя нови, ранните романтици, увлечени преди от идеите на революцията, ги усещат болезнено, най-остро ги засяга разрывът между идеал и действителност, личен творчески стремеж и възможност за реализация. Следреволюционното кризисно състояние, въпреки че в разпокъсана Германия преходът към капитализма протича без буржоазна революция, ги гласка към субективно-идеалистически опит за осъществяване на големите хуманистични идеи. И както

преди, във възторжения си отклик на революцията, така и сега те остават в сферата на духовното. Тяхната концепция за изкуството като антисвят е оформена от Фр. Шлегел и Новалис, Вакенродер и Шелинг също допринасят за развитието ѝ. Тя остава в сянката на критичната насоченост на Фр. Шлегел към съвременната му литература, при която той се обявява преди всичко против отразяването на действителността. Мотивацията е, че недостойната, враждебна на човека действителност вече е недостойна да бъде обект на изкуството. Така започва разделянето на световите. С философско-естетическите си опити ранните романтици искрено желаят освобождението на индивида от ограниченията на обективната действителност и в замяна му предлагат хармонично царство на абсолютни идеи, безкрайния свят на изкуството. Само там могат да се открият истината и красотата. За човека то е себеутвърждаване, заслон срещу противоречията и рушителните елементи на действителността, досег до божеството, овековечаване и безсмъртие. С отдалечаването от социалната реалност се абсолютизират интуитивното, субективните моменти в художественото творчество и силата на изкуството се насочва към изграждането на един духовен антисвят. Романтиците от Йена смятат, че загубата на връзката с природата е атрофия на сетивата за поетичното. Поетът трябва да се върне към първоизточника на изкуството — природата, в чието опоеизиране виждат възможност за хармонично съществуване на човечеството. Изолацията в изкуството, откъсването от противоречивия живот, съдържа известна социална критичност. В концепцията на ранните романтици за изкуството и в техните произведения намира простор една свободна игра с реалността, засилват се моментите на играта изобщо. Тя носи зърното на антифеодална и антикапиталистическа критика, показва, че е предусетена изначалната враждебност на капитализма към изкуството. Фр. Шлегел като теоретик на течението развива тезата, че всички игри на изкуството са само далечни подражания на безкрайната игра на света, който е вечно, самоизвайващо се произведение на изкуството, а всяка красота — алегория. За романтиците поетичното възприемане на света придобива философска значимост, сюжетите и образите в изкуството — философска наситеност. И границата между поет и философ изтънява до мембраната, през която в творчеството им дифузират поезия и философия. Толкова тънка е тази граница и у Новалис. Истинското му име е Фридрих Леополд фон Харденберг, роден през 1772 година в Обервидерщед, в родовото имение на обедняващо аристократическо семейство. Осемнадесетгодишен, той е студент по право в Йена, но предпочита лекциите по философия и история, слуша Фр. Шилер, тогава професор там.

Следващите години (1791—1793) учи в Лайпцигския университет, където се сприятелява с Фр. Шлегел. В края на XVIII век, когато Новалис публикува първите си поетични творби, литературните течения в Германия напомнят талазите на море, които се преливат и носят едновременно. Последната вълна на Просвещението, което си отива, е силна, класицизмът има голямо въздействие, макар неговата насоченост към античността да издава, че не е в състояние да обхване новите явления в живота, влиянието на романтизма, колкото различно да е приеман и оценяван, също е значително.

Посочените три произведения на ранни романтици и Гьотевият „Вилхелм Майстер“ водят своеобразен спор върху наболели за времето проблеми. Гьоте ги е прозрял и обхванал в целостта им. Романтиците също са ги доловили. Техните герои изпитват не по-малка жажда за свобода, знания, човешко съвършенство. В духа на Хердер Гьоте смята, че творческите сили, които у невръстния лежат като зародиш на гениалност, трябва да се изявят, но не без конфронтация с реалните трудности. Той приема, че самоосъществяването на индивида е невъзможно без съобразяване с конкретната историческа действителност без активно отношение към нея и съзвучие между субективните претенции и обективната природна и социална даденост. У героите на романтиците, напротив, протича процес на отдалечаване от социалната действителност и отдаване на поетическо съзерцание, на самовглъбяване. Но те са с изострено чувство за нравственост, с голяма вътрешна възискателност. За тях вдъхновението е неотменно условие за стигане до истината.

В историчността си Гьотевият „Вилхелм Майстер“ пресъздава положението на бюргерската интелигенция в 60-те години на осемнадесетия век, отдалечена еднакво от природната естественост и от поезията. Неговият Вилхелм търси своята идентичност, „учението“ му в същност е конфронтация на възвишени планове и мечти с една обезкриляща реалност. Той минава през изкуството, през театъра, където превъплъщенията, фиктивността на битието и връзките, определени от една или друга роля, не отгласкват реалните условия, които настъпват и притискат. И стига до трезвото твърдение, че каквото и да прави, бюргерът ще загуби своята личност, че невъзможността да се развива хармонично е социално детерминирана, дължи се не на високомерието на дворяните и не на отстъпчивостта на бюргерите, а на обществения строй. Тук за героя театърът е и протест срещу неговия свят, и опит, неуспешен, да премине границата, изтеглена от произхода му, пред желанието и възможността за хармонично развитие.

Във „Франц Щернбалд“ и „Луцинде“ основните действащи лица внасят проблеми на изкуството. И героят на Новалис открива

призванието си. Между техните и търсенията на Вилхелм Майстер има известна близост, но пътищата за постигането им са различни. Сродството е в проблемите, в мотивите, във формата на романите, а разграничаването на миогледна основа. Те сякаш са на две успоредни линии, които в далечината само привидно се сближават, но запазват неизменна междината, в която очертават един по-пълнен образ, на епохата и характерните ѝ творчески тежнениа.

При идейно-естетическата насоченост на Новалис последният му роман не идва случайно. Той следва диря, откриваема още в „Учениците от Саиз“, най-ранната негова творба, писана през студентските му години. В нея легендата за древноегипетския Саиз — кът на жреческата мъдрост — и една чудна приказка за любовта се преплитат с идеите за самопознанието, за границата, между одушевлено и неодушевлено, за вътрешното личностно единство и хармонията между човека и природата, за художественото творчество като по-дълбока и по-чиста природна действителност. Те са присъщи на светоусещането на Новалис и споени в творбата, която има звученето на философска приказна поема. Същата смислова дълбина е особеност и на лиричните „Химни на нощта“, излезли в списание „Атенеум“ (1800). Облъхнати от тъгата на Новалис по починалата съвсем млада негова годеница, те носят още чувството за обреченост и страдалческо-мистичен блян за смъртта.

В творчеството на Новалис заемат несравнимо място фрагментите. Сам той подготвя за издаване два сборника „Цветен пращец“ (1798) и „Вяра и любов“ (1798). Фрагментите от първия са върху философско-естетически проблеми, а от втория — върху обществено-политически. От архива му бива извлечена още една, посмъртна, сбирка с непретенциозното заглавие „Фрагменти“ (1802). В тях той търси новото, споделя схващанията си за бъдещето и човека, за поезията и естетическия идеал. И все едно дали поднасят мимолетни впечатления или продължителни размисли, фрагментите на Новалис имат най-естествената форма на изказ, формата, която съответствува на вложените знания и емоции. Много от тях са в трепетна близост с негови стихове или просто сянката им трепва по една или друга страница от останалите му произведения. И отношението към Гьоте и „Вилхелм Майстер“ може да се проследи чрез част от тези фрагменти.

Размислите, че светът трябва да бъде романтизиран и че така ще се върне към първоначалния си смисъл, при което и едно по-низшо аз ще се идентифицира с по-добро, се срещат във фрагментите, вложени са и в „Хайнрих фон Офтердинген“.

Новалис внася огромен залог за поезията, но в името на човека. за когото иска да разшири земните граници до космически.

Смята, че поетическото е в човешката природа и може да направи непостижимото постижимо, да приближи хората към абсолютното, да ги издигне над тях самите. Той вижда поезията като съзидателно начало и сърцевина на всичко съществуващо, средство да се преодолеят слабостите в човешкото развитие, човекът да се самоосвободи. Вярата му в поетичната съзидателност е споена с вяра в творческото всемогъщество на Аза.

И така, упреквайки Гьоте в прозаизация на поетичното, Новалис посвещава романа си на поезията и го създава за поетизация на живота. Останал незавършен — белодробна туберкулоза покосява двадесет и девет годишния автор, — той е дял от големия му замисъл за серия романи върху бюргерския живот, делото, физиката, историята, политиката, любовта.

Една тюрингска хроника от петнадесетото столетие и средновековният странствуващ поет Хайнрих фон Афтердинген (Новалис спазва тази форма, променена после от издателите му) са дали далечния първообраз на главния герой. В това е поводът романът да се приема за исторически или поне да се отдава значение на историческите му декори.

Наистина с присъщата на романтизма идеализация на миналото действието е пренесено в средните векове. В значителната част от него, все в този дух няма зло и злочести, вина и виновни, няма нещастие и смърт. Погледът на романтика се е отклонил от мъчителното, следвайки привидно простия сюжетен развой. Двадесетгодишен младеж, който не е напускал своя град и среда, потегля за родния край на майка си. Той тръгва от едно родово начало — бащиното, към второто — майчиното, защото само в единството, в осветляването на един нравствен опит чрез друг ще намери опора за усилията си.

При феодалната раздробеност на Германия пътуването е възможност за опознаване на цялата страна, за добиване на общ поглед за живота в нея. Обективно детерминирано като мотив, то свързва не само пространствено, но и емоционално-духовно, позволява в повествованието да се включат нови и нови обекти, укрепва композиционните му звена. И тъкмо поради това го срещаме не само в произведенията на романтиците, пътува и Вилхелм Майстер. Но докато Гьотевият герой попада в театрална трупа, която в преобразен вид повтаря всички противоречия на социума, в романа на Новалис социалният фон е по-блед, междуличностните конфликти са заличени. За Вилхелм Майстер животът е школа и наставник, личното му активно развитие трябва да води към вънесяне на промени в действителността. А основното за романтичeskия герой е, че душата на поета е неговият свят, субектът има по-

велята да преобрази действителността в собственото си съзнание и с това да измени отношението си към нея.

За непродължителното пътуване на Хайнрих фон Офтердинген са равностойни личният стремеж и родовото съзнание, движението и срещите, дадени не като статични паузи, а с динамиката им в дълбочина, към духовната същност на героя. Среща е и сънят за синьото цвете. Бащата на Хайнрих има спомен за същия сънен образ, но в младостта си не последвал призива му. Вътрешната приемственост съществува, ала кръгът не се затваря, съхраненото в емоционалната памет говори, че нравствените възжеления и търсения не секват. Всяка среща на младия човек — с търговците, рударя, отшелника, странника, поета, е приобщаване към света, което го довежда и до неговата идентичност. Поетът Клингзор го въвежда в поезията и поетичното майсторство, ала то съвпада с пътя му към себе си. От предусета за поетичен дар Хайнрих стига до увереността, че може да си служи с изповедното и обаяващо слово. Той открива нещо, което вече е съществувало. Светът, който познава, е светът на собствената му душа. Срещите с външния свят са осъзнаване на прасъществуващото във вътрешния. Защото по тезата на автора човек е в състояние да разбере само неща, които обладава. В романа действителният път на героя е изравнен с метафоричния на самопознанието. Своеобразна материализация на този път е книгата, която Хайнрих намира у отшелника — чуждоезична, донесена от далечни земи, наследена от приятел. Тя разкрива неговата участ като нещо било, пътят му се оказва повторение и макар да ѝ липсва край — представя и бъдещето му. След като е видял синьото цвете, поразеният от неговата тайнственост и прелест Офтердинген намира всичко, което го заобикаля, по-познато. Загадъчният образ, който отчуждава делничната реалност, заедно с това я прави по-проницаема и по-привлекателна. С него той преживява и тленността на земните неща, и необятността на света.

Наред с романтичeskата склонност към трансцендентното, към самовглъбяването тук са напластени влияния и схващания за познавателната функция на изкуството и на поезията в частност. Ако за изкуството на класицизма начало и цел на творческото усилие е обективната реалност, романтизмът приема, че то трябва да осветлява не реални явления и връзки, а действащ отвъд пределите на реалността потенциал. И все на тази плоскост, че единствено чрез поезията е възможно творческото сливане на пределното и безпределното, възстановяването на първоначалното им единство, което води до същината на познанието и целта на човешкия живот, че поезията възвръща на индивида ограбената свобода,

нещо повече — тя е сила, която би спасила и освободила света. Зад всичко това стои субективният идеализъм на Новалис. Но същевременно се провижда търсенето на средство срещу обезличаването на човека, започнало с раннокапиталистическите дисонанси, срещу фетишизацията на ползата, която умъртвява изкуството, творческата радост.

В романтичното световъзприятие самопознанието е неделимо от любовта. Образът, който е съзрял в чашката на синьото цвете, Хайнрих открива като лик на Матилде, любимата девойка. Любовта увенчава неговия път към себе си, пълното осъзнаване на поетичния му талант, тя притуля и пази поетичното и е усещане за свързаността с природата, благословия на вселената. Обрисувайки я с всички оттенъци на нежността, Новалис съчетава преклонението пред жената и красотата с нравствеността, естетическото и етичното. В диалозите на Хайнрих и Силвестър съвестта се определя като зародиш на всяка личност, пак там прозвучава и „Съвестта замества бога на земята“. Вярата, че чрез нравственото възпитание в бъдеще на земята ще се върне митологичният златен век, е осмисляне на нравствените задължения на твореца.

В „Хайнрих фон Офтердинген“ Новалис универсализира проблематиката на твореца като проблематика на личностното развитие изобщо. От този аспект е изключително значимо иносказанието на Клингзор за Ерос и Приказка, в което се открива и вътрешната противоречивост на романтическата концепция. Клингзор сочи безкомпромисно, че разумът има съществена роля в поетичното творчество, както хладната разсъдливост и опита. Той продължава по-остро, че то трябва да се опира изцяло върху емпиричното и отрича кухото въодушевление, пламенното буйство на засегнати от болест сърца, изтъква социални цели на поезията. По този начин се придвижва към поетиката на класицизма, към гледища, изразявани от Гьоте.

Приказката на Клингзор съдържа елементи, които оборват тезата, че романтиците не търпят никакви закони, признават само произвола на писателя или най-малкото нейната общовалидност. Чрез нея поезията бива дефинирана като изкуство, което следва строги закони и има тежка задача, но престава да бъде поезия, щом е просто наслаждение. И в съвета към поета да се учи от всички съсловия и занаяти, да познава всички изисквания на човешкото общество, звучи призив за обществена активност, той се асоциира с демократизма на Вилхелм Майстер. Така и в най-романтичния от романите на романтизма се съзират жилки от други корени.

Нека обаче припомним, че в живота Новалис е бил предпазен от празното бездействие, изкушение, за което Клингзор напомня на Хайнрих. Бил е чиновник, работата и научните занимания са му създавали контакти с производствени области, като минното дело, освен заниманията с философия и естествени науки изобщо е хранил необикновен интерес към геологията. Наистина той говори за магия, под която разбира преди всичко магията на словото, вътрешния симфонизъм, емоционалната образност, изтънченото обективно поетическо сказание. За магическа той приема и природата, макар не винаги да влага в понятието един и същ смисъл. Но е неин великолепен пейзажист, това не е просто словесна живопис, срещат се звукови образи, природата се свързва със смислови преходи на разказа, с очаквания и предчувствия на героите. Нещо, което също разграничава „Хайнрих фон Офтердинген“ от „Вилхелм Майстер — години на учение“, където за природата почти не е отредено място.

Отделна и голяма тема е дали и доколко Новалис се придържа към своя магически идеализъм и какво е съотношението на моментите на магически материализъм в цялостното негово творчество. Би било пресилено и спорно да бъде обявен за призоваващ към дела и ангажираност въз основа на приказката в „Хайнрих фон Офтердинген“ при положение, че незавършената втора част на романа по изповед на Новалис щяла да тълкува първата. Но е безспорно, че в поетиката му са се просмукали схващания, повлияни от неговите научни занимания, че присъствуват естетико-философски детайли и пунктове, които са в остър диалог един с друг и отражение на една от драмите на духа.

Ранните немски романтици имат своя теория за романа, считат, че той е съсъд, в който се влива многообразие от форми. В него присъствува — обявена за канон на поетичното — приказката, с философската си иносказателност, поезията, изповедния дневник. Новалис казва, че романът трябва да се схваща като последователност от всички родове на стила, обединени от общия дух на цялото. И действително го е постигнал. Споменавайки отново „Вилхелм Майстер“, ще отбележим само, че Гьоте също използва стихотворни интермеца, легенди, приказни мотиви, сякаш в потвърждение на известната фраза, че романтическото е станало черта на романа. И то не само като форма, а защото на неговия роман също не е чужда романтическата тайнственост на фигури и съдби, загадката, по романтически наивен и светъл е не само образът на Миньон, а и на Феликс и на Арфиста.

Всичко това щрихира диалектичната структура на двата романа, тяхната многозначност и полифонизъм. „Хайнрих фон Оф-

тердинген“ е исторически, роман на възпитанието и развитието, и на творчеството и твореца. Едно лирическо повествование за човешките проблеми на много времена, без което бихме били по-бедни, както литературата би била по-бедна без романтизма.

НЕДЯЛКА ПОПОВА

СЪДЪРЖАНИЕ

Посвещение	5
Част първа — ОЧАКВАНЕТО	7
Част втора — СБЪДВАНЕТО	135
За продължението на Хайнрих фон Офтердинген	157
	<i>Лудвиг Тик</i>
По разума на сърцето	171
	<i>Недялка Попова</i>